De Rakousche-
CATECHISMUS.

Uyt het Hoogh-duytsch in het Neder-duytsch vertaelt,

Door I. C.

Galaten 4. vers 29.

Doch gelijckerwijs doe, die na den vleesche geboren was, vervolghden die na den Geest [geboren was] alsoo oock nu.

t'R A K O U W,

Voor den Autheur, in 't Iaer ons Heeren 1659.

Vande Heylige Schriftuere.

1 Vrage.

SEgh my doch/ wat is der Christenen Godts-dienst?

Antwoordt.

Het is een wegh/ van Godt den Mensche verkondight en geopenbaert/ om het eeuwige leven te bekomen.

Waer is haer dien Wegh verkondight en geopenbaert? *2 Vrage.*

Inde Schriften des Nieuwen Testaments. *Antwoordt.*

Zijn daer oock noch andere Schriften/buyten het Nieuwe Testament? *3 Vrage.*

Ja. *Antwoordt.*

Welcke zijn die Schriften? *4 Vrage.*

De Schriften des Ouden Testaments. *Antwoordt.*

Het eerste Capittel.

Vande Sekerheyt der H. Schriftuere.

WAer uyt weet ghy/ dat dese Schriften des Ouden en Nieuwen Testaments onfaeylbaer zijn? *5 Vrage.*

Dit weet ick daer uyt/ om dat daer niet alleen geen oorsaeck en is/ om welckers wille men aen de selve twijfelen mach/ maer oock/ om dat daer groote oorsaecken zijn/ uyt de welcke der selver sekerheyt (soo veel dese materie belanght) genoeghsaem kan bewesen werden. *Antwoordt.*

Hoe bewijst ghy dit/ dat daer gene oorsaken en zijn/ om welcker willen men aen der selver Schriften niet twijfelen en mach? *6 Vrage.*

Om dat/ soo veel men mercken kan/ daer vier oorsaken zijn/ om welck men aen eenigh Boecks sekerheyt twijfelen kan/ vande welcke gener al hier plaets en heeft. *Antwoordt.*

7 Vrage. Welcke zijn de vier oorsaken?

Antwoordt. De eerste is/ als men niet en weet wien dat Boecks Autheur is/ daer van men handelt. De tweede is/ als des selfs Boecks Autheur verdacht is. De derde is/ soo daer eenigh vermoeden is/ dat het selve Boeck op d' een of d' ander wijse vervalscht is. De vierden is/ als daer sekere getuygenisse zijn/ waerom men dat selve Boeck niet en soude mogen geloven.

8 Vrage. Bewijst mijn nu/hoe dat al hier het eerste geen plaets en heeft?

Antwoordt. Dat bewijs ick daer uyt/ om dat van den beginne van dese Religie die door Christum geopenbaert is/ tot nu toe/ alle die gene/die haer tot dese Religien begeven hebben / of sy schoon in veele dingen/ dese Religie betreffende/onder malkander niet eens geweest en zijn/ in dit deel nochtans/ soo zijn sy al te samen geheel over een gekomen/ en in dese saeck en is onder haer gantsch geen twijfelinge gevallen/ of dese Boecken van den genen geschreven zijn/ op welckers namen sy uyt gegaen waren: Alsoo/ dat den genen die aen dese Autheuren/ ofte hare Schriften soude willen twijfelē/ die moste gewisse oorsaken voortbrengē/ om welckers oorsaecks wille hy sulcken algemene eenigheyt soude dorvē tegen spreken en ontkennē.

9 Vrage. Maer en heeft men niet van oudts hier aen eenige van dese Autheuren getwijfelt?

Antwoordt. Ja/ doch naer de mael die selve Lieden/ die daer aen twijfelden / geen billicke oorsaken en konde toonen/ van hare twijfelinge/ soo heeft dese twijfelinge oock dadelijck op gehouden.

Eseb. fol. 5.

10 Vrage. Vertoont mijn nu oock/ waerom dat de tweede oorsaeck al hier geen plaets en kan hebben?

Antwoordt. Dat is daerom/ om dat wanneer eenigh Autheur ofte Schrijver van eenigh Boeck verdacht zijn soude/ soo geschiet sulcx om dat hy die saken van de welcken hy schrijft / ofte niet wel en heeft gewe-

geweten/ ofte om dat hy die alsoo niet en heeft willen beschrijven/ als hy wel wiste/ dat die in der waerheyt waren: ofte om dat sulcx seer lichtelijck uyt sijn eygen Boecken af te nemen is. Aengaende nu de Schrijvers van dese Boecken/ daer in en heeft genen van dese oorsaken eenige plaetse/ gelijck ick u dat van een yder in 't besonder na malkanderen betoonen sal.

Soo bewijst dan/ van het eerste/ eerst? 11 Vrage.

Aengaende dan/ de wetenschap/ daer over en valt al hier in genigen van dese Schrijvers eenige bedencken van onwetenheydt: om dat eenige van haer het gene sy schrijven/ selfs met hare eygen oogen aenschout/ en met hare eygen ooren gehoort hebben/ het genen sy deses aengaenden/ geschreven hebben. En d'anderen die zijn/ van die/ die het gehoort/ en aenschout hebben/ in dese saecken duydelijcken onderwesen geworden. Antwoordt.

Bewijst mijn nu oock van het tweede/ aengaende hare getrouwigheydt? 12 Vrage.

De getrouwigheyt van dese Schrijveren/ bewijs ick daer uyt/ om dat sy niet alleen Christenen geweest zijn/ maer oock selfs/ de eerste verkondigers van dese Religie/ de welcke op geenderhande wijse en tijdt/ dat yemant oock inde aldergeringste dingen liegen souden/ ick swijge van noch in sulcke dingen/ die de geheele Wereldt in sulck een sware dolinge voeren konde. Antwoordt.

Bewijst mijn nu oock het derde? 13 Vrage.

Het derde kont ghy daer uyt seer lichtelijck afnemen/ om dat in dese Schriften gantschelijck niet en is/ het welcken tegens hun selven is strijdende/ ofte valsch zy/ het welck men na vlijtigh ondersoecken/ van alle de plaetsen/ in welcke het hem laet aensien/ als ofte daer eenigh verschil in waer/ seer lichtelijck sal konnen af nemen. Antwoordt.

Ghy hebt mijn nu getoont/ waerom dat die 14 Vrage.

twee oorsaken uyt die vier/ al hier gantschelijck geen plaets en hebben/ soo dat men daerom aen dese Boecken twijfelen konde: bewijst nu oock/ hoe de derde oorsaeck/vande vier voorgaende/alhier geen plaets en heeft?

Antwoordt. Ick hebbe gesegt/ dat de derde oorsaeck waerom men billijck aen eenigh Boeck twijfelen mach/ is de vervalschinge des selven Boecks: welcke soo sy in dese Boecken waer/ soo mosten die in het geheele Boeck wesen/ ofte/ in een gedeelten der selver. In het geheele Boeck en kan het niet zijn/ want dan en souden die Lieden/ wiens namen daer voor staen/ daer van geen Autheuren wesen: soo die oock in een gedeelten der selve waren/ soo moesten die in sulcke saken wesen/ daer aen dat veel gelegen waer/ ofte in soodanige/ daer aen dat weynigh gelegen waer. In die dingen nu daer aen dat veele gelegen is/ en kan dat niet geschieden/ want de vervalschinge en konde niet verborgen blijven/om dat sulcke saken/ met den anderen gantschelijcken niet en souden over een komen. Soo die vervalschinge oock waren/ in sulcke saken waer aen dat weynigh gelegen ware/ soo en konde sulcx op generleye wijse dese Boecken verdacht ofte twijfelachtigh maken.

15 Vrage. Maer kan men oock op eenige andere wijse toonen/ dat dese Boecken niet vervalscht en zijn geworden?

Antwoordt. Ja/men kan dat toonen op dese wijse/ om dat Godt/ wiens goetheyt en voor-sorge on-endigh is/ den welcken het Menschelijcke geslachte hem selfs / en sijnen wille / en den gantschen wegh onser saligheydt in dese Boecken geopenbaert heeft/ de welcken oock van alle Godtvruchtige voor sulcke Boecken van soo veele hondert Jaren herwaerts gehouden geworden zijn/ dat die (segh ick) niet en soude toe laten/ dat dese ergens op

op eeniger wijsen souden verandert worden.

Hoe en heeft nu de vierde en laetste oorsake al hier oock geen plaets? 16 Vrage.

Dit kont ghy daer uyt seer licht af nemen: om dat daer tot noch toe niet een geloof-waerdigh Mensche geweest en is/ die daer eenige saken die van eenige gewichte zijn/ heeft tegen dese Leere konnen in brengen. Antwoordt.

Naer dien ghy mijn nu bewesen hebt/ dat daer gene ware oorsaken en zijn/ waerom dat men aen die Schriften des Nieuwen Testaments twijfelen soude konnen/ soo bewijst mijn nu oock vorder/ waerom men die oock te geloven schuldigh is? 17 Vrage.

Hoe wel dit/ om dat daer gene rechte oorsaken en zijn/ waerom men aen dese Boecken twijfelen soude konnen/ (gelijck ick u te vooren betoont hebbe) wel gene geringe oorsaeck en is/ waerom ghy dese Boecken soud geloof geven: soo wil ick u noch eenen anderen oorsaeck toonen/ waerom men dese Boecken schuldigh is te gelooven. Antwoordt.

Liebe vertoont mijn doch dien? 18 Vrage.

Dese oorsaeck is / om dat in dese/ en in genen andere Boecken/ de Christelijcke Religie begrepen is/ welcke de wijle sy waer is/ soo moet men oock daerom dese Boecken volkomentlijck gelooven. Antwoordt.

Hoe bewijst ghy mijn nu/dat dese Christelijcke Religie waerheydt is? 19 Vrage.

Hier uyt/om dat die gene die dese geleert heeft/ in der waerheydt een Goddelijck Mensche geweest is: en om dat die Religie oock selven Goddelijck is. Antwoordt.

Van waer sal ick nu weten/dat den genen diese geleert heeft / in der waerheydt een Goddelijck Mensch geweest is? 20 Vrage.

Daer uyt/ om dat hy Goddelijcke wonderewercken gedaen heeft/ en over die selvige Lee- Antwoordt.

re/ de welcken hy verkondight heeft/ schrickelijcken vermoordt: doch van Godt wederom uyt den Dooden is op geweckt.

21 *Vrage.* Maer hoe weet ghy/ dat hy Goddelijcke wonder-wercken gedaen heeft: en dan dat dese wonder-wercken Goddelijck zijn?

Antwoordt. Dat hy Goddelijcke wonder-wercken gedaen heeft/ dit bewijs ick daer uyt/ om dat het niet alleene die bekennen/ de welcke aen hem glooven/ maer oock selfs sijne Hooft-vyanden/ namentlijck de Joden. Dat nu dese wonder-wercken oock Goddelijck geweest zijn / dit kont ghy daer uyt seer lichtelijck afnemen/ wanneer ick u sal bewesen hebben/ dat hem Godt vanden Dooden op geweckt heeft. Want na dien hy selfs betuyghde dat hy sijn wonder-wercken door een Goddelijcken kracht gedaen heeft/ soo kan oock daer uyt/ dat hem Godt van den Dooden op geweckt heeft/ genoeghsaem besloten worden / dat het alsoo is / als hy geseght heeft / namentlijck/ dat die wonder-wercken dien hy gedaen hadde/ Goddelijck geweest zijn.

22 *Vrage.* Maer hoe bewijst ghy nu/ dat hem Godt vanden Dooden op geweckt heeft?

Antwoordt. Dit bewijs ick u hier uyt/ eerstelijck/ om dat daer kort na sijne Doodt veele geweest zijn / de welcke dit krachtighlijck en voor gewis betuyght hebben/ dat sy hem / na dat hy vanden Dooden was op geweckt / gesien hebben: en even daeromme / om dat sy voor gewis getuygden/ dat veele geleden hebben/ ja/ eenige van haer/ daer over oock haer leven gelaten hebben: en daer na oock andere / de welcke eenen grooten menichte geweest zijn/ gelijck als sy sulcx van de eersten ontfangen hebben/ die hebben even alsoo veel ellenden/ ja/ de alderschrickelijckste Doodt daer over uyt gestaen. Waer uyt men dan nootwendiglijck besluyten moet / dat dien

Jesus

Jesus/ waerlijck van den Dooden op geweckt is/ ofte dat dese Lieden daer over menigerleye beswaerenissen / ja den Doot selven hebben sterven willen / en uytstaen / om dat sy getuygen souden/ het genen sy selver wel wisten dat het valsch was. De wijle dit nu in hem selven strijdende is : en in geen verstandigh Mensch eenige plaets hebben en kan : soo moet dan hare getuygenisse dien sy van Jesus op-standinge gegeven hebben/ waer zijn.

Wat voor een ander bewijs hebt ghy noch tot dit eerste? *23 Vrage.*

Dit/ dat het onmogelijcken is/ dat deseGods-dienst van soo veele Lieden soude aen genomen geweest zijn/ de welcke niet alleene genen Wereltlijcke eere/ nochte aensien/ nochte rijckdommen/ nochte staten en ampten/ nochte gemack/ toe en brachten aen den genen diese beleden en aen namen/ maer daer en tegen/ haer van alle dese dingen beroofden / en haer in grooter beswaerlijckheyt in desen leven/ ja/ oock ellendt en lijden brachten / in dien sy niet met des Heeren Jusus op-standinge waren bekrachtigt geweest. *Antwoordt.*

Ghy hebt mijn nu bewesen/ dat de gene/ die de Christelijcke Religie eerst verkondight heeft/ een Goddelijck Mensche geweest is : daerom soo bewijst mijn nu oock / dat dese Gods-dienst oock selfs Goddelijck is? *24 Vrage.*

Dit wordt eerstelijck bewesen : uyt de dingen op de welcken dese Gods-dienst bestaet/ als daer zijn/ de Geboden/ ende de Beloften. *Antwoordt.*

Maer hoe wert uyt de Geboden/en de Beloften bewesen / dat dese Gods-dienst oock selve Goddelijck is? *25 Vrage.*

Daerom/ om dat in de Geboden/die aller volkomenste heyligheydt des levens/ en inde Beloften/ het allervolkomenste goet begrepen is. *Antwoordt.*

Maer wat is het gene/ 't welck hem omtrent *26 Vrage.*

desen Godts-dienst toe gedragen heeft?

Antwoordt. Dit is sijn begin / sijn toe nemen / en eyndelijck oock sijn werckinge.

27 *Vrage.* Maer hoe bewijst ghy uyt sijn begin dat desen Godts-dienst oock selver Goddelijck is?

Antwoordt. Dit kont ghy seer lichtelijck afnemen / soo ghy slechts komt te letten/wat het voor Luyden geweest zijn/die desen Gods-dienst eerst gegrontvest hebben/ namentlijck / geringe en by de Werelt verachte Personen: en soo ghy daer beneven komt te bemercken op wat wijse dat sy sulcx gedaen hebben/ namentlijck / sonder alle aensien/ macht/ ofte Menschelijcke wijsheydt/ en dat alleenelijck / met een slechte verkondinge / en over-redinge der Menschen tot sulck een noyt-gehoorde / en voor de Werelt vreemden Gods-dienst.

28 *Vrage.* Maer hoe bewijst ghy dat/ uyt het toe-nemen van desen Gods-dienst?

Antwoordt. Hier uyt/ om dat desen Gods-dienst in seer korten tijden / soo varden verwijdert is / en soo treffelijck toe genomen heeft/ dat eenen ontallelijcken hoop van menigerleye Volcken/soo wel geleerden als ongeleerde / soo wel voortreffelijcke / als slechte Lieden / en soo wel Mannen als Vrouwen/ die al te samen hare soo veelvuldige Gods-diensten/ inde welcken sy van oude tijden voort/ en voort/ op getogen waren/ verlaten hebben/ en desen Gods-dienst aen-genomen/ inde welcken sy voor het vleesch gantschelijck genen nut en hadden te verwachten / ja/ alle de swarigheden / die in't gemeen op desen Godts-dienst te volgen plegen / ganschelijck ter sijden gestelt / en verworpen hebben.

29 *Vrage.* Maer hoe bewijst ghy sulcx eyndelijck/ uyt de werckinge van desen Godts-dienst?

Antwoordt. Eerstelijck hier uyt / om dat de selven met genen Raedt ofte Wereltlijcke machten en heeft

konnen 't onder gebracht worden. Daer na/ om dat oock alle Gods-diensten door dese hare komste 't eenemael verballen zijn/ uyt genomen die Joodsche alleene/ van de welcken desen Godts-dienst getuyght dat hy synen aenvangh/ selfs van Godt gehadt heeft / en noch voor eenen gewissen tijdt heeft moeten dueren.

Tot hier aen toe/ soo hebt ghy mijn/de gewisheydt der Schriften des Nieuwen Testaments bewesen : lieven bewijst mijn nu oock de gewisheyt van de Schriften des Ouden Testaments? 30 *Vrage.*

Dese bewijs ick u in 't korte daer uyt : om dat de Schriften des Nieuwen-Testaments / de welcke de sekerheydt tot hier aen toe bewesen zijn / van de Schriften getuygen / dat sy waer zijn. De wijle nu dese getuygen waer zijn/ soo moeten oock hare getuygenissen waer wesen. *Antwoordt.*

Het tweede Capittel.

Vande volkomentheydt der Heyliger Schrifture.

ICk heb nu ten vollen verstaen/ het gene ghy mijn tot hier aen toe / van der gewisheydt en seeckerheydt der Heyliger Schriftuere bewesen hebt : daerom soo seght mijn nu oock of dese Schrifture soo volkomen zijn/ dat men in saken des geloofs/ daer de salighèydt ofte verdoemenisse aen hanght / vastelijck op hun alleen/ buyten aller Menschen uyt-leggen en glossen volkomentlijck vertrouwen mach? 31 *Vrage.*

Ja/ sy zijn geheel volkomen/ en dat daerom/ om dat het geloove aen den Heere Jesum ende de gehoorsaemheyt sijner Geboden/ hier in volkomentlijck beschreven / en soo voor gestelt zijn : dat daer op na Godts beloften/ voor alle de gene die den selven sal komen te gehoorsamen/het eeuwige leven oock sekerlijck volgen sal. *Antwoordt.*

32 *Vrage.* Als dit alsoo waer/waer toe zijn dan de in-settinge / die men inde Roomsche-Kercken/ den Menschen voor hout/ en die men het onbeschreven woordt noemt van nooden?

Antwoordt. Ghy kont seer licht bemercken / dat de selve nergent nut toe zijn/ voor soo veel de saligheydt belanght.

33 *Vrage.* Wat sal men daer dan van houden?

Antwoordt. Dit/dat die niet alleen sonder noot/maer oock met gevaer des Christelijcken geloofs/ van haer verciert zijn.

34 *Vrage.* Maer wat kan daer doch voor een gevaer in zijn?

Antwoordt. Desen/ dat men daer door oorsaeck geeft/ op dat de Menschen van der Goddelijcker waerheydt / tot der logenen en tot een deel Menschen verdichtselen over gevoert worden.

35 *Vrage.* Even wel schijnt het/ dat sy de Geboden uyt de Heylige Schriftuere bewijsen willen?

Antwoordt. Alle die Schrifture/die sy daer toe by brengen/ die en bewijsen niet meerder als dat Jesus/ en sijne Apostelen/ eenige dingen gedaen en gesproken hebben/ de welcke in der heyliger Schrifture niet geschreven en zijn: Maer sy moesten dit bewijsen/ dat al het gene het welcke sy gedaen ofte gesproken hebben/ buyten het gen e 't welcke geschreven is / daer toe van haer gedaen en gesproken is/ op dat men het selven als een gebodt souden moeten na komen : En dat het gene/ dat van haer beschreven is/ niet genoegh en is ter saligheyt / het welcken beyde van haer gestelt werdt.

Her derde Capittel.

Vande klaerheyt der Heyliger Schrifture.

36 *Vrage.* TOt noch toe hebt ghy mijn getoont/ de seeckerheydt/ en de volkomentheydt der heyliger

ger Schrifture: toont mijn nu oock vorder/ of de Schriften voor een yder onbedorven verstandigh Menschen/ bequaem zijn om verstaen en gevaet te werden?

Of daer inde Heylige Schrifture/ wel eenige saken swaer schijnen om voor den eenvoudigen verstande gevaet te konnen werden: soo is sy evenwel/ in de dingen die ter saligheydt noodigh zijn/ seer licht om te verstaen/ en dat voornamentlijck/ voor den genen/ die daer gesint zijn om den wille Godts te doen. *Antwoordt.* Joan. 7. 17.

Maer hoe bewijst ghy mijn dat? 37 *Vrage.*

Eerstelijck hier uyt/ om dat Godt daeromme op het aldermeeste aen den Menschen de Heylige Schrifture gegeven heeft/ om daer uyt sijnen wille/ aengaende hare saligheydt te verstaen/ en te doen: en daerom soo is het onmogelijck/ dat hy haer een alsulcken Geschrift soude gegeven hebben/ het welcke niet voor een yder goet-willigh Mensche en soude begrijpelijck en verstandelijck wesen. Doet hier noch by dat selfs d' Apostelen in den beginne/ hare Brieven/ inde welcken de voornaemste geheugenisse der Christelijcke Godts-dienst begrepen is/ aen heele Gemeentens/ en aen slechte eenvoudige Menschen geschreven hebben/ om haer in de selve te onderwijsen. *Antwoordt.*

Van waer komt dan soo grooten on-eenigheyt over het verstant der selver Schriften? 38 *Vrage.*

Dat komt hier uyt/ om dat de Menschen de Heylige Schrifture/ in't geheel na laten om te lesen: ofte dat sy niet oprechtelijck van allerleye hindernissen/ en vleeschelijcke wel-lusten gesuyvert en zijn/ ofte om dat sy na de Hemelsche gaven en hulpe des Heyligen Geestes/ de welcken Godt alle den genen/ die hem dagh en nacht daerom bidden/ belooft heeft/ niet en trachten. *Antwoordt.*

Maer waer toe zijn dan nu de Leeraren? 39 *Vrage.*

Dese

Antwoordt. Dese Leeraren zijn in de eerste tijden daer toe
NOTA, geweest / en van Godt gegeven / om dat sy het
Dit is des Euangelium / ofte die blijde bootschap / door de
Oversetters geheele Werelt souden bekent maken / op dat de
verstant. Christenen haer niet meerder van allerleye win-
Mat. 18. 18. den der leeringen van Menschen en soude laten
Eph. 4. 13/ om-voeren. Doch nu en hebben de Christenen
14/ 15. soodanige Leeraren geheel niet meer van noden/
Petr 5. 12. om dat sy selve (ten aensien vande tijdt) alle be-
hooren Leeraren te zijn.

En daerom moet ghy dit weten / dat daer ee-
nen innerlycken Mensche is / de welcke van nie-
mant en kan gevoedt worden als van Godts
Rom. 8. 9. Geest / om dat de selve Geest Godts en de Geest
doorgaens. des Menschen te samen best over een komen
konnen / en met den anderen getuygen; van
welcken Geest dese Werelt geheel niet en weet/
Joan. 14. 17. en daerom soo heen dwarlen als een leegh Vat
op de woeste Baren.

Het vierde Capittel.

Handelende :

Vande oorsaken der Openbaringen.

40 *Vrage.* DAer is mijn nu genoegh getoont van wegen
de Heylige Schrifture: Maer seght mijn nu
oock / waerom gedacht ghy in den eersten deses/
dat dien wegh / die ons ter onsterfelijckheydt
voert / ons van Godt geopenbaert is?

Antwoordt. Dit geschieden hier om / om dat / de wijse den
1 Cor. 2. 14. Menschen / van Nature met de onsterfelijckheyt
niet gemeens en heeft; alsoo en kan hy oock de-
sen wegh van hem selven niet uyt vinden sonder
Goddelijcke openbaringe.

41 *Vrage.* Waerom en heeft den Mensche van Nature/
met der onsterfelijckheyt niets gemeens?

Daer-

Daerom/ om dat hy in den beginne/ van der Aerden gemaeckt is/ en om die oorsake wille/ de sterfelijckheyt onderworpen: Daer en boven soo is hy van wegen der overtredinge des Gebodts Godts/ 't welcke hem gegeven waer/ door Godes Oordeel/ het welcke in het Gebodt uytdruckelijck gedacht wordt/ den gewissen en eeuwigen Doodt onderworpen. *Antwoordt.* Gen. 2. 7. Gen. 2. 16.

Maer hoe komt dit met eenige Schriftuer-plaetsen over een/ in de welcken geseght wordt/ dat den Mensch na Godts Even-beelt geschapen is/ en dat hy geschapen is ter onsterfelijckheydt/ en dat den Doot door de sonden in de Werelt gekomen is? 42 *Vrage.* Gen. 1. 16. Sap. 2. 23. Rom. 5. 12. Jacob. 3. 9.

Wat die plaets belanght/ daer geschreven staet dat den Mensch tot Godes Even-beelt geschapen is/ soo moet ghy weten/ dat sulcx niet en bediet het eeuwige leven/ het welcke daer uyt af te nemen is/ om dat de Schrifture oock doen ter tijt/ doen den Mensch den Doodt al onderworpen waer/ hem dan noch het Even-beelt Godts toe-eygent / als sy seght/ wie Menschen-bloet vergiet/ diens bloet sal oock door Menschen vergoten worden: want Godt heeft hem na [sijn] Beelt gemaeckt. Desgelijcks seght oock Jacobus/ met der tonge loven wy Godt en den Vader: en met der selver vervloecken wy den Menschen/ die na Godts Even-beelt geschapen zijn. Maer het bediet de macht en heerschappye des Menschen/ die hy op aerden heeft over alle het gene dat geschapen is. Het welcke openbaer wort uyt die plaets/ Genes. 1. 26. de welcke aldus luydt: laet ons een Mensche maken/ naer onsen Even-beelde; op dat hy heersche/ &c. Gen. 1. 27. *Antwoordt.* Gen. 9. 6. Jacob. 3. 9. Gen. 1. 26.

Maer wat antwoort ghy op die tweede plaets? 43 *Vrage.*

Eerstelijck/ soo is dese plaets aen getogen uyt eener die Boecken/ die men Apochryph noemt/ en daeromme en kan men hier uyt geen seker be- *Antwoordt.*

wijs

wijs voort brengen. Vorder/ het geen men over
Sap. 2,23. dese plaetse overset/ dat Godt den Mensche ter
onverderfelijckheydt geschapen heeft/ dat most
men eygentlijck aldus oversetten na het Griec-
sche/ in der onverwesentheyt. De onverwesent-
heyt [nu] kan men verstaen niet alleen van des
Menschen Nature/ maer oock van sijnen geru-
sten stant/ daer in hy van alle onheyl vry was/ in
sijnen voor gestelden deel. En dat men 't in dese
plaets alsoo verstaen moet/ dat wert uyt de vol-
gende woorden/die desen tegen gestelt worden be-
wesen/die aldus luyden: maer door des Duyvels
af-gunst/ is den Doot in de Werelt gekomen : en
die sijnes deels zijn/die helpen oock daer toe. En-
delijck soo is het geheel wat anders/ dat yemant
onsterfelijck geschapen is : en dat yemant ter on-
sterfelijckheyt geschapen is: door dien den genen/
die daer sterfelijck geschapen is / hadden konnen
onsterfelijck worden/namentlijck na Godts raet/
so hy sijn Geboden gehoorsaem ware geweest. En
daer uyt dat yemant ter onsterfelijkheyt geschapē
is/volgt :dat hy niet onsterfelijck geschapen en is.

44 *Vrage.* Maer hoe antwoort ghy op de derde vrage?

Antwoordt. Alsoo/ dat den Apostel aldaer niet en spreeckt
Rom. 5. 12. vande sterfelijckheyt/maer van den Doot selver.
Een ander is nu / de sterfelijckheyt / en een an-
der de Doot selver : Nademael yemant wel kan
sterfelijck zijn/ en evenwel niet sterven.

45 *Vrage.* Maer hoe salmen dit dan verstaen / dat de
Doot door de sonden inde Werelt gekomen is?

Antwoordt. Alsoo / dat Adam van wegen sijner sonden/
Rom. 5. 12. door Godts rechtveerdigh Oordeel/ den eeuwi-
gen Doot is onder habigh geworden. En hier
na zijn alle Menschen/ om dat sy uyt hem gebo-
ren/ en voort gekomen zijn / den selven Doodt
onder habigh geweest : en dat dit alsoo is/ dat be-
wijst de vergelijckinge tusschen Christum en
Adam / den welcke den Apostel aldaer selven
maeckt/beginnende van het 12. vers. Ick

Ick heb nu seer klaer verstaen/ dat den Men- 46 Vrage.
sche van Nature niet gemeens en heeft met de
onsterfelijckheyt: bewijst mijn nu oock/ dat hy
om die oorsaecks halven/ ter onsterfelijckheydt/
van/ noch/ door hem selven gantschelijcken niet
en heeft konnen komen?

Dit bewijs ick u hier uyt/ om dat desen wegh Antwoordt.
het Menschelijcke verstant seer verde overtreft/
het welcken den Apostel betuyght/ als hy seght/ 1 Cor. 2. 14.
dat den Natuerlijcken Mensch niet en begrijpt
de dingen die des Geests Godts zijn. En door
die dingen nu/ meent hy het geene/ daer van hy
boven gesproken hadde/ de welcke geen oogen vers 9.
gesien/ noch ooren gehoort en hadde/ noch noyt
in des Menschen harte en waren op geklom-
men/ het gene Godt bereyt hadde voor die hem
lief hadden. Doch ons heeft hy het geopenbaert
door sijnen Geest/ het welcke beyde te verstaen
is/ soo van den wegh ter onsterfelijckheyt/ als
van d' onsterfelijckheyt selven.

Maer kont ghy dat oock met andere getuyge-
nisse bewijsen? 47 Vrage.

Ja/ ick kan het bewijsen/ met Rom. 1. 19/20.
daer den Apostel alsoo seght: wat men van Godt Antwoordt.
weet is hun bekent/ want Godt heeft het hun ge- Rom. 1. 19/ 20.
openbaert/ want sijne onsichtbare dingen van
het begin der Werelt aen/ die men uyt de werc-
ken verstaet/ werden sichtbaer/namentlijck/sijne
eeuwige macht en Goddelijckheyt/ op dat sy on-
schuldelijck zijn.

Maer hoe wert dit uyt dese plaets bewesen?

Hier mede/ om dat den Apostel klaerlijck 48 Vrage.
betuyght/ (inde voor aen getogen plaets) dat het Antwoordt.
met die dingen/ die Godt den Menschen door
het Evangelio geopenbaert heeft/ alsoo geschä-
pen is/ dat sy van het begin der Werelt aen on-
sichtbaer geweest zijn/ en dat sy derhalven den
Mensche van hem selven/ niet hadde begrij-
pen

pen konnen. Want die materie selfs/ daer van den Apostel aen dese plaetse handelt/ bewijst seer klaerlijck / dat die wercken/ uyt welcken de onsichtbare dingen Godes bekent geworden zijn/ van de wercken des Euangelio moeten verstaen worden/ en van genen anderen.

49 *Vrage.* Maer men verstaet dese plaets in 't gemeen heel anders?

Antwoordt. Dit is wel waer/ doch dat komt haer in 't gemeen hier van daen/ om dat sy dese plaets geheel anders lesen/ als die van den Apostel gestelt is. Want het gene den Apostel geschreven heeft van de Scheppinge des Werelts/ dat lesen sy aldus: uyt de Scheppinge des Werelts / en daer beneven dese woorden / die men tot die voorgaende/ namentlijck / sijne onsichtbare dingen / voegen souden/ (gelijck daer van een yelijcken exempel is op een andere plaets/ ick wil mijnen mondt op Psalm 78.2. doen in gelijckenissen/ ick wil voort brengen dingen die verborgen waren van de gront-legginge der Werelt/) die doen sy tot de naest-volgende/ namentlijck/ tot die gene/ die werden sichtbaer.

Het vijfde Capittel.

Waer in den Wegh tot der saligheyt bestaet.

50 *Vrage.* ICk heb nu verstaen/ dat den wegh des Christelijcken Godts-dienst/ ons van Godt geopenbaert is: toont mijn nu oock/ welcke dat dien wegh is?

Antwoordt. Desen wegh is/ de bekenteniße van Godt/ en Joan.17.3. Jesus Christus/ gelijck den Heere Jesus ons Dese kennis dat selver betuyght/ Joan. 17. 3. seggende: dit begrijpt in is het eeuwige leven/ dat sy bekennen u (o! Vahaer den der) dat ghy alleen den waerachtigen Godt zijt/ geheelen en mijn die ghy gesonden hebt Jesum ChriGodts-stum te zijn. dienst.

Het

Het seste Capittel.

Van het Wesen Godes.

SEght mijn nu oock waer inne die bekentenisse Godts bestaet? *51 Vrage.*

Sy bestaet in de dingen te kennen/die sijn Wesen aen gaen; daer na oock inde bekentenisse sijner Wille. *Antwoordt.*

Welcke is de bekentenisse/ die sijn Wesen aen gaen? *52 Vrage.*

Dese zijn tweederley: d' eene zijn ter salighevt seer nootwendigh: de andere zijn ter salighevdt seer behulpelijck en nut. *Antwoordt.*

Maer welcke zijn die dingen/ die Godts Wesen aen gaen/ en ter salighevdt seer nootwendigh zijn? *53 Vrage.*

Het is dit: te kennen dat Godt is/ en dat daer maer een Godt en is/ dat hy eeuwigh is/ volkomen gerechtigh / volkomen wijs en volkomen machtigh. *Antwoordt.*

Wat is dat/ te kennen dat Godt is? *54 Vrage.*

Het is bekennen/ en vastelijck glooven / dat hy van hem selve Goddelijcke macht over ons heeft. *Antwoordt.*

Wat is de Goddelijcke macht over ons? *55 Vrage.*

Het is een volkomen macht en recht/ om over ons te Statueren/ en te besluyten/ alles wat hy wil/ oock in die dingen / over de welcken gene Mensche / ofte eenige and're te gebieden heeft: als daer zijn onse gedachten/ sy zijn dan soo diep in onse harte verborgen/ als sy immer konnen/ de welcke Godt na sijn wel-gevallen/ Wetten voor mach schrijven/ oock beloonen en straffen na sijne wijsheyt. *Antwoordt.*

Wat is dit/ dat Godt dese macht van hem selver heeft? *56 Vrage.*

Het is dit/ dat hy die op generhande wijse van yemant anders en heeft. *Antwoordt.*

57 Vrage. Wat is dit/ dat hy die maer allene heeft?

Antwoordt. Ick en heb niet soo slecht henen geseght/ dat hy die maer allene heeft/ maer dat hy die maer alleene van hem selver en heeft. Want het en strijdt niet/ dat hy die macht/ die niemant anders buyten hem/ van hem selver en heeft/ yemant anders niet geven en soude konnen/ of schoon de Heylige Schrifture selfs alsoo spreeckt/ dat hy alleene is / die daer macht en heerschappye heeft.

58 Vrage. Maer waerom spreeckt dan de Schrift alsoo?

Antwoordt. Hierom/ om dat alle den genen/ die ergent eenige macht hebben / het zy die Menschelijck ofte Goddelijck is / die alletijt / en oock alleene hebben uyt sijner genaden.

59 Vrage. Maer wat is dat / te kennen dat Godt eeuwigh is?

Antwoordt. Het is dit/ dat men versekert is/ dat hy noch beginne/ noch eynde en heeft.

60 Vrage. Maer wat is dat/ bekennen/dat Godt volkomen gerechtigh is?

Antwoordt. Het is bekennen/dat dit sijne aert en nature eygen is/de billijckheyt en gerechtigheyt te oeffene.

61 Vrage. Maer wat is dat/ bekennen dat Godt volkomen wijs is?

Antwoordt. Het is bekennen/ dat Godt niet alle dingen weet/ maer dat hy oock een yder sake in 't besonder / soo volkomen weet / dat daer voor hem gantschelijck niet verborgen en is.

62 Vrage. Wat is dat / bekennen/ dat Godt volkomen machtigh is?

Antwoordt. Het is bekennen / dat hy alles doen kan/ wat hy wil.

63 Vrage. Maer waerom is dit in 't korte nootwendigh ter saligheyt/ alle dese dingen alsoo van Godt te weten?

Antwoordt. Hierom / om dat men hem sonder dese dingen te gelooven/ aen den wegh der Godtsaligheydt niet houden en kan.

Maer

Maer toont mijn dat eens in 't bysonder van een yder deel der selver? *64 Vrage.*

Wat dan het eerste belanght/ wie en siet niet/ dat/ soo yemant niet en wiste dat daer een Godt waer/ dat is/ dat hy dien is/ die van hem selver/ Goddelijcke macht over ons heeft/ dat dien hem aen den wegh der Godtsaligheyt/ niet vast soude konnen houden/ want soo wy niet en geloofden/ dat Godt waer / soo en konden wy oock niet gelooven dat dien wegh die hy ons aen wijst/ nootwendigh waer van ons bewandelt te worden. Hierom betuyght oock den Heyligen Geest in den Brief tot den Hebreen/ dat/ soo wie tot Godt komen wil/ die moet gelooven dat hy (Godt) is. *Antwoordt.* Hebr. 11.6.

Maer hoe bewijst ghy mijn nu het tweede? *65 Vrage.*

Alsoo/ in dien wy niet en geloofden/ dat Godt maer alleene was/ soo moesten wy van dies wegen/ in onse gemoet twijfelachtigh worden/ tot wien wy ons keeren souden. De wijle door die meerderheyt onse verstant verdeelt werdt/ om welcker oorsaecken willen ons Godt oock soo klaerlijck in sijn Heyligh Woordt voor draeght/ dat daer maer een Godt is/gelijck hier van Moses betuyght: het welcken oock van den Heere Jesus weder haelt werdt/ als hy seght: Hoort Israel Jehova dijne Godt is een eenigh Godt. Siet oock/ Deut. 32. 39. 1 Cor. 8. 4. *Antwoordt.* Deut. 6. 4. Mat. 19. 17. Mar. 11. 29.

Toont mijn nu oock van het derde? *66 Vrage.*

Soo wy niet en gelooven dat Godt eeuwigh is/ soo en konnen wy dat van hem niet hoopen/ waer toe ons desen belooft te voeren/ namentlijck / de onsterfelijckheydt en eeuwigheydt: Want hoe kan yemandt eenen ander geven/ het gene / 't welcken hy selver niet en heeft? *Antwoordt.*

Seght mijn nu oock van het vierden? *67 Vrage.*

Te gelooven dat Godt volkomen gerechtigh is/ is daerom nootwendigh ter saligheyt: Eerstelijck / op dat wy vastelijck gelooven konnen *Antwoordt.*

nen/ dat Godt/ al wat hy ons belooft heeft/ of wy dat schoon onwaerdigh zijn / geven en sijne beloften daer doen sal. Daer na/ op dat wy dit oock seecker zijn mogen/ dat in die versoeckinge/ die ons op desen wegh der Godtsaligheydt ontmoeten/ en aen treffen/ als die Godt over ons gehenght/ gansch gene ongerechtigheyt en is.

68 *Vrage.* Toont mijn nu oock het vijfde/ namentlijck/ dat Godt volkomen wijs is?

Antwoordt. Dit is daerom nootwendigh/ op dat wy ganschelijck versekert zijn mogen/ dat onse harte (boven het welcke niet swaerder te kennen en is) Godt aller tijdt geheel en al bekent is; na welckers hartens gehoorsaemheyt / onse betrachtinge / op het aller meest geschat sal worden.

69 *Vrage.* Bewijst mijn nu oock het seste/ namentlijck/ dat het nootwendigh is ter saligheyt/ dat Godt volkomen machtigh is?

Antwoordt. Dat het ter saligheyt nootwendigh is/ te gelooven/ dat Godt almachtigh is/ daer aen en kan niemant twijfelen/ want hoe konde men doch vastelijck gelooven / dat Godt die den eersten oorspronck deser dingen is/ ons het eeuwige leven geven konde/ soo men niet vastelijck en geloofden/ dat sijne macht om te doen alles wat hy wilde/ geheel en al on-endigh waer: daer en boven/wie wilde sulck een grooten beswaringe op hem nemen/ den welcken dien/die op desen wegh Godt dienen willen/ op haer nemen moeten te volgen pleegh/ soo sy niet voor al seker en waren dat alles in Godts handt en macht ware/ en dat sulcks sonder sijnen wille haer niet over komen en konde; ja/ dat daer niet en is inden Hemel nochte op der aerden het welcken Godts macht verhinderen kan/ soo dat hy ons dat genen/ het welck hy ons belooft heeft/ en wy van hem verwachten/ niet geven en soude konnen.

70 *Vrage.* Seght mijn oock/ welcke dingen zijn 't/ die Godts

Godts Wesen aen gaen/ en ter salighe ydt seer nut en profijtelijck zijn?

Onder andere is dit wel het voornaemste/ dat *Antwoordt.* men seecker weet/ dat/ gelijck Godt maer een Wesen en is/ dat hy oock alsoo maer een Persoon en is.

Bewijst mijn dat eens klaerder? *71 Vrage.*

Dat bewijs ick daer mede/ om dat het Godde- *Antwoordt.* lijck Wesen maer een in getal is/ soo en konnen daer oock op generleye wijsen meerder Personen in zijn. Want een Persoon en is anders niet/ als een verstandigh en een ondeelbaer Wesen. Ten exempel het gene/ waerom dit hout een hout genaemt wordt/ dat is des selven hout sijn wesen; het gene waerom dit yser een yser genaemt wort/ dat is des selven yser sijn wesen; alsoo oock het gene waerom dese ofte gene Mensch (Pieter ofte Paulus) een Mensche is/ dat is des selven Mensche sijn Wesen; en dat selve en is niet anders/ als sijner Menschelijcker Natuere/ daer uyt hy bestaet. Even gelijck is oock dat Wesen des Alderhooghsten Godts niet anders als sijne Goddelijcke Natuere/ om welcker wille hy Godt is/ en daer uyt hy bestaet. Hier uyt is nu openbaer/ eerstelijck/ dat het wesen eenes dinghs niet anders en is/ als het dingh selver/ en dat men geen dingh sonder sijn wesen betrachten en kan/ en wederom/ dat daer geen wesen zijn en kan/ ofte het moet een seecker dingh wesen; en dat een yder dingh sijn eygen wesen heeft.

Seght mijn nu/ welcke dien eenigen Godde- *72 Vrage.* lijcken Persoon is?

Het is den eenigen Godt/ de Vader onses *Antwoordt.* Heeren Jesus Christus?

Waer mede bewijst ghy dat? *73 Vrage.*

Met klare getuygenisse der Heyliger Schrif- *Antwoordt.* tuere/ als onder anderen/ Joan. 17. 3. daer de *Joan. 17. 3.* Heere Jesus aldus seght/ dit is het eeuwige le-

ven/ dat sy u/ den alleen waren Godt/ en den welcken ghy gesonden hebt/ Jesum/ bekennen
1 Cor. 8.6. te zijn. En Paulus segt tot den Corinthen wy
Eph. 4.6. hebben eenen Godt/ den Vader/ uyt welcken alle dingen zijn. En tot den Ephesen segt hy/ daer is
Rom. 16.27. eenen Godt en Vader van allen/ die daer is over allen/ door allen/ en in allen. En Rom. 16.27. seght hy/ den alleen wijsen Godt (zy) door Jesum Christum/ de heerlijckheydt in der eeuwigheden Amen.

74 Vrage. Maer men hout het evenwel in de Christenheydt in 't gemeen daer voor/ dat niet alleen den Vader/ maer oock den Sone/ en oock den Heyligen Geest Personen des selven Goddelijck Wesen zijn.

Antwoordt. Het is wel waer/ dat sy het alsoo daer voor houden: doch sy doolen hier in/ en gebruycken hier toe eenige bewijsen/ die sy uyt de Heylige Schriftuere nemen/ de welcke sy niet recht en verstaen.

75 Vrage. Welcke zijn die bewijsen/ waer mede sy haer behelpen?

Antwoordt. De voornaemste zijn dese/ eerstelijck/ als sy seggen/ dat de Heylige Schrift seght/ dat niet alleen de Vader/ maer oock den Sone/ en den Heyligen Geest/ Godt genaemt wordt; en de wijle nu oock de selve Schriftuere betuyght/ dat daer maer eenen Godt is/ soo besluyten sy dan daer uyt/ dat dese drie den selven eenigen Godt zijn moeten.

76 Vrage. Hoe sal men hier op antwoorden?

Antwoordt. Ick sal u eerstelijck antwoorden/ van wegen den Sone/ en daer na oock van den Heyligen Geest.

77 Vrage. Hoe antwoort ghy van wegen den Sone?

Antwoordt. Voor eerst dan/ soo sult ghy weten/ dat het Woort Godt/ in de Heylige Schriftuere insonderheyt/ tweederleye beteekenisse heeft/ het eerste

is/ wanneer het bediet/ den genen/ die daer beyde in den Hemel/ en op der aerden alsoo over and'ren heerscht/ en een volkomen macht heeft/dat hy aller dingen Schepper/ en aen-vanger is/ en daerom genen hooger over hem en heeft/ nochte oock genen anderen voor hem gehadt en heeft/ en oock van niemant en dependeert. Het tweede is/ als het eener bediet/ de welcke syne macht en gesagh van dien selven eenigen Godt uyt een genaden gifte ontfanght/ en deelachtigh wort. En daerom wort den eersten een Godt der Goden/ ofte den eenigen Godt/ dat is/ den Jehova/ genaemt. Den Sone Godts nu/ is op de tweede wijse in eenige plaetsen der Heyliger Schriftuere/ Godt genaemt.

Maer hoe bewijst ghy mijn/ dat den Sone Gods/inde tweede beduydinge/God genaemt is? 78 *Vrage.*

Dit wert bewesen met de woorden des Sone Godts selver/ daer hy seght: in dien (Godt) die Goden genaemt heeft/ tot den welcken het Woordt Godts geschiet is/ en de Schrift en kan niet ontbonden worden: hoe seght ghy dan tot dien/ die de Vader Geheylight en in de Werelt gesonden heeft/ ghy lastert/ om dat ick geseght hebbe/ ick ben Godts Sone. Met dese woorden betuyght de Heere Christus klaerlijck/ dat de name Godt inde Heylige Schriftuere oock dien toe ge-eygent worden/ die daer veel minder zijn/ dan den eenigen Godt. Daer beneven dat hy om geen andere oorsaecks willen hem selver heeft Godts Sone/ en oock Godt genaemt/ als om dier oorsaecks willen / dat hy van den Vader Geheylight / en inde Werelt gesonden was. Waer in hy dan hem selven van den Vader klaerlijck onderschept/ en hem op een andere wijse Godt te zijn betuyght/ als syne Vader is; Na de mael den Vader op sulcken wijse niet en konde Geheylight/ nochte in dese Werelt gesonden worden. *Antwoordt.* Joan.10.35.

79 *Vrage.* Maer hoe antwoordt ghy mijn van wegen den Heyligen Geest?

Antwoordt. Alsoo/ dat den Heyligen Geest nergens in de Heylige Schriftuere uytdruckelijck Godt genaemt en wert. En dat hem aen eenige plaetsen/ die dingen/ die Godt eygentlijck aen gaen/ toegeschreven worde/ daer van is niet de oorsaeck/ als soude hy een Persoon in der selver Godtheyt zijn: Maer geheel wat anders/ van het welcke ghy op sijn plaetse hooren sult.

80 *Vrage.* Welck is nu dat andere bewijs/ daer uyt sy de meerderheydt/ deser Personen in den eenigen Godtheydt bewijsen willen?

Antwoordt. Dit andere bewijs nemen sy uyt die plaetse/ in welcken de Vader/ en den Sone/ en den Heyligen Geest te gelijck gedacht werden.

81 *Vrage.* Welcken zijn nu die plaetse?

Antwoordt. De eerste is/ daer den Heere Jesus gebiet te
Mat. 28. 18. Doopen/ in den Name des Vaders/ en des
1 Cor. 12. 4. Soons/ en des Heyligen Geestes. De andere is/ daer den Apostol alsoo spreeckt: daer zijn verscheydentheyt der gaven/ doch het is den selven Geest: en daer is verscheydentheyt der bedieningen/ en het is de selve Heere: en daer is verscheydentheyt der werckingen/ doch het is den selven
vers 11. Godt/ die alle in allen werckt. En kort daer aen spreeckt hy: doch desen allen werckt de eene en den selven Geest/ deelende een yegelijck in't by-
Joan. 5. 7. sonder gelijckerwijs hy wil. De derde plaets is by Joannis/ daer men alsoo leest: want drie zijn die daer getuygen in den Hemel/ de Vader/ het Woort/ en den Heyligen Geest: en dese drie zijn een.

82 *Vrage.* Maer wat sal ick van dese plaetsen houden?

Antwoordt. Ick antwoorde u hier op in't gemeen/ dat dese plaetsen slechs alleen dit bewijsen/ dat daer een Vader/ een Sone en een Heyligen Geest is. Het welcken wy niet alleen bekennen/ maer oock

sterck

sterck drijven/ en bevestigen/ dat/ den genen die sulcks niet en gelooft/ oock geen Christen zijn en kan. Doch sy en bewijsen dat niet/waer over den strijdt onder ons valt/ namentlijck/ of den Vader/ Soon en Heyligen Geest/ drie Personen in een Goddelijck Wesen zijn.

Evenwel soo laet het hem aen sien/ of daer uyt om dat dese drie / in Goddelijcke saken by malkanderen staen/konde besloten worden/ dat daer drie Personen in eenen Godtheyt waren? 83 *Vrage.*

In generleye wijse niet: want wat de eerste plaets belanght/ of schoon in den Doop den Vader/ Soon/ en Heyligen Geest/ by malkander staen/ soo en kan men evenwel daer uyt niet besluyten/ dat den Vader/Soon en Heyligen Geest drie Personen in een Goddelijck Wesen soude zijn. Want het en is niet nu inde Heylige Schriftuere/ dat sulcke saken/ de welcke niet minder Goddelijck zijn/ als den Doop selfs / al sulcke Personen en dingen/ nevens Godt gemelt/ worden/ die in gener wijsen tot sijn wesen behooren konnen. Gelijckerwijs wy hier van een exempel hebben/ eerstelijck van Personen/ in het eerste Boeck Samuels/ daer alsoo gelesen wert: en al het Volck vreesden Godt en Samuel; en by Moses/ daer naer het Hebreeusch alsoo gelesen werdt: en het Volck vreesden Godt/ en geloofden aen Jehova / en aen Mosis sijnen Dienaer. Daer na van dingen/ die nevens Godt/ even soo wel in Goddelijcke saken gemelt werden / leest men in de Handelinge der Apostelen: ick beveele u Godt/ en de woorden / sijner genaden. En Ephesen 6. 10. sterckt u in den Heere/ en in de macht sijner sterckten. *Antwoordt.* Mat. 28. 18. 1 Sam. 12. 1. Exo. 14. 31. Act. 20. 32. Eph. 6. 10.

Maer sy menen evenwel / dat die oock Godt zijn moet/ in welcker naem men Doopt? 84 *Vrage.*

Sy dolen hier in seer wijt: want men leest oock inde Heylige Schriftuere/ dat de Israliten in *Antwoordt.*

1 Cor. 10. 2. Act. 19. 8. Mosem/en eenige Jongeren in Joannis Doop gedoopt waren/ of schoon Mosem geen Godt/ noch oock den Doop Joannis geen Persoon en waer/ ick geswijge dat dien soude een Godt wesen.

85 *Vrage.* Het laet hem evenwel aen sien / als of dat wat anders ware/in yemants naem Gedoopt te werden/ en een ander in yemant ?

Antwoordt. Het en is niet anders : want in dese woorden is een Hebreeusche maniere van spreken/ in welcke spraeck het even veel gelt / in yemants name iet wat doen/als in yemant wat doen/gelijck ghy uyt even gelijcke saken sien kont: Want dat aen eenige plaetsen gelesen wert/dat de Menschen in de name Christi Gedoopt waren/dat wert op andere plaetsen slecht heen gelesen dat sy in Christum gedoopt waren. Act. 2. 38. Gal. 3. 27.

86 *Vrage.* Maer hoe antwoort ghy op de tweede plaets ?

Antwoordt. Alsoo/ dat of schoon Godt / en den Heyligen Geest en oock den Heere Jesus / Goddelijcke werckinge toe geschreven werden / al evenwel daer uyt niet en kan besloten worden/ dat sy een wesen hebben soude/ ja/ veel meer wert in tegendeel uyt dese plaets besloten/ dat dit niet zijn en kan : want den Heere/ en den Geest/ werden alhier klaerlijck van den eenigen Godt onderscheyden/ en af gesondert. Nu hebben wy boven bewesen/ dat den eenigen Godt/niemant anders en is/ als alleene/ den Vader onses Heeren Jesum Christum. Dat hy nu oock den Heere en den Heyligen Geest nevens Godt gedenckt/ dat geschiet/ om dat het den selven Heere is/door welcke Godt alle dese dingen werckt : den Heyligen Geest(nu)gedenckt hy daerom besonderlijck/om dat hy van sulcke dingen Redeneert/ die den geloobigen alleen aen gaen/ de welcke Godt besonderlijck door den Heyligen Geest/ en door genen andere syner krachten en werckt. 1 Cor. 12. 4.

Maer

Maer hoe antwoort ghy op de derde plaets? 87 *Vrage.*
Eerstelijck/ de wijle het voor alle Tael-kun- *Antwoordt.*
digen openbaer is/ dat dese woorden/ inde oude 1 Joa. 5. 7.
Griecksche Exemplaren/ en oock inde Zierische
en inde Latijnsche Boecken niet gevonden en
worden/ gelijck oock selfs onse Partyen toe
staen/ soo en kan men daer uyt geheel niet bewij-
sen: daer na/ als dese woorden schoon inde Hey-
lige Schriftuere gevonden werden/ soo en konde
men evenwel daer uyt niet besluyten/ dat daer
drie Personen in een Godtheyt zijn soude: Want
dese plaets en spreeckt van niet anders/ als van
die getuygenisse/ dat Jesus is Godts Soon.
Dat nu oock die dingen/ de welcke gene Perso-
nen en zijn/ getuygenisse konnen geven/ dat wert
bewesen uyt de volgende woorden/ daer alsoo
staet: drie zijn 't die daer getuygen op aerden/den
Geest/ Water en het Bloet. En dat hy seght/
dat sy eens zijn/dat betuyght de sake selfs/dat de-
se eenigheydt in het getuygenisse / en niet in het
Wesen en bestaet/ gelijck hy oock korts daer aen
seght van den Geest/ Water en Bloet/ dat die
oock eens zijn.

Ick sie nu klaerlijck / dat daer maer een Per- 88 *Vrage.*
soon in de Godtheyt en is / lieve toont mijn nu
oock hoe dese wetenschap ter saligheydt seer nut-
telijck is?

Dit kent ghy hier uyt seer lichtelijck afnemen/ *Antwoordt.*
soo ghy daer op letten wilt / hoe schadelijck dat
onse Partye hare meninge is: Want eerstelijck/
soo kan dit selve het geloove vanden eenigen
Godt/ seer verswacken/ als men eerst mael seght
Godt is een; en dan daer na terstont seght/ dat
daer drie Personen zijn/ de welcke een yder in 't
bysonder den eenigen Godt is. Daer beneven/
soo verdonckert dit oock niet weynigh de Eere
van dien Godt / de welcke maer alleen is/ den
Vader onses Heeren Jesu Christi/ na de mael sy
dese

dese Eere toe eygenen aen yemant anders/ dien die Vader selve niet en is. Ten derden/soo kan sy den wegh ter saligheyt seer lichtelijck om keeren: na dien sy belet/ dat men niet wel verstaen en kan/ wien daer zy den eersten aen-vanger ofte wercker onser eeuwiger saligheydt/ en hoe Godt die door sijnen Zone/ en den Heyligen Geest werckt. Endelijck soo is die by den ongeloovigen eenen grooten hinder-pael om de Christelijcke Godts-dienst aen te nemen/na de mael sy soodanige saken bevestight/ die daer Godts waerheydt/ en het rechte verstant geheel tegen zijn. Van welcke dingen alle/ dese meninge die daer maer een Persoon in der Godtheyt bekennen/ geheel en al vry is.

Het sevende Capittel.

Vande Wille Godts.

89 *Vrage.* TOt hier aen toe hebt ghy mijn verhaelt/ wat tot Godts Wesen behoort: leert mijn nu oock van sijne Wille?

Antwoordt. Die dingen die tot Godts Wille behooren/zijn tweederley: de eene zijn die/ de welcke alle Menschen in 't gemeen/ en een yegelijck in 't bysonder alle tijdt deelachtigh geweest/ en noch zijn. De andere gaen die slechs alleen eygentlijck aen/ die het eeuwige leven deelachtigh zijn sullen.

90 *Vrage.* Welcken zijn die dingen/ de welcke alle Menschen in 't gemeen/ en een yegelijck aller tijt deelachtigh geweest zijn/ en oock noch zijn?

Antwoordt. Het zijn dese drie: eerstelijck/ de Scheppinge van Hemel en aerde/ en alles wat daer in is. Daer na de voor-sorge Godts/ dien hy voor een yder Mensche in 't bysonder draeght. Endelijck die belooninge der gener die hem soecken/ dat is/ de gene die hem gehoorsaem zijn.

Maer

Maer waerom is het noodigh van Godt te gelooven/ dat hy den Hemel en de aerde geschapen heeft? 91 Vrage.

Hier van kanmen tweederleye oorsaken toonen: Den eenen is/ om dat het Godt alsoo wil/ datmen dit van hem gelooven sal: en daerom gebiedt Godt/ en sijne Dienaren/ dit soo uyt druckelijck/ in de Heylige Schriftuere/ gelijckmen dit leest by Esaia: Ick ben Jehova/ die alles doet/ die den Hemel uyt breyt/ ick alleene/ en die de aerde uyt spanne door mijn selven. En in het eerste Boeck Mosis: In den beginne schiep Godt Hemel en aerde. Act. 4. 24. Heere ghy zijt de Godt/ die gemaeckt hebt den Hemel en de aerde/ en de Zee/ en alle dingen die inde selve zijn. De tweede oorsaeck/ waerom het noodigh is van Godt te gelooven/ dat hy Hemel en d' aerde geschapen heeft/ is dese: soo wy dit niet gewis en waren/ soo en hadde wy gene oorsaeck om te gelooven/ dat hy voor een yegelijck Mensche in 't bysonder soude sorge dragen / en derhalven en soude wy hem oock niet konnen gehoorsaem zijn. Antwoordt. Esa. 44. 24. Genes. 1. 1. Actor. 4. 24.

Uyt dese uwe antwoorde sie ick/ dat ick niet en behoef te vragen/ waerom het noodigh zy van Godt te gelooven/ dat hy voor een yder Mensche in 't bysonder voor-sorge draeght/ en dat hy een belooner is/ den gene die hem soecken; Segt mijn nu oock / welcke die dingen zijn / die sijne wille aen gaen/ en niet al gemeen en zijn / maer die eygentlijck aen gaen/ die het eeuwige leven verkrijgen sullen? 92 Vrage.

Het zijn die/ de welcke ons Godt/ door Jesum Christum geopenbaert heeft. Antwoordt.

Vande Bekentenisse des Heeren Jesum Christum.

En eerstelijck/

Van sijn Wesen.

Het achtste Capittel.

Vande Persoon des Heeren Iesu Christi.

93 *Vrage.* DE wijle nu de saken ons door Jesum Christum geopenbaert zijn/ soo bidde ick u/ leert mijn doch/ wat ick van Jesum Christum houden sal?

Antwoordt. Soo sult ghy dan weten/ dat daer tweederley saken zijn/ die men van den Heere Jesu weten moet/ het eene gaet sijn Persoon aen/ het ander gaet sijn Ampt aen.

94 *Vrage.* Welcke is het gene/dat sijn Persoon aen gaet?

Antwoordt. Dit/ dat hy na sijne Natuere een waerachtigh Mensche is/ gelijck hem sulck eenen te zijn/ de Heylige Schriftuere opentlijck betuyght/ en onder andere/ dese plaetsen: daer is een Middelaer Godts en der Menschen / de Mensche Christus Jesus: en inde andere plaets: de wijle de Doodt door eenen Mensche is / soo is oock de Opstandinge der Dooden door eenen Mensche: gelijck oock Godt ons sulck eenen voor lange tijden belooft hadde/ en hem oock sulck eenen betuyght te wesen; die bekentenisse onses al gemenen Christelijcken geloofs/ het welck men het Symbolum der Apostelen noemt/ en daer voor oock (met ons) vande gantsche Christenheyt bekent wert.

1 Tim. 2. 5.
1 Co. 15. 21.

95 *Vrage.* Soo is dan den H. Jesus een simpel Mensch?

Antwoordt. Gantschelijck niet: na dien hy van den Heyligen Geest ontfangen / en van de Jonck-vrouwe

we Maria geboren is: daerom oock van de ontfanckenisse en vande geboorten aen Godts Sone is/ gelijck men sulcks by Lucas lesen kan/ daer den Engel alsoo spreeckt/ tot de Jonck-vrouwe. Maria: den Heyligen Geest sal over u komen/ en de kracht des Allerhooghsten sal u over schaduwen/ daerom oock dat Heylige/ dat uyt u geboren sal worden/ sal Godts Soone genaemt worden. Luce/ 1.35.

Ghy hebt mijn boven geseght/ dat den Heere Jesus een Mensche is/na sijne Natuere: Maer en heeft hy oock niet eenen Goddelijcke Nature? 96 Vrage.

Neen/ hy en heeft die niet: want sulcks en is niet alleen tegens de rechte reden/ maer oock tegens de Heylige Schrifture. Antwoordt.

Toont mijn dit eens onderscheydentlijck? 97 Vrage.

Eerstelijck toon ick u dit alsoo/ dat twee Wesens/ die in hare eygenschappen malkanderen contrarie zijn/ op gener wijsen in eenen Persoon te samen en konnen bestaen/ als daer zijn/ sterfelijck/ en onsterfelijck: een begin hebben/ en sonder begin zijn: eeuwigh/ en tijdelijck zijn: lijdelijck/ en onlijdelijck zijn: al wetent/ en niet alwetent zijn: hongeren en dorsten/ en niet te eten nochte drincken: wat ontfangen/ en alles van hem selfs te hebben: wandelbaer/ en onwandelbaer zijn: groeyende/ en niet groeyende zijn: en diergelijcke dingen ontalbaer meer. En daer na alsoo/ dat twee Natueren/ van den welcken een yegelijck eenen Persoon maeckt/ in eenen Persoon niet en konnen vereenight werden: want anders soo en moste het niet een Persoon/ maer twee zijn/en als dan en soude daer geen een/maer twee Christussen zijn. Het is nu voor een yder openbaer/ dat daer niet meer als eenen Christus en is/ en dat dien oock maer eenen Persoon en is. Antwoordt.

Maer of sy voor gaven/ dat dien Christus/alsoo 98 Vrage.

soo uyt de Goddelijcke en Menschelijcke Nature-re te samen gevoeght waer/ gelijck als een Mensche uyt een Ziel en Lichaem bestaet: hoe soude men daer op antwoorden?

Antwoordt. Men moet haer betoonen/ dat dit wijt onderscheyden saken zijn: want sy willen/ dat de twee Natueren in Christo alsoo vereenight zijn/ dat Christus/ beyde Godt en Mensch is: De Ziel en 't Lichaem zijn in den Mensche alsoo vereenight/ dat den Mensche/ eygentlijck te spreken/ noch de Ziel/ noch het Lichaem en is: na de mael de Ziele af gesondert gene Persoon en maeckt/ nochte oock het Lichaem. Soo nu de Goddelijcke Natuere/ na hare meninge/ in Christo een Persoon maeckt op haer selven/ soo moet oock de Menschelijcke Natuere even het selve doen/ en eenen Persoon zijn/ het welcke valsch is/ ergo.

99 *Vrage.* Toont mijn nu oock / hoe dit de Heylige Schriftuere tegen strijdigh is/ dat Christus een Goddelijcke Natuere hebben soude?

Antwoordt. Dit betoon ick u voor eerst alsoo/ dat ons de Heylige Schriftuere maer eenen die daer van Natuere Godt is voor stelt. Wy hebben oock boven getoont/ dat desen alleene is/ den Vader onses Heeren Jesu Christi: Ten and'ren/ dewijle de selve Schriftuere oock seght/ dat Christus van Natuere een Mensche is/ gelijck als wy kort te vooren getoont hebben/ soo beneemt hy hem even daer door de Goddelijcke Natuere. Ten derden/ soo betuyght oock die selve Schriftuere/ dat alles wat Christus Goddelijcks aen hem heeft / dat hy dat uyt geschenck sijnes Vaders heeft. En eyndelijck soo leert ons oock de Goddelijcke Schrift/ dat dese Goddelijcke Natuere te vergeefs en sonder oorsaeck in Christus zijn soude: na de mael sy betuyght/ dat de Heere Jesus selver alle sijne Goddelijcke wercken / niet hem

hem selver/ ofte sijne Goddelijcke Natuere toe en schrijft/ maer God sijnen Hemelschen Vader.

Al evenwel bemoeyen sy haer dese Goddelijcke Natuere in Christo/ uyt de Heylige Schriftuere te bewijsen? 100 *Vrage.*

't Is waer dat sy haer dat onderwinden/ en dat op menigerleye wijsen: doch alles te vergeefs/ want sy soecken uyt de Heylige Schriftuere dat van hem te bewijsen/ het welcke inde selve Schriften niet en staet: en wederom uyt dat gene het welcke van hem inde selve Schriften geschreven staet/ besluyten sy hare meninge seer valschelijck. *Antwoordt.*

Wat is dat/ het welcke sy van Christo uyt de Heylige Schriftuere bewijsen willen/ of 't schoon inde selve niet en staet? 101 *Vrage.*

Het is/ dat Christus van eeuwigheyt soude geweest zijn/ het welcke sy dan wederom met tweederleye Schriftuer-plaetsen bewijsen willen: Eerstelijck met soodanige/ inde welcke sy meenen dat sulcks uytdruckelijck geschreven staet: daer na met soodanige van de welcke sy meenen dat of sy schoon niet uytdruckelijck en seggen/ dat Christus van eeuwigheydt is/ dat men het nochtans daer uyt seer vastelijck besluyten kan. *Antwoordt.*

Welcke zijn die plaetsen/ inde welcke sy meenen dat het uytdruckelijck geschreven staet/ dat Christus van eeuwigheyt geweest is? 102 *Vrage.*

Het zijn die/ in welcke de Schriftuere segt van Christo den Heere/ dat hy van den beginne by Godt geweest is/en dat hy in den Hemel geweest is/ en dat hy eerder geweest is als Abraham. *Antwoordt.* Joan. 1,1. Joan. 3.13. Joan. 8.58.

Maer hoe antwoort ghy op de eerste plaets? 103 *Vrage.*

Ick segge voor eerst/ dat die plaetsen gantschelijck niet en dienen tot haer bewijs/ om dat het Woort eeuwigh al daer niet eens gedacht en wordt/ maer daer wort ter contrarie van een beginne gesprooken/ het welcke dese eeuwigheydt *Antwoordt.*

Joan. 1. 1. geheel tegen is: Nu wort het woordt begin/ in 't gemeen inde Heylige Schriftuere/tot die saecken getogen/ van de welcke men te vooren gesprooc-ken heeft/ gelijck ghy in 't na volgende sien kont/ Dan. 8. 1. Joan. 15. 27. 16. 4. Act. 11. 15. en nademael nu hier gehandelt wert van het Euangelium/ welckers beschrijvinge Joannis voor hem genomen heeft/soo en isser ganschelijck geen twijfel aen te slaen / of door dese woorden begin / moet het begin des Euangelio verstaen worden.

104 *Vrage.* Hoe antwoordt ghy op de tweede plaets?

Antwoordt. Aldaer en wert oock in 't minste de eeuwig-

Joan. 3. 13. heydt niet gedacht: want daer is uytdruckelijck geschreven/dat des Menschen Sone/ in den Hemel geweest is/ de welcke sonder alle strijdt niet vander eeuwigheyt geweest en is.

105 *Vrage.* Hoe antwoort ghy op de derde plaets?

Antwoordt. In dese plaets en is niet alleen niet geschreven

Joan. 8. 58. dat Christus van der eeuwigheydt geweest is: maer daer en is oock selfs niet geschreven/ dat hy voor Maria geweest zy: want daer konde wel yemandt voor Abraham/ en dan noch niet van eeuwigheydt geweest zijn / want die woorden die men in 't gemeen alsoo leest / eer Abraham was ben ick: die konnen na de Grieksche Text anders gelesen werden /namentlijck alsoo/ Amen/ Amen / ick segh u eer dan Abraham werd ick ben: Gelijck dit uyt dese twee plaetsen by den

Joan. 13. 19. selven Euangelist klaerlijck te sien is/inde welcke

Joan. 14. 29. een Griecksche manier van reden is/dien die gelijck is/daer hy alsoo seght: van nu aen segge ick u lieden/ eer het geschiet is/ op dat wanneer het geschiet sal zijn/ ghy glooben meught dat ick het ben: En andermael / en nu heb ick u geseght eer het geschiet is/ op dat wanneer het geschiet sal zijn/ ghy glooben meught.

106 *Vrage.* Wat souden die woorden dan voor eenen sin hebben?

hebben als men die soo quam te lesen?

Eenen heele goeden sin: want den Heere Christus waerschout de Joden/ die hem in sijn reden vangen wouden/ dat sy/ terwijle sy tijdt hadden gelooven souden / dat hy het licht der Werelt waer/ eer dan de genade Godts/ dien hy haer doen maels aen boot / van haer genomen soude werden/ en den Heydenen gegeven worden. Dat nu die woorden/ ick ben 't/alsoo genomen moeten worden/als offe den Heere uytdruckelijck geseght hadde: Ick ben dat Licht der Werelt/ dat wert bewesen boven uyt het begin van het 12. vers. En in het selve Capittel/ daer hy hem selven twee mael het licht der Werelt genaemt heeft/ met dese woorden/ ick ben 't/ vers 24. en 28. Dat nu die woorden: eer dat Abraham wert/ desen sin hebben/ als wy ten eersten geseght hebben/ dat kan een yder seer klaerlijck verstaen/ soo hy maer acht nemen wil/ wat het woordt Abraham bediet: Want het bediet/ als een yder Tael-kundige bekent is/ eenen Vader/ van veele Volckeren: de wijle nu den Mensche Abraham/ niet eerder inder daet Abraham en een Vader veeler Volckeren geworden is/ voor dat de genaden Godts/ die in Christo verschenen is/ tot veele Volckeren gekomen was; na dien hy van te vooren maer eens Volcks Vader was: soo siet een yder lichtelijck/ dat dese woorden dit verstant hebben / 't welck wy nu aen gewesen hebben. *Antwoord.*

Maer welcke zijn nu die plaetsen/ vande welcke onse Partyen houden/ dat/ of schoon de eeuwigheydt des Heeren Jesus daer in niet gedacht en werdt/ dat men die evenwel daer uyt besluyten kan? *107 Vrage.*

Eenige zijnder/ daer in het haer aensien laet/ als of sy den Heere Christo wat van eeuwigheydt toe schreven: De andere laten haer aensien/dat *Antwoord.*

sy hem wat in der tijdt toe schrijven.

108 *Vrage.* Welcke zijn die plaetsen/ de welcke haer aen sien laten/ of sy den Heere Christo wat van eeuwigheydt toe schrijven soude?

Antwoordt. Het zijn die plaetsen / uyt welcke sy haer bemoeyen te bewijsen/ dat hy van eeuwigheydt uyt het Wesen des Vaders soude geboren zijn?

109 *Vrage.* Uyt welcke plaetsen bemoeyen sy haer te besluyten/ dat Christus van eeuwigheydt uyt des Vaders Wesen geboren is?

Antwoordt. De voornaemste zijn dese: en ghy Bethle-
Mich. 5.1. hem Ephrata/ die ghy kleen zijt onder de duysenden in Juda: uyt u sal my komen/ dien Hartoogh/ die mijn Volck Israel weyden sal: en sijne
Psalm 2.7. ne uyt gangen(zijn)van 't begin vande dagen der
Psa. 110, 3. eeuwigheydt. Item/ ghy zijt mijn Sone/ heden hebbe ick u gegenereert. Item / ick heb u uyt den Lijve voor den Morgen-starre geboren
Prov. 8. 25/ 23. (Luteri oversettingh.) Item Proverbia/daer de wijsheydt van haer selven spreeckt: Ick ben geboren van eeuwigheyt.

110 *Vrage.* Maer hoe sal men haer op dese plaetsen nu antwoorden?

Antwoordt. Al eer ick die yder in 't bysonder beantwoort/ soo moet ghy weten/dat de geboorten uyt Godts Wesen geheel en al onmogelijck is: Want/ in dien Godt uyt sijn Wesen ofte Substantie baerde/soo moste hy of sijn geheel Wesen/of sijn Substantie/ mede deelen/ of een deel van sijn Wesen/ of sijn Wesen moeste vermenightvuldight worden; Maer geen van die drie heeft in Godt plaetse: Derhalven en baert nochte kan Godt uyt sijn Wesen niet baren; het bewijs is dusdanigh / sijn geheel Wesen en deelt Godt/ nochte en kan hy niet mede deelen / want dan behielde hy selfs niet/ en moste op houden Godt te zijn. Een deel van sijn Wesen mede niet/ want hy is ondeelbaer: Hy en wort oock niet vermenighvuldigt/

want dan soudeGodt geen een zijn/maer daer souden soo veel Goden als Wesens zijn/gelijck als'er soo veel Menschen/ als ondeelbare Wesens zijn.

Maer hoe antwoort ghy evenwel/ op dese eerste plaetse? *111 Vrage.*

De eerste plaetse en heeft niet in haer / van de gebooꝛten uyt des Vaders Wesen / ende en bewijst oock de eeuwige gebooꝛten in het minste niet / want al hier wert een begin/ en dagen gedacht / de welcke in een eeuwigheyt geen plaetse hebben en kan ; en die wooꝛden / de welcke inde Vulgata alsoo luyden : vande dagen der eeuwigheydt/en inde duytsche Version Luteri : van eeuwigheyt Heer/die luyden in 't Hebzeeusch aldus: van de dagen der tijdt/ ofte Seculi : De dagen der tijdt (nu) bedieden soo veel/ als van oudts herwaerts / gelijck dese plaetse uytwijst / Soo is nu het verstant van dese wooꝛden / dat Chꝛistus den aenvanck sijnes geslachtes hebben soude vande eerste beginne en van oude tijden aen/ namentlijck van die tijt aen/ dat Godt eenen Koninck onder haer bevestight hadde : Het welcke dan in der daet eerst aen de Persoon Davids begonnen heeft / den welcken beyde van Bethlehem was / en een beginne des geslachtes van Jesus Chꝛistus. *Antwoordt.* Micha. 5.1 Esa. 37.26. 51.9.63.9/11. Malach. 3.4.

Hoe antwooꝛdt ghy mijn op de tweede plaets? *112 Vrage.*

Alhier en staet oock ganschelijck niet van een eeuwige gebooꝛten/ noch oock van een gebooꝛte uyt het Wesen des Vaders: want het wooꝛdt heden / en kan gansch geen eeuwigheydt al hier bedieden ; na de mael/ het sekeren tijt bediet : dit nu/ dat hem Godt geboren heeft/ en bediet geen gebooꝛten uyt Godts Wesen / het welcke daer uyt openbaer is/ om dat dese wooꝛden heden heb ick u geboren/ na het eerste verstant / oock van David te verstaen zijn/ de welcke noch van eeu- *Antwoordt.* Psalm 2.7.

wigheydt/noch oock uyt Godts Wesen geboren en was. Daer na is dit oock kenbaer/ dat Paulus op den Heere Christus sijn op-standinge/ dese
Act. 13.33. woorden is duydende: en den Autheur van den
Hebr. 2.7. Brief tot den Hebreen / die selve woorden/ des
Item 5. 5. tweeden Psalms/ op de verhooginge des Heeren Christi duyt. Endelijck soo betuyght de Schrifture/ dat Godt op een heel andere wijse baert
Joan. 1.13. als uyt sijn Wesen/ wanneer sy seght dat de ge-
Idem 3.9. loovigen uyt Godt geboren zijn.
Jacob. 1.18.

113 *Vrage.* Hoe antwoordt ghy mijn op het derde?

Antwoordt. Al hier sult ghy weten/ dat dese plaets/ inde
Prov. 8. 28/ 23. Vulgata en in 't Grieckschē seer valschelijck is overgeset: want in het Hebreeusch staet heel anders geschreven/ namentlijck alsoo: uyt de Baermoeder des dageraets sal u den dauw uwer jeugt zijn; door welcke woorden den Propheet aen wijst in David / vande menichte des Volcks Christi/ dat hem als den Morgen-dauw vermeeren soude. Waerom Luterus het alsoo overset/ dijne Kinderen werden u geboren als den dauw uyt den Morgen-root.

114 *Vrage.* Hoe antwoort ghy mijn op het vierde?

Antwoordt. Op dat hy mijne antwoordt te beter verstaen moogt/ soo moet ghy weten dat sy uyt dese plaets dusdanigen besluyt maken: De wijsheyt Godts/ is van eeuwigheyt geboren/ Christus is de wijsheyt Godts/ derhalven is hy van eeuwigheyt geboren. Dat nu dit bewijs gansch niet en doogh; dat is eerstelijck daer uyt te mercken/ om dat
1 Cor. 1.2.7. Salomon vande wijsheyt alleen spreeckt/ sonder het woordt (Godt) daer by te voegen. Maer Paulus spreeckt vande wijsheyt niet alleen/ maer hy voeght daer by (Godts:) Daer beneven soo spreeckt Salomon van sulck een wijsheydt/ de welcke geheel geen Persoon en is/ noch oock zijn en kan: gelijckerwijs dit af te nemen is/ uyt veele dingen dien hy de wijsheydt toe schrijft / beyde

M

in dit achtste en negenste Capittel/ als daer zijn dat de Koningen door haer heerschen: en dat de Vorsten door haer het recht vellen/ en in het begin van 't negende Capittel/ daer voert hy de wijsheydt alsoo in/ dat sy alle Menschen tot haer roept/ en dat sy hare Jonck-vrouwen uyt sendt. Paulus nu die spreeckt van sulck een wijsheydt die een Persoon is/ het welcke alle Christenen bekennen. Oock wort de wijsheydt van Salomon altijt aen gesproocken met het woort van (sy) het welcke altijt sijn op-sicht heeft op een Vrouws Persoon/ dewijle nu Christus een Mans Persoon geweest is/ soo en kan daer van hem niet gesproocken werden. Daer na soo werden die woorden die overgeset zijn van eeuwigheyt/ in het Hebreeusch aldus gelesen/ Asecula/ dat is: van lange tijden/ of van outs voort. Dat dit nu onderscheyden saecken zijn/ van eeuwigheydt/ en van lange tijden/ dat bewijsen dese plaetsen: Esa. 64. 4. Jerem. 2. 20. Luc. 1. 70. en daerom soo heeft oock Luteri die plaets Esaia alsoo vertaelt/ van anders voort/ en Lu 1. van vorige tijdē.

Maer welck zijn nu die plaetsen/ die haer aensien laten/ of sy den Heere Jesus yet wat inder tijdt toe schrijven? 115 *Vrage.*

Dese plaetsen zijn tweederley: eenige gaen sijn Tytulen aen/ d' andere gaen sijne daden en wercken aen/ de welcke sy menen dat hem de Heylige Schriftuere toe schrijft. *Antwoordt.*

Welcke zijn die plaetsen/ die daer sijne Tytulen aen gaen? 116 *Vrage.*

Het zijn die/ in welcke sy menen dat hem de Schrift noemt Jehova: den Heere der Heyrscharen: den waerachtigen Godt: den eenigen Heerscher: den grooten Godt: Godt den Heere: den Almachtigen: die daer is/ en die daer was/ en die daer komen sal: die Godt die sijne Gemeenten door sijn bloet verworven heeft: die Godt *Antwoordt.* Jere. 23. 6. Zach. 2. 8. Joan. 5. 23. Jude, v. 4. Titum. 3. 13. Apoca. 4. 8. Acto. 20. 28. 1. Joa. 3, 16.

Godt die sijne Ziele voor ons gegeven heeft.

117 *Vrage.* Hoe antwoort ghy nu op dese plaetsen?

Antwoordt. Eerstelijck/ dat daer uyt niet en kan besloten
Jere. 23. 6. worden/ dat de naem Jehova den Heere Jesus
soude toe ge-eygent zijn: Want die woorden en
dit is sijnen Name/ daer mede sy hem noemen
sullen: Jehova onser gerechtigheydt/ die konnen
bequamelijck op Israel geduydet werden/ van
het welcke hy even te vooren in dit vers seght:
ter selver tijdt sal Juda saligh zijn/ en Israel seker
woonen/ en dit sal sijnen Name zijn. Gelijck
als dit uyt een gelijcke plaetse te sien is/ daer hy
seght: In die selve dagen/ ter selver tijdt/ wil ick
David een gewas der gerechtigheydt op gaen laten/
Jere. 33. 15. die sal recht en gerechtigheyt aen rechten op
aerden/ ter selver tijdt sal Juda saligh zijn/ en
Jerusalem seecker woonen/ en dit is sijnen Name
daer mede mense noemen sal Jehova onse
gerechtigheydt. Want in het Hebreeusch wert
uytdruckelijck gelesen/ men sal sijnen/ welcke
woorden nootwendigh tot Jerusalem behooren/
het welcke dan alhier oogenschijnelijck even soo
veel gelt/ als inde voorgaende woorden Israel.
En is alsoo waerschijnelijck/ dat oock in de eerste
plaets die woorden: men sal hem noemen/ tot
Israel behooren. Daer na of men al schoon toe
gave/ dat de Tytul Jehova den Heere Christo
konde toe ge-eygent worden; soo is doch uyt de
andere getuygenisse klaer/ datmen niet seggen en
kan/ dat Christus soo slecht wegh den Jehova genaemt
is/ ofte dat uyt den Tytul volght/ dat
Christus inder daet selfs soude den Jehova zijn/
of men moste dan met een oock seggen/ dat Jerusalem
inder daet selfs mede Jehova is. Het zy
nu/ dat de laetste woorden des eerste getuygenisse
Jeremia van Christo/ ofte van Israel gesprooc-ken
zijn; soo blijft doch dit het verstant daer van/
dat doenmaels het geschieden soude/ dat ons Jehova

hova den eenigen Godt rechveerdigen soude. En dit heeft doemaels Jehova door Christum onder sijn Volck doen sullen.

Maer hoe antwoort ghy op de tweede plaets? 118 *Vrage.*

De plaetse uyt den Propheet Zacharie die trecken sy aldus aen: Want soo spreeckt de Heere Zebaoth: hy heeft my gesonden tot de Heydenen die u berooft hebben: hare macht heeft een eynde/ die u aen raeckt die raeckt sijner Oogh-appel aen/ &c. 't welck sy daerom op Christum duyden/ om dat/ gelijck haer dunckt/ den Heere Zebaoth alhier spreeckt/ dat hy van den Heere Zebaoth gesonden zy: Doch dit en is niet alsoo/ het welcke daer uyt openbaer wordt/ om dat dese woorden: hy heeft mijn na de Heerlijckheyt gesonden/ &c. van eenen ander gesproocken zijn/ namentlijck den Engel/ die met Zacharia/ en de andere Engel spreeckt; gelijck sulcks boven/ in dit Capittel te sien is/ aenvangende van het vierde vers/ daer dien selven Engel sprekende werdt in gevoert; het welck men boven dit noch daer uyt mercken kan/ om dat de woorden/ die sy na de Vulgata alsoo aen tekenen (dit seght de Heere Zebaoth) in 't Hebreeusch aldus luyden: Soo spreeckt de Heere Zebaoth: en het ander luyt alsoo/ die roeret mijnen Oogh-appel aen/ die luyden/ die roeret sijnen Oogh-appel aen: gelijck sulcks oock Luterus selfs al te vooren gemerckt heeft/ welcke woorden dan op den Heere Zebaoth niet en konnen getogen werde/ maer moeten nootsaeckelijck den Engel toe-ge-eygent werden.

Antwoordt. Zacha. 2. 8.

Maer hoe antwoordt ghy nu op de derde plaets? 119 *Vrage.*

Voor eerst en laet ick niet toe/ dat dese woorden/ wy weten dat de Sone Godts gekomen is/ en heeft ons het verstant gegeven/ dat wy den waerachtigen kennen; en wy zijn in den waer-

Antwoordt. 1. Joa. 5. 20.

waerachtigen/ in sijnen Sone Jesum Christum/ (dese is den waerachtigen Godt) souden op den Sone Godts getogen werden: En dat daerom/ om dat die plaets dat gansch niet toe en laet/ dat men de selve van Christo verstaen soude; Want hier en wert niet alleen gesprooken van Godt/ maer oock insonderheydt van den eenigen eeuwigen Godt; het welck die Artijckel/ die in het Grieck daer by gedaen is/ klaerlijck uytwijst: Den Heere Christus (nu) of hy wel een waerachtigh Godt is/ soo en is hy doch evenwel den alleene waerachtigen Godt niet/ de welcke van hem selver en op het volkomenste Godt is. En helpt dit onse partyen gansch niet/ dat die woorden dese is de waerachtige Godt/ daerom op Christo soude getogen werden/ om dat Christus het laetste in de voorige woorden/genaemt wert: Want soodanige woorden/ als die zijn/ dese en diergelijcke/ en voegen haer altijdt niet tot die naest voorgaende woorden/ maer oock menighmael tot die/ van welcke op het meeste gedacht wert/ gelijck sulcks dese plaetsen uytwijsen/
Act.7.18/19. Act. 7. 19. tot dat een ander Koningh op stont/ die Joseph niet gekent en hadde/ dese gebruyckte listigheydt tegen ons geslachte. En Act. 10.6.
Actor. 10.6. Dese leght te huys by eenen Symon een Leder-bereyder/ diens huys aen de Zee leght/dese sal u seggen wat ghy doen moet. En 2 Joan. v. 7.
2 Joan. v.7. Want daer zijn veele verleyders inde Werelt gekomen/ deweleke niet en bekennen Jesus dien Christus te zijn/ dewelcke in 't vleesch gekomen is/ dese is de verleyder en den Antechrist; in welcke plaetsen een yder sien kan/ dat het woort/ dese/ hem niet en kan toe dragen/ tot de naeste woorden/ maer tot de gene/ dewelcke wijder voor af gaen.

120 Vrage. Maer hoe antwoort ghy op de vierde plaets?

Antwoordt. De vierde plaets die luyt als volght: en Godt den

den

den eenigen Heerscher/ en onsen Heere Jesum Christum verlochenen: Aen welcke plaets/ dewijle daer maer een eenigen Artijckel en is; soo willen sy daer uyt besluyten/ dat alle die woorden/ naerder gewoonheyt der Griecksscher sprake slechs op eenen Persoon/ en dien volgens op Jesum Christum/ sullen getogen werden. Maer men moet weten/ dat in de Griecksche spraeck/ die regel niet aller wegen en gelt/ en dat die hier geen plaets en heeft/ dat wert uyt de omstandigheden van dese plaets seer klaer bewesen/ en dat die niet aller wegen en gelt/ dat bewijsen dese getuygenisse des Nieuwen Testaments selve/ alwaer geschreven staet/ Matth. 20. 21. hy dreef uyt alle die verkochten en kochten in den Tempel/ alwaer in het Griecks niet meer en staet/ dan eenen Artijckel/ by beyde die woorden/ van koopen/ en verkoopen: even alsoo vindt ghy 't oock by Marc. 11. 15. en Luc. 19. 45. en daer beneben hebt ghy noch de plaets Eph. 5. 5. dewelcke klaerlijck betuygen/ dat die regel niet alle tijt en gelt/ in het Koninckrijcke Christi en Godts. Mat 20.21. Marc. 11.15. Luce 19.45. Ephes. 5.5.

Maer hoe antwoordt ghy op de vijfde plaets? De vijfde plaets die luyt als volght: verwachtende de salige hope/ en de verschijninge der Heerlijckheydt des grooten Godts/ en onsen Heylant Jesum Christum: uyt welcke plaets sy met twee redenen bewijsen willen/ dat het woort des grooten Godts/ hun uyt streckt tot Christo: ten eersten/ van wegen dien voor-verhaelde regel van eenen Artijckel; ten andere/ om dat wy niet en verwachten de verschijninge des grooten Godts/ maer sijnen Sone. Doch op het eerste is geantwoort/ op de verklaringe vande vierde vrage; op het tweede antwoort ick alsoo: dat Paulus niet en seght/ dat wy verwachten de verschijninge des grooten Godts: maer hy seght/ de verschijninge 121 *Vrage.* *Antwoordt.* Titum 3.13.

schijninge der heerlijckheyt des grooten Godts/ datmen nu seer wel seggen kan/ dat de heerlijckheydt des grooten Godts/ verschijnen sal/ als Christus sal komen te rechten; dat betuygen de woorden des Heeren Christi/ die daer seght/ dat
Mat.16.27. hy sal komen inde heerlijckheydt/ dat is: met de heerlijckheyt Godts sijnes Vaders; boven dien/ soo yemant denckt dat 't wat hart schijnt/alsmen seght: dat Godt den Vader sal komen/ soo moet
Mat.16.27. men weten / dat wanneer Christus komen sal/ dat hy als dan in dat gerechte/ den Persoon sijnes Vaders representeren sal/ als zijnde den gene/ van wien hy sulck een Ampt bekomen heeft.

122 *Vrage.* Hoe antwoort ghy op de seste plaets?

Antwoordt. De seste plaets die luyt als volght: Heyligh/
Apoc.4.8. Heyligh/ Heyligh is de Heer / de Almachtige Godt/ die was/ die is/ en die daer komen sal: Nu duyden sy dese plaetse daerom op den Sone Godts / om dat sy menen dat daer genen ander komen sal/ dan Christus; om dat die komen sal te rechten/ de levende en de dooden: Maer men moet weten/ dat het woordt/ 't welcke sy alhier overgeset hebben/ die daer komen sal/ veel
Apoc.16.13. beter konde overgeset werden/ die daer zijn sal/ gelijck dat staet Joannis/ daer den Heere aldus spreeckt van die Geest / die hy sijne Apostelen
Acto.18.21. belooft/en de toekomende dingen/ of die daer zijn sullen/ sal hy &c. en Actor. 18. 21. daer lesen wy/ van het toekomstige feest / of dat daer zijn sal / in welcke twee plaetsen even het selve woordt / in het Griecks gevonden werdt / daer beneven/ wie isser/ die dit niet weten en soude/ dat dewijle voor-hene geseght is/die daer was/en die daer is/dat dan 'tgene hier na daer by gedaen wert/ en die daer komen sal/ niet anders is/ als die daer zijn sal/ op dat alsoo over al van het zijn/ (op dat ick alsoo segge) gesprooken werde/ en niet inde twee beyde eerste/ van het zijn/ en in het

derde

werde van het toekomende gesprooken werde; alsoo werdt oock verstaen dat Joannis in die woorden Godts eeuwigheydt beschrijft/ dewelcke alle die drie tijden/ de voorleden/ de tegenwoordige/ en de toekomstige/ in haer begrijpen. Doch dat noch eyndelijck de grooste doolinge van dese lieden bewijst/ is dit/ datmen leest inde eerste brief Joannis: Genade zy u / en vrede van hem die daer is/ en was/ en komen sal: En vande seven Geesten/ die voor sijnen Troon zijn: En van Jesu Christo/ die de getrouwe getuyge is; uyt welcke woorden klaer is/ dat een ander is Jesus Christus; en een ander den gene / die daer is/ en die daer was/ en die daer zijn sal. 1 Joan. 1. 4/5.

Maer hoe antwoort ghy op de sevende plaets? 123 *Vrage.*

De sevende plaets luyt als volght: soo hebt dan acht op u selven / en op de geheele Kudde/ over de welcke u den Heyligen Geest tot op-sienders gestelt heeft/ om de Gemeente Godts te weyden/ welcke hy verkregen heeft/ door sijn eygen bloet; ick antwoorde / dat het woordt Godt/ alhier in gener wijse op Christum en moet gepast werden; maer op Godt den Vader selfs/ vande welcke Paulus seght / dat het bloet / het welcke Christus vergoten heeft/ sijn eygen bloet noemt/ in dier voegen/ als men leest by den Propheet/ dat die het Volck Godts aen raeckten/de Oogh-appel Godts aen raeckte. Want die vereeniginge die daer is tusschen Godt en den Heere Jesus/of schoon beyde hare Wesens verre onderscheyden zijn/die is oorsaeck/ dat het bloet Jesu/ Godt des Vaders bloet konde genaemt worden: insonderheyt als men het alsoo overweeght gelijck het voor ons vergooten is/ want Christus is het Lam Godts/ 't welck de sonden der Werelt wegh neemt; en daerom soo kan het bloet des Lams / het welcke tot dien eynde vergoten is / het bloet Godts selfs genaemt werden. *Antwoordt.* Acto. 20. 28.

den. Daer beneven soo kan men oock dit seggen/ dat inde Syrische Editie/ in plaets van het woort(Godt/) de naem(Christus) gelesen wert/ aldus/ om de Gemeente Christi te weyden/ de welcke hy door sijn eygen bloet verkregen heeft.

124 *Vrage.* Hoe antwoort ghy op de achtste plaets?

Antwoordt. De achtste plaets die luyt alsoo: hier aen hebben wy de liefde (Godts) bekent/ dat hy sijn leven voor ons gestelt heeft; maer men moet weten/ dat in 't Grieck (uytgenomen de eenige Compluten Editie) oock inde Syrische/ het woordt Godt/ niet gevonden en wert/ en als het schoon al gevonden werde/ soo en soude het woordt (hy) het welck hier na volght/ niet op Godt getogen konnen werden/ niet alleene om dier oorsaecke/ die wy inde antwoort vande derde plaets getoont hebben: Dat is/ dat een woort niet altijt tot de naest voorgaende Personen en moet getogen werden/ maer oock daerom/ dewijle het woort/ het welcke in den Griecksche Text staet/ van Joannis meer als een mael tot dien getogen worden/ die al lange te vooren genoemt was/ gelijck men siet uyt het 3 Capittel/ het 5. en 7. vers des selven Capittels: daer in het Grieck alsoo staet: en die dese hope op hem heeft die reynight hem selven/ gelijck hy reyn is: (te weten Christus ofte Godt)en weder/ghy weet dat hy verschenen is (te weten Christus) op dat hy onse sonden soude wegh nemen: en wederom/ die rechtveerdigheydt doet/ die is rechtveerdigh/ gelijck hy (Christus) rechtveerdigh is.

Joan. 3. 16.

125 *Vrage.* Ghy hebt nu getoont/ van wegen den Tytul/ toont nu oock/ welcke die plaetsen zijn/ die sijne daden en werckinge aen gaen/ van welcke sy menen/ dat de Schriftuere/ die den Heere Christus soude toe schrijven?

Antwoordt. Dit zijn die gene/ daer in sy menen/ dat hem de Schriftuere toe schrijft/ als dat hy Hemel en

aerde geschapen soude hebben: en dat hy alle het geschapene onderhout: en dat hy het Volck Is- Joan. 1. 3. Colos. 1.16.
raels uyt Egypten gevoert heeft: en dat hy met Hebr. 1. 2. 1. Cor. 10.1.
haer inder Woestijne geweest/ en haer geleyt/ en Joa. 12.41.
alles goets gedaen heeft / dat sijne heerlijckheyt Joan. 1. 14.
van Esaia gesien is: en dat hy Mensch geworden is.

Uyt wat plaetse soecken sy te bewijsen/ dat Christus Hemel en aerde soude geschapen hebben? 126 *Vrage.*

Uyt dese/ daer geschreven staet / dat alle dingen door hem geschapen zijn/ en dat sonder hem niet gemaeckt en is / van datter gemaeckt is: en dat de Wereldt door hem gemaeckt is: en dat door hem alle dingen geschapen zijn/ beyde de welcke inden Hemel zijn/en die op der aerde zijn/ die sienlijck/ en die onsienlijck zijn/ het zy Croonen ofte Heerschappye / het zy Overheden ofte Machten: alle dingen zijn door hem geschapen: En noch meer/ dat Godt door hem de Wereldt gemaeckt heeft / en eyndelijck uyt dese woorden en ghy Heere/ hebt inden beginne de aerde gegrondet / en de Hemelen zijn dijner handen wercken/ de selve sullen vergaen/ maer ghy Heere blijft aller tijdt: en als een deck-kleet sult ghyse in een rollen/ en sy sullen verandert werden: maer ghy zijt de selve / en uwe Jaren en sullen niet op houden. *Antwoordt.* Joan. 1.1. Joan. 1. 3. Colos. 1.16. Hebr. 1. 1. Hebr. 1. 3. Hebr. 1.10.

Maer hoe antwoort ghy op de eerste plaets? 127 *Vrage.*

Door eerst/ dat in die plaets niet en staet/ het woort/ sy zijn geschapen: maer sy zijn gemaeckt/ ofte/ geworden / daerom seght Joannis dat sy gemaeckt zijn/ om dat door die maniere van spreken in 't gemeen inde Heylige Schriftuere bediet wert/ niet de eerste/ maer de tweede ofte de middel oorsaeck; edoch / soo moeten dese woorden (alle dingen) niet getrocken worden/ tot alle dingen/ sonder onderscheyt; Maer worden tot die *Antwoordt.* Joan. 1. 3.

dingen getogen/daer van aldaer gehandelt wert/ gelijck als hem dat inde Heylige Schriftuere veel tijdts toe draeght/ en insonderheyt in het Nieuwe Testament/ al waer onder andere een bysonder exempel is/ inde plaetse tot den Corinthen/
2Cor. 5. 17. inde tweede brief op het 5. Capittel in het 17. vers/ alwaer een reden is/ die desen seer gelijck is/ (waer van al hier Joannis spreeckt) als hy seght: alle dingen zijn nieuw geworden; of het schoon seecker is / dat haerder veele niet nieuw geworden en zijn; Soo moet dan het woortjen alles / ofte alle dingen / van alle die dingen verstaen werden/de welcke tot het Evangelio behooren / om de welcke het Joannis te doen was.

128 *Vrage.* Joan. 1. 3. Maer waerom heefter Joannis by gedaen/ dat sonder hem niet gemaeckt en is/ van dat gemaeckt is?

Antwoordt. Dit heeft hy daerom gedaen/ op dat hy des te beter verklaren soude/ 't gene hy van te vooren geseght hadde / dat alle dingen door hem gemaeckt zijn: Welcke woorden haer soo aen sien laten/ als dat door den Sone Godts alleen alle dingen gemaeckt zijn/ offer schoon veele dingen van dier selve aert / en waer aen grootelijcks gelegen waer/ niet door hem/ maer door sijen Apostelen gemaeckt zijn; Als daer is de be-
Ceremonien. roepinge der Heydenen/ en de af-doeninge der by-plichten des Wets / want of schoon dese dingen haren aenvang hebben vande reden en daden des Heeren Christum: soo zijn die evenwel in 't werck gestelt/ en ten eynde gebracht / niet door den Heere Christum selve/maer door sijne Apostelen/ hoewel nochtans niet sonder hem/ nademael d' Apostelen alle dingen door sijn regeringe en heerschappye gedaen hebben/gelijck hun de Heere selfs voorzeyt heeft: sonder my en kent ghy niet.

129 *Vrage.* Hoe antwoort ghy op de tweede plaets?

Antwoordt. Eerstelijck alsoo/ gelijck voor-henen geseght is/

is/ dat alhier Joannis niet en seght/ dat de We- Joan. 1. 3.
relt door hem geschapen is; maer slechts alleen/
dat die door hem gemaeckt is/ ofte geworden is:
Daer na dat hy die aert van reden gebruyckt/ de
welcke niet de eerste oorsaeck eens dings bediet/
maer de middel oorsaeck: na dien hy seght/ dat
de Werelt door hem gemaeckt/ ofte geworden is:
Eyndelijck soo bediet het woort Werelt/ inde
Heylige Schriftuere niet alleene Hemel en aerde/
maer nevens andere bediedingen/ soo wert daer
door oock verstaen de sonde/ en dan oock den
Mensche/ gelijck als dat dese plaets selver uyt-
wijst/ daer geseght wert dat hy inde Werelt ge-
weest is/ en de Werelt en heeft hem niet bekent;
Item alle de Werelt is hem na gevolght; eyn-
delijck soo bediet het woort Werelt/ de toekom-
stige onsterfelijckheydt/ als dit te sien is uyt het
eerste Capittel tot den Hebreen v. 6. Alwaer
den Apostel seght: als hy wederom in voert de
eerst-geborene in de bewoonde Werelt/seght hy/
en alle d' Engelen Godts sullen hem aen bidden;
en dat men dit vande toekomstige Werelt/ ofte
vande onsterfelijckheyt verstaen moet/dat blijckt
uyt het tweede Capittel deses briefs/ daer den
Schrijver alsoo seght/ in 't 5. vers: Want hy en
heeft de Engelen niet onderworpen de toekomen-
de Werelt/ daer wy hier van spreecken; Nu en
hadde hy te voren daer nergent van gesproken/
als in het 6. vers van het eerste Capittel. Bene-
ven dit/ soo is daer noch een plaets in het 10. Ca-
pittel vers 5. daer hy vanden Heere Christi
spreeckt: daerom komende inde Werelt seght
hy/ Slacht-offer en Offerhande en hebt ghy niet
gewilt/ maer ghy hebt my een lichaem toebereyt:
dewijle dit nu openbaer is/ dat hy van die We-
relt spreeckt/ inde welcke den Heere Christus ge-
gaen is/ en onsen Hoogen-priester geworden is/
gelijck sulcks alle omstandigheden deses plaets

uytwijsen/ soo sietmen/ dat hy niet vande tegenwoordige/ maer vande toekomstige Werelt spreeckt; gelijck als hy te voren Capittel 8. v.4. vanden Heere Christo geseght hadde/ indien hy op der aerden ware/ soo en ware hy geen Hooge-priester.

130 *Vrage.* Hoe verstaet ghy dan die woorden/ de Werelt is door hem gemaeckt/ ofte geworden?

Antwoordt. Gereformeert. Sy konnen tweesins verstaen werden/ het eene is/ dat de Menschen door den Heere Christo hervormt zijn/ even of sy op nieuws gemaeckt waren; dewijle hy het Menschelijcke geslachte/ het welcke verloren/ en inde eeuwige doodt gevallen lagen/tot het eeuwige leven gebracht heeft; het welcke oock den H. Joannis de Werelt verwijt/ dat of sy schoon door den Heere Christum van het verderf bevrijt waren/ hem evenwel niet en wilden erkennen/ maer in tegendeel hem veracht en verworpen hebben/ want dit is de gewoonten der Joodsche spraeck/ dat sy die woorden van maecken en scheppen/ by haer even soo veel doen gelden/ als op nieuw hermaken en scheppen; en dat daerom/ om dat de Joodsche spraeck die woorden/ dewelcke Verba Composita genaemt werden/ niet en heeft. Het tweede verstant is dit/ dat daer een onsterfelijcke Werelt/ als wy door den Heere Christum verwachten/ voor soo veel ons aen gaet/ nu al geworden/ ofte gemaeckt is; en daerom oock dese Werelt/ de toekomstige Werelt genaemt wert/ om onsent halve; schoon die nu door den Heere Christo en sijne Engelen alreets beseten wert.

131 *Vrage.* Maer hoe antwoort ghy op de derde plaets?

Antwoordt. Col. 1. 16. Behalven dat alhier oock van Christo gesproken wert/ niet als van een eerste/ maer een tweede oorsaeck; soo wort oock het woort geschapen/ inde Heylige Schriften niet alleen vande oude/ maer oock vande nieuwe scheppinge verstaen/als

Ephes.

Ephes. 2. 10. daer alsoo staet: wy zijn sijn maecksel geschapen in Christo Jesu tot goede wercken; en voort daer aen/ op dat hy die twee in hem selve soude tot eenen nieuwen Mensche scheppen; en Jacob. 1. 18. seght/ na sijne wille heeft hy ons gebaert/ door het woordt der waerheyt/ op dat wy soude zijn eerstelingen sijner (Nota) schepselen: daer beneven / dat die woorden alle dingen in Hemel en op aerden/ niet en konnen genomen werden/ ganschelijck onbepaelt/ voor alle dingen sonder onderscheyt/ dat kan men mercken niet alleen uyt de woorden die daer na volgen v. 20. daer den Apostel seght/ dat door hem alle dingen versoent zijn/ beyde in Hemel en op aerden; maer oock uyt dese woorden selfs/ want hy en seght niet/ Hemel en aerde zijn geschapen: maer alle die die dingen/ dewelcke in Hemel en op aerden zijn. Ephes. 2. 10. Jacob. 1. 18.

Maer hoe verstaet ghy dan die plaets? 132 *Vrage.*

Alsoo/ dat door Christum / doen hem Godt vanden Dooden op geweckt heeft/ alle dingen die inden Hemel en op der aerden zijn/ herboornt zijn/ en gelijck als eenen nieuwe gestalte bekomen hebben/ dewijle hem Godt tot een Hooft en Heere van alle Engelen en Menschen gemaeckt heeft/ dewelcke van te voren Godt maer alleene ten Heere hadde. *Antwoordt.*

Maer hoe antwoort ghy op de vierde plaets? 133 *Vrage.*

Alsoo/ dat alhier niet en staet/ dat Christus maer dat Godt door Christum de Werelt gemaeckt heeft: het woort Werelt ofte eeuwe/ dat kan bedieden niet alleene de verledene/ ofte de tegenwoordigen/ maer oock de toekomstige tijt: en dat van die alhier gesproocken wert / dat bewijst het gene hy ('twelck den Schrijver segt) dat hy door dien/ dewelcke Godt tot een Erve over alle dingen gestelt heeft/ oock de eeuwe gemaeckt heeft. Dat nu den Heere Jesus niet eerder tot *Antwoordt.* Hebr. 1. 2.

een Erfgenaem aller dingen gemaeckt en is/ als doen hy uyt den Dooden op geweckt is/kan daer uyt blijcken/ dat hem doemaels aller eerst/ alle macht in Hemel en op aerden gegeven is/ Mat. 28. de Erfschap (nu) van alle dingen bestaet inde gevinge van die selve macht/ en nergens anders in.

134 *Vrage.* Hoe antwoort ghy op de vijfde plaets?

Antwoordt. Op dese antwoort ick alsoo/dat sy niet en moet

Hebr. 1. 10. verstaen werden van den Heere Christo/ maer van Godt den Vader selve/ en dat die desen Schrijver op den Sone Godts duydt/ daer toe heeft hem dit bewogen/ om dat daer niet alleene van een saeck/ maer van twee voornamentlijck gesprooeken werden/den eene is van de scheppinge van Hemel en d' aerde: de andere is de verstoringe der selve. Dat nu alhier desen Schrijver het eerste op den Heere Christo niet en duyt/ is hier uyt openbaer/ om dat hy in dese Capittelen heeft voor genomen/niet een alsulcken Hooghevt twee wijsen/ dien hy van hem selver hadde: maer een alsulcken Hooghevt/dien hy ge-erft hadde/en door welcke hy heerlijcker dan de Engelen gemaeckt was/ gelijck sulcks uyt het vierde vers van een yder genoechsaem gemerckt kan worden. Dewijle nu sulcken Heerlijckheyt niet en is/ noch oock niet zijn en kan/de scheppinge van Hemel en aerde/ soo kannen klaerlijck sien/ dat desen Schrijver die plaets tot dien eynde niet aen getogen en heeft/ om te toonen dat Christus Hemel en d' aerde soude geschapen hebben; dewijle nu het eerste den Heere Christum niet toe behooren en kan: soo moet hem dan het tweede alleene toe behooren en aengaen: en dat daerom/dewijle Godt den Hemel en d' aerde door hem verstoren sal/ te dier tijt als hy het laetste gerecht door hem verrechten sal; waer in dan de Heerlijckheyt des Heeren Christi over de Engelen alsoo verschijnen

sal/

sal/ dat oock de Engelen selfs hem daer in dienen sullen: welcke laetste dewijle het sonder de voorgaende woorde/ (in welcke de scheppinge des Hemels en der aerde gedacht wert/) niet en hadde konnen verstaen werden/ na dien sy met die te samen verbonden zijn/ door het woortje sy: daerom soo heeft den Schrijver het voorgaende oock moeten aen trecken: want by al dien de andere H. Schrijvers al sulcken wijse van een plaets aen te trecken/ sonder alle noot gebruycken; soo heeft het desen/ door sulck eenen noot gedwongen zijnde/ veel billijcker doen konnen.

Maer waer doen de H. Schrijvers sulcks? 135 *Vrage.*

Onder meer andere plaetsen/ soo hebt ghy Mat. 12. v. 18/19/20/21. daer het openbaer is/ dat maer alleen het 19. vers ten voornemen des H. Mattheo behoort; nademael hy daer doen woude/ waerom de Heere Jesus verboden hadde/ dat sy hem niet en soude openbaer maken; en Act. 2. 16/17/18/19/20/21. daer op gelijcke wijse/ alleen het 17. en 18. vers/ ten voornemen van Petri behooren/ het welcke was/ dat hy woude bewijsen dat den H. Geest over de Apostelen was uyt gestort. *Antwoordt.*

Uyt welcke plaetse willen sy bewijsen dat Christus alles geschapen heeft? 136 *Vrage.*

Uyt die/ daer geschreven staet dat hy alle dingen draeght met de woorden syner kracht. *Antwoordt.* Hebr. 1. 3.

Hoe antwoort ghy daer op? 137 *Vrage.*

Alsoo/ dat het woort alle dingen/ alhier gelijck als oock op andere plaetsen/ niet alles sonder onderschept in hem besluyt/ maer streckt hun alleene uyt tot het rijcke vanden Heere Christo/ van't welcke waerlijck kan geseght werden/ dat hy alles onderhout met de woorden syner kracht; dat nu het woordt alles/ hier alsoo moet genomen werden/ dat blijckt daer uyt/ om dat alhier van dat selve rijck gehandelt wert: daer beneven soo *Antwoordt.*

betekent het woort dragen/ alhier veel meerder een regeringe/ als een onderhoudinge / 't welck blijckt uyt de woorden (door de woorden sijner kracht) door dewelcke een gebieden/en heerschen bediet wert/en niet soo eygentlijck een onderhoudinge/ als een regeringh mede brengen.

138 *Vrage.* Uyt welcke plaets willen sy bewijsen/ dat Jesus het Volck Israels uyt Egypten soude gevoert hebben?

Antwoordt. Judas v. 5. Uyt den brief Judas/aen het 5. vers/ daer alsoo staet/dat Jesus doen hy het Volck uyt Egipten hulp/ wederom de gene die niet en geloofden om gebracht/ &c.

139 *Vrage.* Hoe antwoort ghy hier op?

Antwoordt. Alsoo/ dat het woort Jesus/ in gene Griecksche Texten gevonden en wert/want in die plaets wert over al het woort Heere gelesen/ gelijck het oock de nieuwe oversettinge vertaelt heeft: en daerom en bewijst dese plaetse gansch niet.

140 *Vrage.* Uyt wat plaets willen sy bewijsen/ dat hy met het Volck Israels in der Woestijne soude geweest zijn?

Antwoordt. 1 Cor. 10. 4. Met die plaets daer Paulus seght/ en sy hebben alle den selven Geestelijcken dranck gedroncken: want sy droncken uyt de geestelijcke Steenrotse die hun na volghden: en die Steen-rotse was Christus; en uyt het gene dat kort daer aen volght/en laet ons oock Christus niet versoecken/ (Item v. 9.) gelijck oock sommige van haer versochten/ en wierden vande Slangen vernielt.

141 *Vrage.* Maer hoe sal men hier op woorden?

Antwoordt. 1 Cor. 10. 4. Wat de eerste plaets aen gaet/ soo seght den Apostel aldaer geensins/ dat den Heere Christus met het Volck Israels inde Woestijne geweest is/ en dat hy haer aldaer goet gedaen heeft/ daer na dat hy seght / dat de steen van welcken het Volck Israels gedroncken heeft/ Christus geweest is/ daer uyt en volght niet dat hy seggen

wil

wil dat Christus daer wesentlijck geweest is: en dat hierom/ om dat sulcks figuerlijck kan verstaen werden. Dat hy nu die steen een geestelijcke steen noemt/ dat en kan onse tegen-sprekers niet helpen/ dewijle dien steen heeft konnen een geestelijcken steen genaemt werden/ of het schoon een matrialen steen geweest is/ gelijck oock de spijse geestelijck genaemt wert/ daerom/ om dat sy yet wat misticum ofte geestelijcks in haer begreep; alsoo seght oock Joannis inde Openbaringe/ dat die groote Stadt/ in welck onsen Heere gekruyst was/het geestelijcke Sodoma/ en Egipten heet; en dat hy seght/ dat haer dien steen gevolght is/ dat moet van het water verstaen werden/'t welcke uyt dien steen vlieten/ en het Volck inde Woestijne gevolght is/dewelcke te voren sonder water-vloeden/ die men drincken konde waren/ waer van men by den Propheet Esaia lesen mach/ daer Godt alsoo seght: De Dieren op den Velde sullen my prijsen/ en de Draecken en Struysen: want ick wil water inde Woestijnen/ en stroomen inde Wildernissen geven om te drincken/ mijn Volck/ mijn uytverkorenen. Soo veel nu die andere plaets belangt/ die kort hier na volght/ en luyt alsoo: latet ons Christum oock niet versoecken/ soo en kan uyt die woorden niet bewesen werden/ als woude den Apostel affirmeren dat Christus tot eenigen tyden inder Woestijne in der daet selfs soude zijn versocht geworden/ gelijck ghy dit uyt een gelijcke reden verstaen kont/ als of daer yemant seyde tegen u/ zijt niet hals-starkigh tegen de Overheden/ gelijck eenige van uwe voor-Vaderen hals-starkigh geweest zijn; want daer uyt en soude niet stracx volgen/dat dit van eenerleye Overheydt moste geseyt zijn; en soo ergens inde Schriftuere sulcken maniere van spreken gevonden werdt/ in welcke dat niet wederhaelt en

Open. 11. 8.

Esa. 43. 20.

wert/ 't welcke te voren is geseght geweest/ en dat de woorden evenwel op die moeten getrocken worden/ dewelcke te voren zijn genoemt geweest: soo geschiet dat daer selfs/ al waer geen anderen als die/ dewelcke daer genoemt zijn/ en konnen verstaen werden: als ten exempel/ ghy en
Deut. 6. 16. sult den Heere uwen Godt niet versoecken/ als ghy hem versocht tot Massa; nu in dese reden des Apostels/ en kan niemant anders verstaen werden/ buyten den Heere Christo/ als Mosis en Aaron/ besiet daer van Num. 21. 4.

142 *Vrage.* Uyt welcke plaets willen sy bewijsen dat de Heerlijckheyt des Heeren Christi/ van Esaia is gesien geworden?

Antwoordt. Uyt die/ daer wy lesen in Joannis Capittel 12.
Joan. 12. 41. 41. daer alsoo staet/ dit seyden Esaia/ doen hy syne Heerlijckheyt sagh/ en sprack van hem.

143 *Vrage.* Maer hoe antwoort ghy op die plaets?

Antwoordt. Ten eersten/ dat dese woorden niet nootwendigh vanden Heere Christo te verstaen zijn: want sy konnen bequamelijck van den Vader verstaen werden/ na dien dese daer selfs gedacht wert/ inde voorgaende woorden/ verblint/ verhart/ verstockt/ en heelt; waerom oock de Heerlijckheyt dewelcke Esaia sagh heeft konnen zijn/ ja is geweest/ niet die doemaels tegenwoordige/ maer de toekomstige Heerlijckheyt: want de eygenschap der Propheten was toekomstige dingen te voor sien/ waerom sy oock sienders genaemt werden. Eyndelijck al schoon genomen dat die woorden/ vande tegenwoordige Heerlijckheydt konden verstaen werden/ soo is het evenwel een ander/ yemants Heerlijckheyt te sien/ en yemant selver te sien: En heeft Esaia inde Heerlijckheyt van dien eenigen Godt/ oock des Heeren Christus Heerlijckheyt gesien: want de Propheet segt (daer) selfs/ dat de aerde vol is der Heerlijckheyt des Godts/ en dat is tot dier tijt eerst geschiet/

als

als hem de Heere Christus den Volcke Israels ten eersten vertoont heeft/ en daer na van sijne Apostelen over den geheele Aert-bodem verkondight is geworden.

Maer uyt welcke plaetse willen sy bewijsen als soude den Heere Christus (gelijck sy spreken) Mensch geworden zijn? 144 *Vrage.*

Uyt die gene/ daer na hare oversettinge aldus gelesen wert; het woordt is vleesch geworden; Item/ welcke (Christus) doen hy in Goddelijcke gestalte was/ hield hy het voor genen roof/ Gode gelijck te zijn/ maer vernederden hem selven/ en nam een lijfs eygen slaefs gestalten aen/ en wiert gelijck de Menschen/ en is in sijn gelaet bevonden als een ander Mensche; Item/ Godt is geopenbaert in 't vleesch; Item/ hy en neemt de Engelen niet aen/ maer hy neemt het zaet Abrahams aen; Item/ een yder Geest die daer bekent/ dat Jesus Christus is in 't vleesch gekomen/ die is uyt Godt; Item/ komende inde Werelt seght hy/ Slacht-offer en Offer en hebt ghy niet begeert/ maer ghy hebt mijn een lichaem toberept. *Antwoordt.* Joan. 1. 14. Phil. 2, 6/7. 1 Tim. 3. 16. Hebr. 2. 16. 1 Joan. 4. 2/3. Hebr. 10. 5.

Hoe antwoort ghy op het eerste? 145 *Vrage.*

Alsoo/ dat daer in ganschelijck niet en staet/ dat Godt/ als sy seggen/ soude Mensch geworden zijn/ ofte dat de Goddelijcke Natuer de Menschelijcke soude aen genomen hebben: want een ander is 't te seggen de reden is vleesch geworden/ en een ander/ Godt is Mensch geworden/ ofte de Goddelijcke Natuer heeft de Menschelijcke aengenomen; daer en boven/ die woorden/ het woordt is vleesch geworden/ die moeten anders overgeset worden/ namentlijck alsoo: dat woort of de reden was vleesch/ en dat sy alsoo konnen overgeset werden/ dat wert bewesen uyt veele plaetsen/ daer even dat selve woort dat alhier overgeset is/ (is geworden) vertaelt is/ door het *Antwoordt.* Joan. 1. 14.

vers 6. woort (was) gelijck als boven in dit selve Capit-
Luc. 24. 19. tel v. 6. Item/ Luce 24. 19. de welcke een Pro-
pheet was/ &c. al waer in het Griecks even het
selve woort staet/ en dat het alsoo moet overge-
set werden/dat wijsen de ordere der woorden Jo-
annes selver uyt / nademael hy seer ongerijme
soude geseght hebben/ dat de reden was vleesch
geworden/ dat is: (soo de partyen het verstaen)
de Menschelijcke Natuere heeft aengenomen;
dewijle hy al te voren alsulcke dingen vande re-
den vertelt hadde/ die al t' samen al lange na de
geboorten des Heeren Jesum Christum/ uyt de
Jonck-vrouwe Maria gepasseert waren / als
daer zijn dat Joannis van haer getuyght/ dat sy
inde Werelt geweest was/ en dat sy vande We-
relt niet en was aengenomen/ en dat sy den gene
die haer aengenomen hadde/macht gegeven heeft
om Kinderen Godts te worden/ en andere din-
gen meer.

146 *Vrage.* Maer hoe is dat dan te verstaen/de reden was
vleesch?

Antwoordt. Alsoo/ dat dien/ door welcken ons Godt den
Heere alle sijnen wille volkomentlijck geopen-
baert heeft/en daerom van Joannis de reden ge-
naemt is/een Mensch geweest is/allerleye elende
en smarten/ ja oock den doot selver onderwor-
pen geweest is; want sulcken verstant heeft het
woort vleesch inde Heylige Schriftuere; gelijck
Gen. 6. 3. sulcks uyt die plaetsen te sien is/ daer Godt den
Heere self seght: mijnen Geest en sal niet eeuwigh
twisten met de Menschen/ want sy zijn (Nota)
1 Pet. 1. 24. vleesch; en Petrus seght oock/ dat alle vleesch
is als hoy en gras.

147 *Vrage.* Maer hoe antwoort ghy op de tweede plats?

Antwoordt. In dese plaets en is oock niet besloten/
Phil. 2. 6/7. 't gene de partyen daer uyt besluyten willen:
want een ander is 't geene hier den Apostel seght/
dat doen hy in Goddelijcke gestalte was/ doen

nam

nam hy een slaefs gestalte aen;en een ander is het dat de Goddelijcke Natuer de Menschelijcke aen hem genomen heeft: want de Goddelijke gestalte en bediet alhier niet de Goddelijcke Naturere; nademael den Apostel seght/ dat hem Christus doe vernedert heeft; Godt nu en kan hem na sijne Goddelijcke Natuere niet vernederen: soo en kan oock de gestalte eenes lijf eygen Knechts de Menschelijcke Natuere niet bedieden; nademael een lijf eygen Knecht te zijn/ den uyterlijcken stant eenes Menschen aengaet; boven dien/ soo moet ghy oock dit weten/ dat de Schriftuere des Nieuwen Testaments dit woort gestalte/ buyten dese plaets des Apostels/ maer een mael en gebruyckt/ namentlijck/ Marc. 16. 12. en dat Mar. 16. 12. niet in sulcker meninge/ dat het een Natuere bedieden soude/ maer slechs alleene een uyterlijcke gestalte/ want hy seght/ dat hun de Heere Jesus aen twee Jongeren vertoont heeft in een andere gestalte.

148 *Vrage.* Maer wert oock uyt het gene den Apostel kort hier na seght/ en inde gestalte gevonden als een Mensch/ niet bewesen/ dat hy/ (gelijck sy seggen) Mensch geworden is?

Antwoordt. Geheel niet/ want die reden en begrijpt sulcks niet in haer/ want wy lesen oock van Simson/ dat hy soude worden gelijck een ander Mensch/ Jud. Jud. 16. 7. 16. 7. en Psalm 82. 6. seght Asaph/ tot den ge- Psal. 82. 6. nen/ dewelcke hy Goden en Kinderen des Alderhooghsten genaemt hadde/ dat sy dan noch sterven soude als een Mensche/ vande welcke het doch gewis is/ dat men van haer niet seggen en kan dat sy souden (gelijck sy spreken) Menschen geworden zijn.

149 *Vrage.* Maer hoe verstaet ghy dan die gansche plaets?

Antwoordt. Alsoo/ dat Christus de welcke op deser Wereit de Goddelijcke wercken als een Godt verrecht/ de welcke alle dingen gelijck Godt selven onder-

danigh

danigh waren/ en dewelcke Goddelijcke Eere aen gedaen werden: dat die doen het de wille Godts en de salighept der Menschen vereyschten / hy geworden is als een lijf eygen slaef/en als eener vande andere gemene Menschen/ daer in dat hy hem heeft laten vangen/ binden/ en slaen/ ja/ endelinge heeft laten dooden.

150 *Vrage.* Maer hoe antwoort ghy op de derde plaets?

Antwoordt. Ten eersten alsoo/ dat in seer veele oude Latijnsche exemplaren/ en inde Vulgata selfs / soo men die noemt/ het woort (Godt) niet gevonden en wert: en kan derhalven daer uyt geen seker bewijs volgen; daer na/ als daer dit woort evenwel al gevonden werde/ soo en isser evenwel gene oorsaeck waerom men het niet vanden Vader verstaen soude/ nademael men van Godt den Vader seer wel seggen kan/dat hy hem inChristo geopenbaert heeft / en oock inde Apostelen de welcke self vleesch geweest zijn; en 't geen dat kort hier aen volght/ na de gemene oversettinge/ is op genomen in Heerlijckheyt/ dat luyt na het Griecks alsoo: hy is in Heerlijckheyt op genomen/ dat is/ met Heerlijckheyt/ ofte Heerlijck.

1 Tim. 3.16.

151 *Vrage.* Maer wat sal dan het verstant deser woorden zijn?

Antwoordt. Op dat ghy dien des te beter verstaen moogt/ soo sal ick dese geheele plaetse aen trecken/ daer den Apostel alsoo seght: Godt is geopenbaert inden vleesche/ gerechtveerdight inden Geest/gesien vande Engelen/ uyt geroepen onder de Heydenen/gelooft inde Werelt/ op genomen inHeerlijckheyt: welcke plaets alsoo te verstaen is/ dat de Christelijcke Godts-dienst is vol geheymenisse: want Godt,/dat is sijnen wille van des Menschen salighept die volkomentlijck geopenbaert geworden is/ door swacke en sterfelijcke Menschen/ die is evenwel voor waerachtigh bekent geweest/ van wegen hare veelvuldige wonderwercken

werrken en krachten/ dewelcke sy door de swacke Menschen bewees: die is aller eerst de Engelen kondt geworden/en is niet alleen den Joden/ maer oock de Heydenen verkondight / en alle in 't gemeen hebben sy die gelooft / en is seer merckelijck en Heerlijck aengenomen geworden.

Maer hoe antwoort ghy op de vierde plaets? 152 *Vrage.*

Alsoo/dat dese plaets niet de Mensch-werdinge (als sy spreken) ganschelijck niet gemeens en heeft: dewijle al hier den H. Schrijver niet en seght/ dat Christus aen genomen heeft(soo het eenige over-setten) maer dat hy aen neemt: en hy en seght niet de Menschelijcke Natuere / maer den zade Abrahams/ door dewelcke inde Heylige Schriftuere die verstaen werden / die aen Christum gelooben/ soo ghy dat sien mooght/ Gal. 3. 29. daer alsoo staet: want ghy zijt alle een in Christo Jesu; indien ghy dan Christi(zijt)soo zijt ghy oock Abrahams zaet: en na de beloften Erfgenamen. *Antwoordt.* Hebr. 3. 10.

Maer hoe sal dan dese plaets te verstaen zijn? 153 *Vrage.*

Dit wil den H. Schrijver seggen/dat Christus geen Saligh-maecker der Engelen en is/ maer sijner geloovigen: dewijle sy het lijden en doodt onderworpen zijn/ 't welck hy kort te voren genaemt heeft met vleesch en bloet gemeenschap hebben; hierom heeft oock Christus hem die dingen onderstaen te doen/ door de welcke hy sijner geloovigen vande vreese des doots verlossen/ en uyt alle elenden redden mochte. *Antwoordt.*

Maer hoe antwoort ghy op de vijfde plaets? 154 *Vrage.*

In dese plaets en is oock niet een woort/ vande Mensch-werdinge gedacht / (soo men die noemt)want datmen in 't gemeen alsoo over-set/ hy is in 't vleesch gekomen/ dat staet in 't Grieck alsoo/ hy is met vleesch gekomen; daer beneven soo en seght Joannis niet / dat dien Geest / die daer bekent/ dat Jesus met vleesch gekomen is/ uyt *Antwoordt.* 1 Joan. 4. 2/ 3.

uyt Godt zy: maer dat die Geest/ die daer bekent Jesus Christus/ dewelcke met vleesch gekomen is/ uyt God zy: welcke woorden dit verstant hebben/ dat die Geest uyt Godt is/ die daer bekennen/ dat dien Jesus/ die sijn Ampt op aerden/ sonder alle Wereltlijcke pracht/ in groote verachtinge verrecht heeft/ en eyndelijck met de aller smadelijckste doot vermoort is/ zy de Christus/ ofte den Koninck des Volcks Godts.

155 *Vrage.* Maer hoe antwoort ghy op de seste plaets?

Antwoordt. Ten eersten alsoo/ dat oock alhier de Menschwerdinge/ (soo sy die noemen) in 't minste niet gedacht en wert: na dien de Werelt/ in welcke den Heyligen Schrijver seght/ dat den Heere Jesus in gegaen is/ zijn kan/ en oock is/ gelijck hier boven getoont is/ de toekomstige Werelt/ derhalven oock/ inde Werelt in gegaen/ niet en bediet/ op ofte inde Werelt geboren te worden/ maer inde Hemelen in te gaen/ daer na/ als hy seght/ maer ghy hebt mijn een lichaem toeberept/ dat kan bedieden/ (gelijck daer uyt kan gesien werden/ om dat hy van in gaen inde Werelt spreeckt/) een onsterfelijck en geestelijck lichaem.

Hebr. 9. 12.

Hebr. 10. 5.

156 *Vrage.* Hoe verstaet ghy dan dese plaets?

Antwoordt. Alsoo/ dat Godt den Heere Christo/ doen hy inde Hemelen in gegaen is/ een alsulcken lichaem berept heeft/ het welck bequaem was om sijn Hooge-Priester-ampt te verrechten.

157 *Vrage.* Tot dus verre toe/ heb ick van u verstaen/ hoe sy uyt de Schriftuere soecken te bewijsen/ van Christo den Heere/ het gene daer niet in staet: toont mijn nu oock/ wat daer inde Heylige Schriftuere van Christo is/ uyt het welcke onse tegen-spreeckers hare meninge valschelijck soecken te besluyten?

Antwoordt. 't Gene dat inde H. Schriftuere van Christo den Heere is/ waer uyt sy hare meninge valschelijck willen besluyten/ dat wert gebonden inde plaet-

se/

se/ dewelcke den Heere Christo/ ofte slechtelijck ofte door een tegens malkanderen houdinge toebehooren.

Waer zijn die plaetsen/ die den Heere Christo alleen slechtelijck toe behooren. 158 *Vrage.*

Het zijn die/ daer hem de Schriftuer Godt noemt/ en dat hy met Godt eens is/ Goddelijck is/ een Sone des levenden Godt is/ den eygen en eenigen geboren Sone Godts is/ de eerstgeborene aller Creatueren is/ die alles heeft wat den Vader heeft/ den Vader der eeuwigheden/ het woort ofte de reden Godts / het even-beelt des onsichtbaren Godts/ het evenbeelt sijns Wesens/en een alsulcken dat die hem gesien hebben/ oock den Vader gesien heeft/ en dat in hem woont de volheyt der Godtheyt lichamelijck/die daer klaerheyt by Godt gehadt heeft/ eer de Werelt was/ dat sijn Geest inde Propheten geweest is/ dat hy vanden Vader uyt gaen is / dat hy in de Werelt gekomen is/ dat hy vanden Vader inde Werelt gesonden is/dat hy den eenigen Heere is/de Heere der Heerlijckheyt is/een Heere aller Heeren is/ dewelcke geloove en Goddelijcke Eere geschiet. *Antwoordt.*

Maer waer noemt hem de Schriftuere Godt? 159 *Vrage.*

Joannis 1. 1. En de reden was Godt / en daer na in 't 20. Capittel het 28. vers/ daer Thoma tot den Heere Christo seght/mijn Heere mijn Godt; en tot den Rom. 9. 5. daer den Apostel seght/dat Christus is over alles een Godt geloost in eeuwigheydt. *Antwoordt.* Joan. 1. 1. Ide. 20. 28. Rom. 9. 5.

Maer hoe antwoort ghy op dese plaetsen? 160 *Vrage.*

Dat daer uyt de Goddelijcke Natuere inden Heere Christo niet en kan bewesen werden/ behalven 't gene/ dat boven daer van geseght is geworden/ soo is het oock daer uyt openbaer/ om dat inde eerste plaets gesproocken wort vande reden/ van welcke Joannis getuyght/ dat sy by *Antwoordt.*

Godt geweest is: inde tweede is het openbaer/ dat Tomas die sijn Heere noemt / in welckers handen en voeten hy de tekenen der Nagelen/en in sijne zijde de steecke des Speers gesien heeft; en Paulus noemt dien / dewelcke na den vleesch uyt de Vaderen geweest is / een Godt over alles gebenedijt: uyt welcken alle een yder sien kan/ dat dit van dien/ die van Naturere Godt is/ niet en kan geseght worden; want daer uyt moeste volgen/dat daer twee van Natueren moste Godt zijn/ onder welcke den eenen by den anderen geweest is; de andere dingen nu/ als tekenen der Wonden hebben/ en uyt den Vader zijn/ behooren eygentlijck een Mensche toe: en ten ware gansch een ongerijmde sake/ sulcke dingen dien toe te schrijven/ die van Natuere Godt is; doch soo hem dan noch yemant/ met die gewonelijcke Distintie/der twee Natueren in Christo behelpen woude/ soo hebben wy nu boven al betoont/ dat sulcke Distintie geheel niet bestaen en kan.

161 *Vrage.* Waer seght de Schrifture dat hy met den Vader eens is?

Antwoordt. Joannis 10.29/30. daer Jesus alsoo spreeckt/ mijn Vader diese mijn gegeven heeft/ (sijn Schapen) is meerder dan allen / en niemant en kanse rucken uyt de handen mijns Vaders/ ick en de Vader zijn eens.

Joan. 10.29/30.

162 *Vrage.* Hoe salmen dan op die plaets antwoorden?

Antwoordt. Alsoo/ dat daer uyt/ om dat Christus met den Vader eens is/ niet en kan bewesen werden/ dat hy eens Natuer en Wesens met hem soude zijn/en dit betuygen de woorden des Heeren Christi/ die hy tot sijnen Vader gedaen heeft voor sijne Jongeren/ Joan. 17. 11/ 21. op dat sy eens zijn gelijck wy eens zijn. Dat nu Christus met sijn Vader eens is/dat moet men verstaen van beyde hare wille/ofte vande macht in 't uyt wercken vande saligheydt der Menschen: welcke dat sy de

Joan. 17. 11/ 21.

God-

Goddelijcke Naturere niet en bewijst / dat siet men uyt even die selve plaets/ daer den Heere seght/ dat sijn Vader grooter is dan alle/en daerom oock grooter dan Jesus selve / gelijck hy selfs op een andere plaetse bekent/ Joan. 14. 28. En oock daer uyt / om dat hem den Vader de Schapen gegeven heeft. Joan. 14. 28.

Waer noemt hem de Schriftuere Gode gelijck te zijn? 171 Vrage.

Joannis 5. 18. daerom sochten dan de Joden te meer hem te dooden/ om dat hy niet alleene den Sabbath brack/maer oock seyden/dat Godt sijnen Vader was/en maeckten hem selven Godt gelijck; en Philipensen 2. 6. welcke (Christus) doen hy in Goddelijcke gestalte was/ en hield hy het voor genen roof/ Gode even gelijck te zijn. Antwoordt.

Hoe salmen op dese plaetse antwoorden? 172 Vrage.

Alsoo/ dat daer uyt/ om dat den Heere Jesus Godt gelijck is/die Goddelijcke Naturere in hem niet bewesen en wordt: ja het tegen deel wordt daer uyt klaerlijck getoont; want soo hy dien Godt/dewelcke alleen van Naturere Godt is/ (gelijck als boven getoont is) gelijck is/ soo is't oock openbaer/ dat hy dien selve Godt van Naturere niet zijn en kan. De gelijckheyt nu van Christo met Godt den Vader/ bestaet hier in/ dat hy met die kracht/ dien hem sijn Vader gegeven hadde/alle die wercken/ dewelcke Godt alleene toe behooren / alsoo verrecht heeft / als Godt selver. Antwoordt.

Waer noemt hem de Schriftuere/ den Sone des levenden Godts/den eenigen/en den eygenen geboren Sone Godts? 173 Vrage.

Matthei 16. 16. daer Petrus alsoo seght: ghy zijt de Christus / de Sone des levenden Godst; en Romeynen 8. 32. daer den Apostel alsoo spreeckt/ de welcke (Godt)oock syn eygenen Sone niet gespaert en heeft / maer heeft hem Antwoordt. Rom. 8. 32.

voor ons allen overgegeven; en Joannis 3. 16. alsoo lief heeft Godt de Werelt gehadt/ dat hy sijnen eenigen geboren Sone gegeven heeft/ &c.
vers 18. en kort daer aen/ vers 18. die niet en gelooft/ is alreede veroordeelt: om dat hy niet gelooft en heeft inde name des eenigh geboren Sone Godts.

174 Vrage. Hoe salmen op dese plaetse antwoorden?

Antwoordt. Uyt alle de Tytulen/ dewelcke de Heylige Schriftuere op dese plaetse den Heere Christo toe schrijft/ en kan evenwel de Goddelijcke Natuere op gener wijse bewesen worden. Wat de eerste plaets belanght/ is 't openbaer/ dat Petrus des Menschen Sone bekent Christum/en den Sone des levendigen Godts te zijn: dewelcke dan de Goddelijcke Natuere op geenderleye wijse heeft hebben konnen; doet daer by/ dat oock de Heylige Schriftuere van andere Menschen getuygt/ dat sy Kinderen des levendigen Godts zijn: gelijckmen daer van leest inden Propheet Hosea/ *Hose. 1. 10.* en Rom. 9. 26. daer hy seght/ en het sal zijn/ inde plaetse daer tot haer gesegt was/ ghy zijt mijn Volck niet/ daer sullen sy Kinderen des levenden Godts genaemt werden. Wat nu de tweede en derde plaets betreft/ soo lesen wy daer selfs/ dat die den eygen en eenigen geboren Sone Godts is/ dewelcke voor ons inde doot overgegeven is: het welcke op gener wegen en kan geseght worden/ van dien die van Natueren Godt is; ja even daer uyt/ dat Christus Godts Sone is/ wert krachtigh bewesen/ dat hy den eenigen Godt niet zijn en kan: na dien hy anders sijn eygen Soon zijn moste. De oorsaeck nu/ waerom den Heere Christo/ dese Tytul gegeven wert/ is dese/ om dat hy onder alle Sone Godts de voornaemste is/ en Godt den alderliefsten is; gelijck oock Isaack/ dewijl hy Abrahams allerliefsten Sone en Erfgenaem was: daerom oock sijnen

eeni-

eenigen geboren Sone genaemt is/ of hy schoon Ismael ten Broeder hadde; en Salomon den eenigen geboren Sone van sijnen Moeder/ of hy schoon van die selve Moeder/ noch veele Broederen hadde.

Waer noemt hem de Schriftuere de eerst-geborene aller Creatueren? 175 Vrage.

Tot den Collossensen/ aen het 1. 15. Antwoordt.

Hoe antwoordt ghy daer op? 176 Vrage.

Alsoo/ dat daer uyt niet en volght/ als soude hy de Goddelijcke Natuere hebben: want daer uyt/ dat de Heere Jesus de eerst-geborene aller Creatueren is/ wordt klaerlijck bewesen/ dat hy eene van die Creaturen zijn moet: gelijck sulcks uyt het gemene gebruyck deses woordts inde Heylige Schriftuere klaer te sien is/ dat namentlijck de eerst-geborene moet eene van die zijn/ welckers eerst-geboren hy is. Dat nu den Heere Jesus eenen van de oude scheppinge zijn soude/ dat ontkent onse partye selver/ het en waer dan dat sy de dolinge van Arie aen nemen wouden: moeten derhalven toe geven/ dat hy een vande nieuwe Schepselen is: en daer uyt en kan dan in't minste niet besloten worden/dat hy de Goddelijcke Natuere hebben soude; ja veel eer wert hier uyt krachtelijck besloten/ dat hy niet en heeft. Dat hem nu den Apostel alsoo noemt/ dat doet hy daerom/ dat Christus beyde de eerste/en oock de voornaemste onder alle nieuwe Schepselen is. Antwoordt.

Waer seght de Schriftuere van hem/ dat hy alles heeft/ wat den Vader heeft? 177 Vrage.

Joannis 16. 15. daer seght Jesus/ alles wat den Vader heeft/ is mijne; en Joannis 17. 10. spreeckt hy alsoo tot Godt sijnen Vader: alles wat mijne is/ dat is dijne/ en wat dijne is/ dat is mijne. Antwoordt.

Hoe salmen op dese plaetse antwoorden? 178 Vrage.

Het woordt alle dingen ofte alles (als boven ge- Antwoordt

getoont is / dat streckt hem in 't gemeen tot die materye / van de welcke aldaer gehandelt wordt; derhalvē en kan uyt dese plaets niet nootwendig besloten worden/'t gene de partye seggen willen. De materye nu van welcke in 't 16. gehandelt wort / is daer van / wat de H. Geest de Apostelen heeft openbaren willen / van die dingen / die tot het rijcke des Heeren Christi behooren; en in 't 17. Capittel / wert uytdruckelijck vande Jongeren des Heeren Christi gehandelt / die hem Godt gegeven hadde / waerom hy die oock de sijnen noemt; boven dit / dewijle seecker is / dat alle dat / wat de Heere Jesus heeft / het niet van hem selver en heeft / maer uyt genaden en gaven sijnes Vaders / soo kan daer uyt sijne Goddelijcke Natuere niet besloten worden: nademael Godt die Natuerlijcke van hem selver heeft.

179 *Vrage.* Waer noemt hem de Schriftuere een Vader der eeuwigheden?

Antwoordt. Esaia 9. 6.

180 *Vrage.* Hoe antwoort ghy daer op?

Antwoordt. Alsoo / dat daer uyt de Goddelijcke Natuere in den Heere Jesus niet en kan besloten worden: dewijle den Heere Jesus in eenen sekeren sin / een Vader der eeuwigheyt genaemt is: gelijck sulcks uyt de woorden die kort voor dese plaets staen / klaerlijck te sien is. En 't is wonder dat de tegen-sprekers dese plaets / inde welcke vanden eeuwigen Vader / gesproocken wert / op den Sone duyden willen / dewelcke na hare eygen bekentenisse den Vader niet zijn en kan; soo is dan Jesus de Vader der eeuwigheyt / ofte der toekomende Werelt / alhier daerom genaemt / om dat hy den Autheur / en den Hertoogh des eeuwigen levens is / het welcke dat toekomende is.

181 *Vrage.* Waer noemt hem de Schriftuere Godts reden / en het Beelt des onsichtbaren Godts / en het Even-beelt sijns Wesens / en een al sulcken / dat die

die hem gesien heeft / oock den Vader gesien heeft / en dat in hem de volheyt der Godtheydt lichamelijck woont?

Joannis 1. 1. inden beginne was de reden / soomen daer by doet 't geen den selven Joannis seght Apoc. 19. 13. daer hy hem de reden Godts noemt / Colloss. 1. 15. Hebr. 1. 13. Joan. 14. 9. Colloss. 2. 9. *Antwoordt.*

Hoe salmen op die plaetsen antwoorden? *182 Vrage.*

Alsoo / dat daer uyt / om dat de Heere Jesus de reden Godts genaemt wert / gansch gene Goddelijcke Natuere in hem en volght: maer veel eer het tegendeel / want is hy de reden Godts / soo volght daer uyt / dat hy die Godt selver niet en is / het welcke oock op die andere plaetsen al t' samen kan geantwoort werden. Hy is nu om dier oorsake wille Godts reden genaemt / om dat hy ons de volkomen wille Godts verkondight heeft / gelijck dit Joannis korts hier na selfs uyt leght / als hy seght: niemant en heeft Godt oyt gesien: de eenigh geboren Sone / die inden schoot des Vaders is / die heeft het uytgeleght / gelijck hy oock in gelijcken verstant genaemt wort / de waerheyt en het leven / &c. Het welcke ghy dan oock daer van houden sult / dat hy het Beelt des onsichtbaren Godts genaemt is: en dat hy het af-druckset des Wesen Godts genaemt is / dat is te verstaen / dat ons Godt in hem alles wat hy ons belooft heeft / in der daet selfs voor oogen gestelt heeft. Wat nu aen gaet dat de Heere Jesus seght / die mijn gesien heeft / die heeft den Vader gesien / dat daer uyt geen Goddelijcke Natuer en kan bewesen werden / dat kan een yder daer uyt mercken / om dat sulck sien niet vande Persoon / nochte van het Wesen des Vaders te verstaen en is / nademael dat selve onsichtbaer is: maer vande bekenteniss dier sake / dewelcke den Heere Jesum gesproocken en ge- *Antwoordt.*

daen hadde/ gelijck sulckx de Heere Jesus selfs verklaert/ aen 't 10. vers. Wat nu dat belanght dat in hem de volheyt der Godtheyt lichamelijcken woont/ soo en kan daer uyt oock gene Goddelijcke Naturee bewesen werden: want eerstelijck/ soo kan dat woort (Godtheyt) Godts wille bedieden / daer na soo kan men die woorden (in hem) verstaen/ niet vande Persoon/ maer vande leere des Heeren Jesus: datmen die nu alsoo verstaen moet/ dat siet men daer uyt/ om dat den Apostel die woorden daer niet en stelt / tegens Personen/ maer tegens de Philosophen/ en des Wets leere. Wat nu dit woorts bediedinge is/ daer van sullen wy hier na op sijn plaets spreken.

183 *Vrage.* Waer seght de Schrifture van Christo den Heere/ dat hy Heerlijckheyt gehadt heeft by den Vader/ eer de Werelt was?

Antwoordt. Joannis 17. 5. daer hy alsoo in sijn Gebedt tot sijnen Vader spreeckt: ende nu Vader verklaert mijn by u selfs/ met die klaerheyt/ dien ick hadde eer de Werelt was/ by u.

184 *Vrage.* Hoe antwoort ghy daer op?

Antwoordt. Hier uyt en kan oock geen Goddelijcke Nature bewesen werden: want daer kan wel yemant klaerheyt by den Vader hebben/ eer dat de Werelt waer/ en dan noch daerom/ van Naturee geen Godt zijn/ gelijck men siet 2 Timoth. 1. 9. daer den Apostel vande gelovigen seght/ dat haer die genade gegeven is van eeuwigen tijden in Christo Jesus; boven dien soo staet alhier geschreven, dat de Heere Christo den Vader om die klaerheyt gebeden heeft/ het welcke de Goddelijcke Natuere dan klaerlijck tegen is. Het rechte verstant van dese woorden dan is dese / dat Christus sijnen Vader biddet / dat hy hem die Heerlijckheyt inder daet nu geven wil/ dewelcke hy voor hem verordent hadde / eer de Werelt was.

Waer

Waer seght de Schrifcture / dat de Geest des Heeren Christi in de Propheten geweest is? 185 Vrage.

1 Petri 1. 10/ 11. van welcke saligheyt onder-vraeght/ en onder-socht hebben die Propheten/ die geprophetéert hebben vande genaden aen u; ondersoeckende op welcke tijt de Geest Christi/ die in haer was/ bediedende en te voren getuygende het lijden op Christum en de Heerlijckheyt daer na. Antwoordt.

Hoe antwoort ghy daer op? 186 Vrage.

Alsoo / dat oock hier uyt gene Goddelijcke Natuere inden Heere Christo en kan bewesen werden: want de Geest / die inde Propheten geweest is/ die kan de Geest Christi genaemt werden/ niet daerom/ om dat hem Christus aen haer gegeven hadde / maer daerom/ om dat hy dat voor seght hadde 't geneChristus over komen soude/ 't zy van het lijden/ 't zy vande Heerlijckheyt/ gelijck Petrus aldaer selver seght/ van het lijden op Christum en de Heerlijckheyt daer na volgende; en even soodanigen maniere van spreken is oock by Joannis/ 1 Joan. 4. 9. hier aen bekennen wy de Geest der waerheyt/ en deGeest der dwalinge: al waer hy de Geest niet daerom de Geest der waerheyt/ en de Geest der dwalinge en noemt/ als of de waerheyt en de dwalinge/ seeckere self-standige Personen waren/ en alsoo den Geest geven konde: maer daerom/ om dat den Geest der waerheyt/ die dingen spreeckt/ die tot de waerheyt/ en den Geest der dwalinge/ die dingen/ die tot de dwalinge behooren spreeckt. Antwoordt.

Waer seght de Schriftuere van Christo den Heere/ dat hy vanden Hemel gekomen is/en van den Vader uyt gegaen/ en inde Werelt gekomen is? 187 Vrage.

Joannis 3. 13. en niemant en is op gevaren inde Hemel/ dan die uyt den Hemel neder gekomen is/de Sone des Menschen die inden Hemel Antwoordt.

was; en daer na Cappittel 10. 36. dien de Vader geheylight en inde Werelt gesonden heeft; en Capittel 16. 28. ick ben vanden Vader uyt gegaen/ en inde Werelt gekomen/ wederom verlaet ick de Werelt/ en ga tot den Vader; en Capittel 17. 18. gelijck ghy mijn inde Werelt gesonden hebt.

188 *Vrage.* Hoe antwoort ghy hier op?

Antwoordt. Dat daer uyt de Goddelijcke Naturere/ niet en kan bewesen werden/ is hier uyt openbaer/ om dat die eerste woorden/ hy is uyt den Hemel gekomen/ konnen figuerlijckerwijse verstaen werden/ gelijck sulcks oock van andere dingen geseght is/ Jacob. 1. 17. alle goede gaven en alle volkomen geschencken/ zijn van boven/ en dalen neder vanden Vader der lichten; en Apocalipsis 21. 2. & 10. ick sagh de Heylige Stadt/ dat nieuwe Jerusalem/ van Godt uyt den Hemel nederdalen: en als die woorden doch eygentlijck souden genomen worden/ gelijck wy geern toe staen/ soo zijn die doch van niemant anders gesproken als vande Sone des Menschen/ welcke dewijle hy sijnen eygen Persoon hebben moet/ soo en kan hy van Natueren geen Godt zijn. Wat nu de Schriftuere van den Heere Christo getuyght/ als dat hem de Vader inde Werelt gesonden heeft/ 't selve lesen wy oock vande Apostelen des Heeren/ in die boven aen getogen woorden: daer alsoo staet/ gelijck ghy mijn inde Werelt gesonden hebt/ alsoo sende ick haer oock inde Werelt. En dat Jesus vanden Vader is uyt gegaen/ dat gelt even soo veel als dit/ dat hy vanden Hemel is neder gekomen; het komen nu inde Werelt/ daer is 't soo mede geschapen/ dat de Schriftuere/ na de geboorte van Jesus in deser Werelt/ eerst gaet vermelden/ en het selve oock anderen behalven Jesus toe schrijft/ gelijck sulcks blijckt uyt Joan. 18. 37. daer de Heere selver alsoo seght: Hier

hier toe ben ick geboren/ en inde Werelt gekomen/dat ick de waerheyt getuygenisse geven soude; en Joan. 4. 1. staet geschreven/ dat veele valsche Propheten zijn uyt gegaen inde Werelt. Soo en kan daerom uyt soodanige reden geen Goddelijcke Natuere bewesen worden: want in alle soodanige reden wert vertoont/ hoe Heerlijck den aenvangh van het Ampt onses Heeren en Salighmakers Jesus Christus geweest zy.

Waer noemt de Schriftuere den Heere Christum/ den eenigen Heere/ den Heere der Heerlijckheydt / den Koningh aller Koningen / den Heere der Heeren? 189 Vrage.

1 Corinthen 8. 6. wy hebben eenen Heere Jesum Christum/ door welcke alle dingen (zijn) en wy door hem; en 1 Cor. 2. 8. want indien sy'se gekent hadden/ soo en souden sy de Heere der Heerlijckheydt niet gekruyst hebben; en Apoc. 17. 14. dese sullen strijden met het Lam/ en het Lam salse over winnen/ want het is een Heere der Heeren/ en een Koningh der Koningen; en Capittel 19. 16. en hy heeft eenen name geschreven op sijn kleet / en op sijne dye/ alsoo/ een Koningh der Koningen/ en een Heere der Heeren.

Hoe antwoort ghy op dese plaetsen? 190 Vrage.

Wat de eerste plaets belanght/soo wert uyt de selve bewesen / dat uyt die woorden daer den Apostel den Heere Christum den eenigen Heere noemt/ de Goddelijcke Natuere niet en kan besloten werden: want eerstelijck onderscheyt hy hem klaerlijck vanden Vader/ dewelcke hy daer selfs den eenigen Godt noemt/van welcke boven genoegh gesproocken is/ dat hy maer alleen van Natuere Godt is/ daer na/ even dat 't geen hy van hem seght/ dat alle dingen door hem zijn; en laet niet toe/ dat Christus soude van Natueren Godt zijn/ nademael (als boven geseght is) door Antwoort. 1 Cor. 8. 6.

 die

die woorden/ door welcke niet de eerste/ maer de tweede een middel oorsaeck bediedet wert / het welcke dan die niet zijn en kan/ die van Naturere Godt is; en ofschoon de Schrifture van Godt den Vader oock seght/ dat door hem alle dingen zijn/ soo heeft dat doch een ander verstant/als het vanden Vader geseght wert / als van den Heere Jesum: want vanden Vader wert het alsoo geseght/ dat oock de middel oorsaeck/ door welcke yet wat verrecht wort/nergent anders van voort komt/ als van hem selfs/ en dese en zijn soo niet geschapen/ dat den Vader sonder die selven sijne wercken niet en soude verrechten konnen : maer van Jesus wert dit alsoo verstaen / dat yemant anders/ namentlijck Godt/alle dingen door hem verrecht / gelijck sulcks uytdruckelijck staet/ Ephes. 3. 9. behalven dat het woort alle dingen/ als boven betoont is/ moet getrocken worden/ tot die materye/ daer van gehandelt wert ; en dat dit alsoo zy/ dat wert daer uyt bewesen/ om dat den Apostel spreeckt / van alle die dingen/dewelcke de gemeenten aen gaen/ gelijck sulcks die beyde woorden van wy/ en Vader : waer uyt dan volght/ dat hy niet slecht heen/ maer in eenen sekeren verstant den eenigen Heere genoemt is/ door de welcke alles is/ en kan derhalven daer uyt gene Goddelijcke Naturere bewesen worden. En wat die andere plaets belanght/ soo en kan daer uyt (hier om) gene Goddelijcke Naturere besloten werden; om dat al hier gesproken wert/ van den genen die gekruysight is geworden/ het welcke vande Goddelijcke Naturere niet en kan geseght werden. Wert derhalven Christus de Heere der Heerlijckheyt / dat is/ de Heerlijcke Heere genaemt/ om dat hem Godt met prijs en Eere gekroont heeft. En dat oock de derde plaets geen Goddelijcke Naturere en bewijst / is daer uyt openbaer / om dat daer gesproocken

wert

wert van dien/ die het Lam is/ en die daer kleederen heeft/ het welcke met de Goddelijcke Natuere geen gemeenschap en heeft: alle die Ghtulen vertoonen ons/ die groote macht/ dewelcke Godt/ den Heere Jesus gegeven heeft/ in die dingen/ die tot het nieuwe Verbondt behooren.

Waer eygent de H. Schrifture den Heere Christo het geloove/en de Goddelijcke Eere toe? 191 *Vrage.*

Joannis 14. 1. daer seght den Heere selver/ ghy gelooft in Godt/ gelooft oock aen mijn; en Joan. 5. 22/23. den Vader en oordeelt niemant/ maer heeft alle oordeel den Sone gegeven/ op dat sy alle den Sone eeren/ gelijck sy den Vader eeren; en Phil. 2. 9. daerom heeft hem oock Godt uytermaten verhooght/en heeft hem eenen name die boven alle name (is) geschoncken/ op dat inde name Jesus hem buygen sullen alle knien/ die inden Hemel/ en op der aerden/ en onder der aerden zijn/ en alle tongen belijden dat Jesus Christus een Heere (is) ter eeren Godt des Vaders/ en op meer plaetsen. *Antwoordt.*

Hoe antwoort ghy op dese plaetsen? 192 *Vrage.*

Wat de eerste plaets belanght/ antwoort ick alsoo/ dat daer uyt niet alleen niet en kan bewesen worden/ dat Christus van Natuere Godt is/ maer veel eer het tegendeel: want den Heere Christus maeckt al hier klaerlijck onderscheyt/ tusschen hem selfs/ en den eenigen Godt/ van welcke al hier gesproocken werdt / en dit wijst oock dien Artijckel aen/ die daer in 't Grieckschy bygestelt is. Dat men nu seght/ dat het geloof niemant en mach toe ge-eygent werden/ dan den eenigen Godt/ daer op antwoort den Heere Jesus op een ander plaets/ daer hy seght / die aen mijn gelooft/ die en gelooft niet aen mijn/ maer aen hem die mijn gesonden heeft; waer uyt dan openbaer is/ dat hem Jesus het geloove niet geheel toe eygent/het welcke wy Gode selver schuldigh *Antwoordt.* Joan. 14. 1. Joan. 12. 44.

digh zijn: want Godt behoort dat geloove toe/ het welcke aen hem eyndight/ en op hem/ als op den allereersten en eenigen gever alles goets berust. Den Heere Jesus nu en behoort sulck een geloove niet toe: of wy wel schuldigh zijn aen hem te gelooven: nademael wy daerom aen hem gelooven/om dat die macht van Godt ontfangen heeft/om ons saligh te maken/ en om dat hy tot dat Ampt van Godt gestelt is/ en alsoo streckt hun onse geloove door hem tot Gode selver/ als
1 Petr. 1.21 tot sijne eyndelijcke Ziele/gelijck Petri getuygt/ als hy segt/ dien ghy door hem gelooft aen Godt/
Jerem. 17.5. welcke hem op geweckt heeft uyt den dooden/ op dat u geloove en de hope op Godt zijn soude.

193 *Vrage.* Maer men brenght hier tegen in/ uyt den Propheet Jeremia/ dat die Man verbloeckt is/ die op een Mensche vertrout?

Antwoordt. Daer op antwoordt ick dat daer niet slechts heen geseght en werdt verbloeckt is hy/ die op een Mensche vertrout/ maer die soo op een Mensch vertrout/ dat hy vleesch tot sijnen arm neemt/ dat is sijne hope alleen op Menschelijcke macht en stercktе settet/sonder de hulp en kracht van Godts Geest: want dit is eygentlijck het verstant des woort vleesch; wyder zijn tot dese woorden noch toe gedaen/ en die sijn herte vanden Heere af went: wy nu die op Christum vertrouwen/en houden het vleesch niet voor onsen arm/ en wijcken oock niet met onser herte van Godt af: maer veel meer/ als wy Christo vertrouwen/ vertrouwen wy op Godt/ en alsoo treedt onse herte meer en meer tot Godt/ maer en wijckt niet van hem af.

194 *Vrage.* Hoe antwoort ghy op de andere plaetsen/ de welcke vande Goddelijcke Eere spreken/ die de Heere Jesus gegeven werden?

Antwoordt. Alsoo/ dewijle alle die plaetsen/ dewelcke van de Heerlijckheyt des Heeren Christi getuygen/ oock

oock met eene dat betuygen/dat hem die tot seec-
kere tijden om seeckere oorsaken gegeven zijn;
daerom en kan daer uyt van gene Goddelijcke
Naturere bewesen worden. En wat men nu uyt
de Propheet Esaia voor werpt/ daer alsoo staet/ Esaia 42. 8.
ick en wil mijne Eere genen and'ren geven: daer
op antwoort ick/ dat uyt die plaets genoegh te
sien is/ wie Godt door dat woort genen anderen/
verstaet: want daer volght terstont op/ ofte my-
nen roem den Af-goden: soo spreeckt dan Godt
van den genen/ dewelcke geen gemeenschap met
hem en hadden; en soo men die eenige Eere ofte
lof toe schrijft/ die en soude dan op Godt selver
niet komen te berusten; en Godt en seght oock
niet/ dat hy sijne Eere die niet en soude mede dee-
len/ die ganschelijck op hem vertrout/en hem on-
der gestelt is/ want op sulcken wijse en wert Go-
des Eere alleene hem niet benomen/ nademael sy
haer daer door ganschelijck tot hem wendet/ en
eener alsulcken (nu) is onsen Heere Jesus Chri-
stus/die beyde hem op Godt betrout/ en gesubor-
doneert ofte onder gestelt was/ en alle Eere die
hen aen gedaen wert/ die streckt hem geheelelijc-
ken tot Godt selver.

Na dien ick tot noch toe/ van die plaetsen der 195 Vrage.
H. Schrifteure gehoort hebbe/dewelcke derecte-
lijck/ den Sone Godts toe behooren; soo bid ick
u/ seght mijn nu oock wat van die plaetsen/ de
welcke hem toe behooren/ door een tegen mal-
kander houdinge/ en alsoo den schijn hebben/ als
of sy inden Heere Jesum eene Goddelijcke Na-
tuere bewesen?

Dat zijn die plaetsen/ daer geschreven staet/ Antwoort.
eerstelijck by den Propheet Esaia / dat hy den Esaia 8. 13.
steen des aenstoots zijn soude/ en een rot-steen Luce 2. 34.
der ergerrnisse/ het welck Lucas/ Paulus en Rom. 9. 32.
Petrus weder halen; vorder Esaia 45. 23. daer 1 Petr. 2. 7.
Godt seght/ ick hebbe by mijn selven gesworen/
dat

dat hem voor mijn buygen sullen alle knien / het
Phil. 2. 10. welcke vanden Heere Jesus gelesen wert / Phil.
2. 10. en Rom. 14. 11. daer na lesen wy Esa. 41.
4. en 44. 6. en 48. 12. ick ben de eerste / ick ben de
laetste: en dat lesen wy oock vanden Heere Chri-
sto / Apoc. 1. 17. ten vierden isser geschreven /
Esaia 35. 5. Esaia 35. 5. Godt sal selver komen en ons saligh
maken: als dan sullen de oogen der blinden / en de
ooren der dooven open gedaen werden: en als
dan sullen de hinckende springen als een hart / en
de tongen der stommen sullen los werden / en dat
wert vanden Heere Christo verhaelt / Mat. 11. 4.
Ten vijfden staet by Zach. 12. 10. en sy sullen my
aen sien / dien sy door steken hebben / het welcke
Joannis in sijn Openbaringe 19. 37. op den
Heere Christus duyt. Ten sesten / staet Psalm
68. 19. ghy bent inder hooghten gevaren / ghy
hebt de gevanckenisse gevangen genomen / ghy
hebt gaven genomen inde Menschen: het welc-
ke weder haelt wert van Paulo / op den Heere
Jesus / Ephes. 4. 7. uyt welcke plaetsen al t' sa-
men / sy aldus argumenteren: dewijle alle het ge-
ne / dat in die plaetsen vanden Godt Israels / on-
der het oude Verbont gesproken is / in het nieuwe
Verbont oock vanden Heere Jesus geseght
is / soo is oock Christus den Heere / de Godt Is-
raels / en dien volgens Godt van Natuere.

196 *Vrage.* Maer hoe antwoort ghy op alle dese plaetsen?

Antwoordt. Op alle dese plaetsen / kan men te gelijck alsoo
antwoorden: dat uyt dese plaetsen al t' samen
geen Goddelijcke Natuere en kan bewesen wer-
den / in Christo te zijn / want daer kan wel een hee-
le andere oorsaeck wesen / (en sy isser oock) om
welckers wille 't gene dat in het oude Verbont
van Godt geseght is / in het nieuwe Verbont op
den Heere Christo getogen wert / buyten de God-
delijcke Natuere; dese nu / is de verbintenisse en
de nouwe vereeniginge des Heeren Jesum met
den

den eenigen Godt/ inde Heerschappye en macht/ en in sijn Ampt: dewelcke hy alles uyt Godts gabe en genaden heeft/ gelijck sulcks de Schriftuere des nieuwen Verbonts over al wijtluchtigh betuygen. Soo nu de Schriftuere van Mosis seght/ dat hy het Volck Israels uyt Egypten gevoert heeft/ en dat hy des selfs Volcks verlosser geweest is/ en van andere dier gelijcken oock/ even dat seght/ het welcke van Godt geseght wert/ gelijck sulcks de Schriftuere aen veele plaetsen opentlijck betuyght/ welcke Mosis/ gelijck oock alle de anderen/ sulck een vereeniginge met Godt niet gehadt en hebben/ als tusschen Godt en den Heere Christo is; soo kan dan een yder lichtelijck mercken/ hoe door sulcken grooten vereenginghs halven/ dewelcke den Heere Christus met Godt heeft/ dat gene wat van Godt in het eerste Verbont gesegt is/ veel billijcker en eygentlijcker/ van den Heere Jesus kan geseght werden. Exod. 32. 7.

Ick sie nu seer wel/ dat Jesus Christus geen Goddelijcke Natuere en heeft/ maer dat hy van Natueren een waerachtigh Mensch is/ daerom soo toont mijn nu doch hoe dese leere en kennis ter salighept seer nuttelijck is? 197 *Vrage.*

Antwoordt. Dit betoon ick u alsoo/ om dat uyt dese wetenschap/ dat Jesus een waerachtigh Mensche is/ een krachtige en volle versekeringe onser salighept vloeyt/ het welcke door het contrarie verstant geheelijck verswackt/ ja schier ganschelijck en al uyt geroeyt wert.

Hoe wert dit bewesen? 198 *Vrage.*

Antwoordt. Alsoo/ om dat uyt het contrari verstant volgt/ dat Jesus geen waerachtigh Mensche en is: dewijle sy hem gene Menschelijck Persoon te zijn erkennen/ sonder welcke hy geen waerachtigh Mensche zijn en kan: en soo nu de Heere Jesus geen waerachtigh Mensche en is/ soo en konde

hy

hy oock niet waerlijcken sterven / en oock niet waerlijck vanden dooden op staen: en alsoo en konde onse hope die wy vande op-standige des Heeren Jesus hebben / en ons onse vertrouwen op die selve vast doet stellen / ganschelijck gene gront hebben: want op dese sijne op-standinge rust onse geheele hope; dewelcke verdwijnende/ soo verdwijnt oock d' onse. Daer en tegen het verstant van den genen/ dewelcke den Heere Jesus voor een waerachtigh Mensche erkennen/ dewelcke doen hy op der aerden wandelde/Godt sijnen Hemelschen Vader tot inder doot gehoorsaem geweest is/ en gestorven-zijnde / van Godt sijnen Hemelschen Vader op-geweckt is vanden dooden/ die hem oock de onsterfelijckheyt gegeven heeft: het welcke de hope van onse op-standinge over der maten seer bevestight/ en ons levendigh voor oogen stelt/ dat oock wy / soo wy in sijne voet-stappen treden/ of wy al schoon nu sterfelijck zijn/ evenwel tot sijner tijdt vanden dooden op-staen sullen / en d' onsterfelijckheydt met hem te gelijck genieten sullen.

Van het Prophetisch Ampt, des Heeren Iesus Christus.

199 *Vrage.* ICck heb nu verstaen/ 't gene de Persoon des Heeren Christi aen gaet: daerom soo gaet nu voort tot het gene sijn Ampt aen gaet?

Antwoordt. Seer wel/ soo sult ghy dan weten/ dat het Ampt des Heeren Christi hier in bestaet/ dat hy onsen Propheet en Koningh/ en onsen Hoogen-Priester is.

100 *Vrage.* Waer noemt hem de Schriftuer onsen Propheet?

Antwoordt. Hier van leestmen een bysondere getuygenisse/ die Petrus uyt Mosis aen tekent/ daer hy alsoo tot den Vaderen gesproocken heeft/ een Propheet

pheet sal u de Heere uwen Godt verwecken uyt uwen Broederen/ my gelijck: dien sult ghy hooren/ in al het gene dat hy u gebieden sal. Deut. 18. 18. Act. 3. 22.

Waer in bestaet nu syn Propheets-ampt? 201 *Vrage.*

Daer in/ dat hy ons den wille Godts volkomentlijck heeft geopenbaert/ en den selven oock volkomentlijck bekrachtight. *Antwoordt.*

Waer mede bewijst ghy/ dat ons den Heere Jesus/ den wille Godts volkomentlijck geopenbaert heeft? 202 *Vrage.*

Daer uyt/ om dat alleene den Heere Jesus de wille Godts inden Hemel van Godt selver volkomentlijck geleert heeft/ en met den selven wille Godts/ vanden Hemel / tot den Menschen in grooter kracht en Heerlijckheydt geschickt is geworden/ en haer den selven genoeghsaem verkondight heeft: het welcke uyt die Tijtulen die hem de Schrifture/ sulcks Ampt halven toe eygent/ klaerlijck te sien is: als wanneer sy hem noemt de reden Godts/ Godt/ en Godts Sone/ het Beelt des onsichtbaren Godts / den glans der Heerlijckheydt Godts: en als sy van hem seght/ dat de volheydt der Godtheydt lichamelijck in hem woont/ dat is/ dat in sijne leere de geheele wille Godts volkomentlijck / en in der daedt selfs/ door hem geopenbaert is. *Antwoordt.*

Waer leest men dat de Heere Jesus/ inden Hemel geweest is/ en vanden Hemel gesonden is? 203 *Vrage.*

Joannis 6. 38. Ick ben vanden Hemel neder gedaelt/ niet om dat ick mijnen wille doen soude/ maer diens die mijn gesonden heeft; en vers 62. (wat) dan soo ghy den Sone des Menschen saget op-varen daer hy te vooren was; en Cap. 3. 13. en niemant is ten Hemel op-gevaren/ dan die vanden Hemel is neder gekomen/ (namentlijck) de Sone des Menschen die inden Hemel was; en vorder vers 31. die van boven komt/ is boven alle/ en die vander aerden is/ die is van- *Antwoordt.* Joan. 6. 38. vers 62. Cap. 3. 13. vers 31.

der aerden / en spreeckt vander aerden; maer die
Cap. 3. 28. vanden Hemel komt / is boven alle; en Cap. 8.
28. gelijck mijn mijnen Vader geleert heeft / soo
Cap. 16. 28. spreeck ick; en Cap. 16. 28. ick ben vanden Vader
uyt gegaen / en inde Werelt gekomen / wederom
verlaet ick de Werelt / en ga tot mijnen Vader.

204 *Vrage.* Welcke is nu de wille Godts / die ons den Heere
Jesus volkomen geopenbaert heeft?

Antwoordt. Het nieuwe Verbont / het welcke hy met ons
Menschen / inde name Godts op gerecht heeft:
waerom hy oock den Middelaer des nieuwen
1 Tim. 2. 5. Verbonts genaemt is / 1 Timoth. 2. 5.

205 *Vrage.* Wat begrijpt dit nieuwe Verbont in sich?

Antwoordt. Het begrijpt in hem tweederleye dingen: het
eene dat Godt / het ander dat ons aen gaet.

206 *Vrage.* Welcke zijn die dingen / dewelcke Godt aengaen?

Antwoordt. Het zijn sijne volkomene Geboden / en sijne
volkomene beloften.

Het negende Capittel.

Vande Geboden des Heeren Iesu Christi, dewelcke hy tot de Wetten van Mosi gevoeght heeft.

207 *Vrage.* WElcke zijn nu die volkomen Geboden / die
ons door den Heere Jesus geopenbaert
zijn?

Antwoordt. Een deel der selve zijn verbaet in eenige Geboden
Godts / die door Mose gegeven waren / nevens
dat gene / dat daer in het nieuwe Verbont
toe gevoeght is: het andere deel is begrepen / in
die gene / die den Heere Jesus in het bysonder
gegeven heeft.

208 *Vrage.* Wat is de oorsaeck / om welcker willen eenige
Ceremonien / of by-plichten des ouden Verbonts
uytdruckelijck op gehouden zijn?

Dese is om dat die Ceremonien/en by-plichten/ niet als schaduwen waren/ der toekomstige dingen/ die ons te gelijck met het nieuwe Verbont geopenbaert zijn: en daerom soo en hebben die schaduwen nu ter tijt geen plaetse meer. *Antwoordt.*

Hebt ghy hier van ergens een uytgedruckte getuygenisse inde Heylige Schriftuere. *209 Vrage.*

Ja/ want Paulus schrijft tot den Collossensen aen 't tweede aldus/dat u dan niemant en Oordeele in spijse ofte dranck / ofte in het stuck des Feest/ ofte der nieuwe Mane/ ofte Sabbatthen: welcke zijn een schaduwe der toekomende dingen/ maer het lichaem is Christus; en daerom salmen van alle andere by-plichten / of die al schoon niet uytdruckelijck af-geschaft en zijn/ evenwel houden/ dat die nochtans alsoo wel als al de anderen af-geschaft zijn: dewijle men in haer al t'samen bevint/ dat sy niet als schaduwen geweest en zijn van die dingen/ die in het nieuwe Verbont wesen souden: hoe wel daer oock eenige by-plichten des ouden Verbonts zijn / van welcke men oock om dier oorsaecks halven houden moet/ dat sy daerom op gehouden zijn / om dat die tot het oude Verbont alleen behoorden/en geensins tot het nieuwe behooren en konden. *Antwoordt. Col, 2. 16.*

Seght mijn doch wat van eenige sulcker byplichten? *210 Vrage.*

Neemt een exempel van het Paesch-Lam/ en van het Feest der Lover-hutten: nademael die/ en eenige anderen/ niemant aen en gaen / als alleene dat Volck Israels/ het welcke onder het oude Verbont/ maer alleene het Volck Godts en waren: daer doch nu onder het nieuwe Verbont/ de Heydenen die hun door Christum tot Godt bekeerden / het grootste gedeelten des Volcks Godts zijn. *Antwoordt.*

De Geboden des Gerechts/ seght mijn oock hoe die op gehouden hebben/verborgen/ofte uytdruckelijck? *211 Vrage.*

Antwoordt. Niet gansch uytdruckelijck/ maer veel meer verborgender wijse/ doch evenwel soo zijn de oorsaken/ om welcker wille men houden moet dat sy op gehouden zijn/ openbaerlijck en uytdruckelijck klaer gestelt.

212 Vrage. Welcke zijn doch dese oorsaken?

Antwoordt. Drie voornamentlijck/ de eerste is/ om dat onder het oude Verbont/ de grousaemheydt en gestrengheydt op het hartste geregeert heeft: in het nieuwe ter contrarie/ daer regeert goetheydt en barmhertigheydt. Ten tweeden/ om dat onder het nieuwe Verbont/ de volkomen beloften des eeuwigen levens geopenbaert zijn/ dewelcke in het oude niet begrepen en was/ dewijle daer (uytdruckelijck) niet anders belooft en waren/ dan alleenelijck tijdelijcke goederen tot desen leven behoorende/ gelijck dat in het naervolgende sal getoont werden. De derde oorsaeck is/ om dat onder het oude Verbont/ een vaste ordre tot een Wereltlijcke Regiment was/ ja hare eygen Wereltlijcke Regiment hadden/ het welck haer van Godt selfs gegeven/ en onder haer op gerecht was. Dewijle nu sulck een Joodschen Regiment op gehouden heeft/ soo hebben oock die rechten/ die daer toe behoorden/ op houden moeten.

213 Vrage. Soo heeft dan nu alle Overheydt en ordeninge inder gemeenten regeringe op gehouden?

Antwoordt. Neen gantschelijck niet/ nademael dat alle Overigheden van Godt zijn/ en daerom soo kan een Christen wel een Ampt der Overheydt bedienen/ mits dat sy haer soo gedragen/ dat sy in dit haer Ampt/ haer niet en kome te besondigen/ tegens de Wetten van onsen Heere Jesus Christus.

214 Vrage. Welcke zijn de Geboden des Wets/ diemen de tien Geboden noemt/ en wat heeft onsen Jesus daer toe gedaen?

Antwoordt. Die kan men lesen Exod. 34. 28.

Exod. 34. 28.

Wat

Wat heeft den Heere Jesus daer toe gedaen? 215 Vrage.
Het Vader onse/ het welck men leest Matt. 6. Antwoordt.
Staet het niet vry/ Godt op eenige andere wijse aen te roepen/ en te bidden? 216 Vrage.
Ja/ het staet ons vry/ dewijle ons den Heere Jesus sulcks noch hier/ nochte op andere wegen verboden en heeft: doch dit alsoo/ dat het gene/ waerom men bidde/ niet en strijde tegens de wille Godts/ die hy ons uytdruckelijck voor geschreven heeft; en of men van 't gene daerom men bidde/ geen uytgedruckte wille Godts en hadde/ soo is men schuldigh sulcks den wille Godts te bevelen. Antwoordt.
Waer toe heeft ons den Heere Jesus aen Godt sijn Hemelsche Vader / alsoo te bidden bevolen/ gelijck als 'er Mat. 6. 9. geschreven staet? 217 Vrage. Mat. 6. 9.
Daer toe/ op dat men weten soude/ waerom datmen Godt t' allen tijden/ nootwendighlijck te bidden heeft. Antwoordt.
Welcke is dat andere/ dat Jesus tot het eerste Gebodt vande tien Geboden gevoeght heeft? 218 Vrage.
Dit/ dat wy oock den Heere Jesum voor onsen Godt/ dat is voor dien/ dewelcke Goddelijcke regeringe over ons heeft te erkennen/ en hem Goddelijcke Eere aen te doen schuldigh zijn. Antwoordt.
Maer waer in bestaet die Goddelijcke Eere? die wy Jesus schuldigh zijn? 219 Vrage.
Daer in/ dat gelijck als wy hem Goddelijcke Eere aen te doen/ en voor hem neder te vallen schuldigh zijn/ alsoo konnen wy oock hem om allerleye nootdruft/ tot alle tijden bidden. Christus nu bidden wy aen van wegen sijne hooge Majesteyt: wy bidden hem oock om yet wat van wegen sijner grooter en hooger macht. Antwoordt.
Wat behoorter noch boven dit gene het welck tot noch toe geseght is/ tot de Goddelijcke Eere des Heeren Jesus Christus? 220 Vrage.
De gedachtenisse sijnes doots/ daer van hier na gehandelt sal worden. Antwoordt.

221 *Vrage.* Hoe bewijst ghy dit/ datmen den Heere Jesus Goddelijcke Eere aen te doen schuldigh is?

Antwoordt, Dit vintmen in veele plaetsen der Heyliger Schrifture/doch voornamentlijck by Joan. 5.22. daer de Heere Jesus selfs alsoo seght: den Vader heeft alle oordeel den Sone gegeven/ op dat sy alle den Sone eeren/ gelijck sy den Vader eeren; en tot den Phil. 2. 9. daerom heeft hem Godt uyttermaten verhooght/ en heeft hem eenen name gegeven/ dewelcke boven alle name is: op dat inde name Jesus hem buygen soude alle knien der gener die inden Hemel en op der aerden en onder de aerden zijn: en alle tongen belijden souden/ dat Jesus de Heere zy/ tot Heerlijckheyt des Vaders.

Joan. 5.22.

Phil. 2. 9.

222 *Vrage.* Waer uyt bewijst ghy/ datmen den Heere Jesus Christus/ om alle onse nootdruft op alle tijden aen roepen magh?

Antwoordt. Eerstelijck daer uyt/ om dat hy ons helpen kan/ en wil: daer na/ om dat men daer toe vermaent wert vanden Heere Christo selver / en sijner Apostelen: eyndelijck soo zijn daer oock exempelen van Heylige Lieden.

223 *Vrage.* Waer staet geschreven/ dat ons de Heere Jesus helpen kan/ en wil?

Antwoordt. Daer van sult ghy hier na hooren/ als wy van sijn Koninckklijcke Ampt spreken sullen.

224 *Vrage.* Waer vermaent ons de Heere Christum daer toe?

Antwoordt, Eerstelijck/ Joannis 14. 13. en Cap. 16. 23. a 26. daer de Heere selver alsoo spreeckt/ wat ghy begeren sult in mijnen Name/ ick sal 't doen.

Joan. 14. 13/ 16/ 23.

225 *Vrage.* Waer leest men vande Exempelen?

Antwoordt. Luce 17. 5. daer seggen de Apostelen/ vermeerdert ons geloove; en Act. 7. 59. seght Stephanus/ Heere Jesus ontfanght mijnen Geest; en in alle brieven der Apostelen/ daer sy aen hare Gemeenten wenschen/ genaden en vreden/ van Godt

Luc. 17. 5.

Act. 7. 59.

Godt den Vader en onsen Heere Jesum Chri-
stum.

Wert daer door/ datmen den Heere Jesus 226 Vrage.
voor onsen Godt hout/ en hem Goddelijcke Ee-
re aen doet/ dat Gebodt 't welck te vooren gege-
ven was/ niet vernietight?

Het Gebodt in hem selven en wert niet vernie- Antwoordt.
tight: want alle die Eere/ dewelcke den Heere
Jesum aengedaen wert/ die streckt hem tot
Godt selve: maer slechts alleen de wijse sijner
volendinge wert vernietight; want voor de toe-
komste des Heeren Jesus/ wiert God ge-eert son-
der middel: maer nu wert hy ge-eert ook door een
middel/ namentlijck door Christum: daer bene-
ven en verandert hem het Gebodt oock daerom
niet/ om dat hy van ons begeert dat wy genen
vreemde Goden hebben sullen/ want den Heere
Jesus en is soodanigh eenen geheelelijck niet: en
hy en wert oock daer door/ om dat hem Godde-
lijcke Eere aen gedaen werdt/ tot genen
vreemden Godt gemaeckt: want hy is onder Gesubordo-
Godt gestelt; die dingen nu/ die den eenen den neert.
andere onder gestelt werden/ en zijn malkander
niet tegen.

Soo geschiet dan den Heere Christo/ dese God- 227 Vrage.
delijcke Eere alsoo/ dat tusschen hem en Godt in
dien deele geen onderschept en is?

Daer is voorwaer een groot onderschept/ Antwoordt.
want soo wel het bidden/ als het aen roepen/
wert Godt selve toe ge-eygent/ als den aller eer-
sten oorspronck onser salighepdt: en Christum
als 't tweede; ofte op dat wy met den Apostel
Paulus spreken/ Godt als dien/ vande welcke al-
le dingen: en Christo als dien/ door welcke alle
dingen zijn.

Wat hout ghy dan van die genen/ dewelcke 228 Vrage.
den Heere Jesus Christum alsoo niet aen roepen
en willen?

Antwoordt. Ick houde van haer/ dat sy geen (rechte) Christenen en zijn/ dewijle sy Christum inder daet niet en hebben: en of sy schoon met uytgedruckte woorden niet lochenen en dorven/ dat Jesus is Christus/ soo doen sy het doch evenwel met der daet selfs.

229 *Vrage.* Ghy hebt mijn nu getoont/ dat wy nevens Godt oock den Heere Jesus eeren sullen/ seght mijn nu oock/ of men oock noch yemant anders buyten Godt en Jesum eeren mogen?

Antwoordt. Neen/ op geenderleye wijse: want daer en is geen ware Goddelijcke getuygenisse daer van/ dat yemant buyten Christo/ ergens eenige macht ofte heerschappye over ons gegeven is/ en die heerschappye en Goddelijcke macht/ die huyden daeghs inde Roomsche Kerck/ de Jonck-vrouwe Maria/ en andere Heyligen toe geschreven wert/ bestaet alleene op hare verciерde waen.

230 *Vrage.* Maer staet ons niet toe/ de Maget Maria ofte andere Heyligen aen te roepen/ niet om dat sy ons yet wat selver souden geven/ maer om dat sy voor ons/ soo wel van Godt als van Christo yet wat voor ons verbidden soude?

Antwoordt. Neen/dat en mach niet geschieden/ van wegen die oorsaeck nu vooren verhaelt/ daer en boven/ soo moet men in die dingen/ die tot den Godtsdienst behooren/ een vaste sekerheydt hebben/ dat dat gene datmen doet/ na Godts wille geschiet: nu en isser geen getuygenisse in Godts Woordt hier van.

231 *Vrage.* Ick versta nu seer wel/ wat dit eerste Gebodt inde Christelijcke regeringe voor een kracht heeft daerom soo gaet nu voort tot het tweede Gebodt?

Antwoordt. Het tweede Gebodt is/ ghy en sult u geen Beelden maken.

232 *Vrage.* Hoe verstaet ghy dit Gebodt?

Antwoordt. Alsoo/ datmen geen Beelden maken sal/ tot

dien eynde/ op dat hem yemant daer voor buygen
ofte hen dienen.

Maer ſy ſeggen/ dat ſy ſulcks niet den Beel- 233 *Vrage.*
den ſelfs/ maer dien te gevalle doen/ welcks
Beelden het zijn: en daerom niet die Beelden/
maer haer die door die Beelden verbeelt werden
eeren?

Deſe excuſe en kan haer niet verſchonen/ want *Antwoordt.*
in het Gebodt en wert van ſulck een onderſcheyt
niet gevonden.

Wat is nu in het nieuwe Verbont/ tot dit Ge- 234 *Vrage.*
bodt noch by gevoeght?

Dit/ datmen niet alleene de Beelden/ gene *Antwoordt.*
eere aen doen en ſal/ maer datmen oock geheel
vanden ſelven onthouden ſal/ 1 Joan. 5. 21. daer
geſeght wert/ Kinderkens wacht u voor den Af- 1 Joan. 5. 21.
goden; en 1 Cor. 10. 14. daerom mijn geliefden
vliedt vanden Afgoden-dienſt. 1 Cor. 10. 14.

Welcke is nu het derde Gebodt? 235 *Vrage.*

Ghy en ſult de Name des Heeren dijnes Godts *Antwoordt.*
niet te vergeefs gebruycken.

Wat is dat/ de Name des Heeren te vergeefs 236 *Vrage.*
gebruycken?

Het is Godt in onrechtveerdige dingen ten ge- *Antwoordt.*
tuyge aen roepen.

Wat is nu in het nieuwe Verbont hier noch 237 *Vrage.*
toe gedaen?

Eerſtelijck dit/ datmen niet alleene Godt/ *Antwoordt.*
maer oock den Heere Jeſum Chriſtum/ ten ge-
tuyge mach aenroepen: om dat hy oock de herte
en nieren onderſoeckt/ Apoc. 2. 23. daer en bo-
ven dat ons oock in waerachtige dingen niet vry
en ſtaet te ſweeren: ten ware dan datmen door
ondervindelijcke kenniſſe/ en om gewichtige oor-
ſaken/ daer aen de Eere Godts gelegen is/ daer
toe gedrongen worden.

Waer vintmen dit geſchreven? 238 *Vrage.*

Matt. 5. 33. en Jacob. 5. 12. *Antwoordt.*

239 *Vrage.* Wat seght het vierde Gebodt?

Antwoordt. Gedenckt den Sabbath-dagh/ dat ghy dien Heyliget.

240 *Vrage.* Wat salmen daer van houden?

Antwoordt. Dat die nevens andere by-plichten/ in 't nieuwe Verbont/ zijn af geschaft.

241 *Vrage.* Heeft de Heere Jesus niet geboden datmen den Sondagh inde plaetse van den Sabbaths-dagh vyeren sal?

Antwoordt. Neen/ hy en heeft dat niet geboden/ maer alle onderschept der dagen wech genomen/ gelijck

Colos. 1. 23. Gal. 4. 10. den Apostel seght/ 1 Collos. 3. 21. en Gal. 4. 10. doch nademael het een out gebruyck is datmen dese dagh tot een algemenen rust-dagh heeft verkoren/ soo is 't datmen dit onder den Christenen vry-heden mede stellen moet.

242 *Vrage.* Welcke is dat selve Gebodt?

Antwoordt. Ghy en sult niet dooden.

243 *Vrage.* Wat heeft de Heere Jesus daer toe gedaen?

Antwoordt. Datmen oock selfs op sijnen Broeder niet toornigh/ nochte hem met bittere woorden/ dewelcke uyt wrake voort komen beschadigen en sal.

244 *Vrage.* Wat is dat sevende Gebodt?

Antwoordt. Ghy en sult niet Echt-breken.

245 *Vrage.* Wat heeft de Heere Jesus daer toe gedaen?

Antwoordt. Eerstelijck/ datmen niet alleene inder daet geen Echt-breken en sal/maer oock datmen geen Vrouwen en mach aen sien/ om die te begeren/ Matth. 5. 28. want hy seght/ dat die al reede Over-spel gedaen heeft in sijn herte: daer benevens soo heeft hy daer oock dit by gedaen/ dat een yder die sijn Vrouwe verlaet (ten zy om Over-spel) en eenen ander trout/ dat die Over-spel doet; eyndelijck soo is ons alle hoererye en onreynigheyt verboden/ ja alle schantbare woorden en sotten-klap/ en in plaetse van dien/ veel lieber danck-segginge. Eyndelijck behoort oock dit

dit hier toe/ dat een geloovigh Man ofte Vrouwe/ geen Huwelijck en mogen aen gaen/ met een ongeloovige/ die buyten Christo zijn.

Welck is dat achtste Gebodt? 246 Vrage.

Ghy en sult niet stelen. Antwoordt.

Wat heeft nu den Heere Jesus daer toe gedaen? 247 Vrage.

Dat wy niet meer en sullen begeren/ als wy tot bequame nootdruft/ in decksel en voedsel van nooden hebben/ op dat wy door die groote behoeftigheden/ niet en komen tot quade practijcken te vervallen. Antwoordt. Luce 12. 15. Hebr. 13. 5. 1 Tim. 6. 10.

Wat sullen dan de Christenen met het overige doen? 248 Vrage.

Dat alles zijnse schuldigh aen den armen nootdruftigen/ ter eeren Godts mildelijcken mede te deelen: insonderheydt aende Huys-genoten des geloofs. Antwoordt.

Maer wie zijn die Huysgenoten des geloofs? 249 Vrage.

Dat zijn alle ware Christenen/ egene uytgesondert/ waer deselve oock soude mogen zijn/ die maer de name Godts door Jesum Christum aen roepen. Antwoordt.

Welcke is dat tiende Gebodt? 250 Vrage.

Ghy en sult niet begeren. Antwoordt.

Wat heeft den Heere Jesus daer toe gedaen? 251 Vrage.

Dit/ datmen niet alleene selfs soo niet begeren en sal/ maer datmen oock selfs sijn herte/ na die dingen diemen begeert niet wenden en sal/ ofmen al schoon niet en gedachte die begeerten nimmermeer te volbrengen/ maer hem selfs alleen slechs met die begeerten soo te vermaken in sijn herte/ want wat een Christen selfs niet vry en staet te hebben/ dat staet hem oock niet vry te begeren. Antwoordt.

Het

Het thiende Capittel.

Vande Geboden des Heeren Iesus, dien hy in het bysonder gegeven heeft.

252 *Vrage.* ICk heb nu heel wel verstaen/ van dat deel der Geboden/ die den Heere Jesus tot naerder verklaringe/ van Mosis Wetten gedaen heeft/ daerom soo verklaert mijn nu oock die Geboden/ die den Heere Jesum in het bysonder gegeven heeft?

Antwoordt. Dese nu zijn tweederley/ eenige behooren tot de zeden/ en eenige behooren tot de plichten.

253 *Vrage.* Welcke behooren tot de plichten?

Antwoordt. Dese/ hem selven te versaecken/ sijn kruys den Heere na dragen/ en hem na te volgen.

254 *Vrage.* Wat is dat hem selven te versaken?

Antwoordt. Het is sijn eygen wille af gaen/ en alle boose en vleeschelijcke Wereltsche lusten te versaken.

255 *Vrage.* Welck zijn dese boose/ vleeschelijcke en Wereltlijcke begeerten?

Antwoordt. Het zijn die/ dewelcke Joannis 1 Joan. 2. 15/ 16/ 17. beschrijft/ met dese woorden/ en hebt de Werelt niet lief/ nochte 'tgene dat inde Werelt is: want soo yemant de Werelt lief heeft/ de liefde des Vaders en is niet in hem/ want al wat inde Werelt is/ begeerlijckheydt des vleeschs/ en begeerlijckheydt der oogen/ en de grootsheydt des levens/ en zijn niet uyt den Vader/ maer uyt de Werelt/ en de Werelt vergaet met alle hare wellusten: in welcke Joannis verbiedt/ niet alleene die dingen/ die daer geschieden/ tot eenige Wereltsche vermaken en wel-lusten/ maer oock de liefde der selver.

1 Joan. 2. 15/ 16/ 17.

256 *Vrage.* Wat is nu sijn kruys op hem nemen/ en den Heere Jesum na volgen?

Antwoordt. Het is sijn herte bereyden/ niet alleene tot alle verdruckingen/ maer oock selfs tot de aller sinadelijckste[n]

de ijrkſten doodt/ dewelcke om Chriſti wille ons ſoude mogen overkomen/om deſelve goetwilligh op ons te nemen/en met vreughden te verdragen.

Welck is nu de na volginge des Heeren Jeſus? 257 *Vrage.*

Het is ſijnen wandel/het leven des Heeren Jeſus gelijckvormigh te maken. *Antwoordt.*

Waer in is deſe gelijckvormigheyt gelegen? 258 *Vrage.*

In die deughden/ dewelcke ons de Heere Jeſus tot een ſpiegel en exemplaer/ aen hun ſelven voor geſtelt heeft. *Antwoordt.*

Welcke zijn die deughden? 259 *Vrage.*

De voornaemſte zijn deſen/het vertrouwen op Godt/ de volkomen liefden/ en een ootmoedigh/ en geſtadigh aen houden in het Gebedt. *Antwoordt.*

Wat is het vertrouwen op Godt? 260 *Vrage.*

Daer van ſult ghy hier na hooren. *Antwoordt.*

Welcke is die volkomen liefden? 261 *Vrage.*

Deſe liefden ſtreckt haer uyt/ ofte tot Godt/ ofte tot onſe even-naeſten. *Antwoordt.*

Welck is de volkomen liefden tot Godt? 262 *Vrage.*

Het is Godt den Heere van ganſcher herten/ van gantſcher Zielen/ en met aller krachten/ en boven alles lief hebben. *Antwoordt.*

Welcke is nu de liefden tegens onſe Naeſten? 263 *Vrage.*

Die gaet ſoo wel/ onſe Broederen/ als onſe Vyanden aen. *Antwoordt.*

Waer inne is de volkomen liefden tot den Broederen gelegen? 264 *Vrage.*

Daer in/ datmen oock ſijn leven voor hem kome te laten /het welcke oock den Heere Jeſus daerom een nieu Gebodt noemt: waer uyt men oock ſien kan / datmen een Broeder ſchuldigh is/ niet alleene alſoo/ als hem ſelven/ maer noch meer als hem ſelven te beminnen. *Antwoordt.*

Waer in beſtaet de liefde tegens de vyanden? 265 *Vrage.*

Gelijck de vyanden menigerley zijn / alſoo is oock de liefde menigerley / want wy zijn ſchuldigh den genen/ die ons vermaledyen/ te gebenedyen/ *Antwoordt.*

dyen / den genen die ons haten/ goet te doen/ en voor den genen die ons beschadigen en verbolgen te bidden/ en wanneer sy ons bidden/ hun te geven/ en als haer hongert / hun te spijsen / en als haer dorst / hun te laven/ en als sy in lijden zijn/ ons niet van haer t' onttrecken.

266 *Vrage.* Wat is de ootmoedt?

Antwoordt. Het is hem selver/ ofte yemandt anders/ al schoon hy de voornaemste waer/ geringe te achten/en weynigh van hem selven te houden/en anderen/ of hy al schoon de geringhsten waer/sijnen dienst niet te weygeren/ tot het aldergeringhste toe: het welcke ons den Heere Jesus klaerlijck heeft betoont/ doen hy de Meester zijnde / sijne Dienaren en Discipulen/ de voeten gewasschen

Joan. 13. 5. heeft.

267 *Vrage.* Wat is het gestadigh aen houden in 't Gebedt?

Antwoordt. Het is voor soo veel het geschieden kan/ aen alle plaetsen en tijden/ sijne herte tot Godt/ op-heffen/ en hem aller sijner mede geloovigen / en oock alle Menschen nooden/ en insonderheydt den Koningen en Overheden nooden/ op-dragen en bevelen.

268 *Vrage.* Wat is den genen van nooden die Godt bidden sullen?

Antwoordt. Eerstelijck/ dat hy Godt vertrouwen/ dat is/ niet daer aen te twijfelen / dat hy haer dat geven kan/ waerom sy hem bidden. Ten anderen/ dat sy bidden na Godts wille/ dat is/ om die dingen bidden/ welcke Godt belooft heeft te geven / en eyndelijck / dat sy dat doen / wat Godt wel gevalt/ insonderheyt dat sy dien/ tegens dewelcke sy yet wat hebben/ vergeven/ en alsoo hare herte en handen op-heffen sonder haet ofte toornigheydt: waer toe het vasten seer noodigh en nut is.

Het

Het elfde Capittel.

Vanden Doop, en het Avontmael.

Nota, dit is den Over-setters eygen meninge.

WEet ghy mijn nu oock te seggen / waerom datmen dese twee by-plichten / diemen Doop en Avontmael noemt / noch heden ten dage onder alle Secten / soo yverigh pleeght / nademael ghy terstont seyden / dat alle by-plichten / met de komste Christi / (die het ware Wesen selver is) waren op-gehouden? 269 *Vrage.*

Het schijnt dat de groote begeerte der Menschen / tot dese tastelijcke en voellijcke dingen / seer qualijck is wech te krijgen / en daerom soo zijn dese by-plichten onder haer dan op dese / en dan op gene wijse gebruyckt geworden; doch ghy moet weten dat geen van dese twee by-plichten / vanden Heere Jesum in gestelt en zijn: want het Pascha is vanden Heere onsen Godt selver in gestelt / Exod. 12. 15. en den Water-doop was by den Hebreen in gewoonelijck gebruyck / soo wanneer yemandt vande Afgoderye tot het Jodendom over gingh / als Maimonides verhaelt / en schijnt van haer ingestelt te zijn / volgens Leviticus 15. alwaer den onreynen belast wert / haer met water te Doopen / en wert sulcks noch huyden by haer alsoo gepleeght. Doch alsoo ick hier van breeder heb gehandelt / in mijn Tractaet / vande schadelijckheydt der Secten / die ontstaen uyt de Meester-schappen / uyt de by-plichten / en uyt het verklaren der Schriftuere / soo sal ick het hier by laten / en maer alleene u dit in bedencken geven / of dese dingen met der Christen Godts-dienst / die redelijck / en geestelijck is / Rom. 12. 1. wel konnen t' samen gaen: want tot de Geest behoort geestelijcke - spijse / en een geestelijcken-dranck / *Antwoorde.*

Siet hier van Hugo de Grooten over Daniels aenteyck.

Lev. 15.

dranck/ maer dese grove Elementen / behooren tot het grove Elementalische-lichaem/ en konnen daerom oock met den Geest geheelelijck geen gemeenschap hebben.

Het twaelfde Capittel.

Vande Beloften des eeuwigen Levens.

270 *Vrage.* NA dien ick nu genoegh verstaen hebbe/ welcke volkomen Geboden des Heeren Jesus zijn/ soo seght mijn nu oock/ welcke die volkomen Beloften zijn?

Antwoordt. De voornaemste Beloften/en dat een soodanigen/ dewelcke alles in sich verbaet / dat is het eeuwige Leven : doch daer is noch een ander Beloften/ dewelcke om de eersten te verkrijgen/ seer noodigh is?

271 *Vrage.* Welcke is doch dese beloften?

Antwoordt. De gabe des Heyligen Geestes.

272 *Vrage.* Maer zijn dese Beloften oock niet inde Wetten Mosis begrepen?

Antwoordt. Neen/ want ghy en sult in Mosi Wetten nergens geschreven vinden/dat daer een eeuwig Leven/ na dit leven belooft is/ nochte oock de gave des Heyligen Geest/aen den genen/die dese Wetten van Mose quamen te gehoorsamen: gelijck als die door den Heere Jesus Christus gegeven zijn.

273 *Vrage.* Al evenwel schijnt het dat onder het oude Verbont/ het Volck Godts selfs al voor de toekomste des Heeren Christi/ de hope des eeuwigen Levens gehadt hebben?

Antwoordt. Het en hindert niet / dat yemant niet en soude konnen hopen/ het gene dat hem van Godt niet en ware belooft: wanneer het gene datmen hoopt/ een gewenste saeck is in hem selven / en daer

daer beneven soo geschapen/ dat die seer wel mogelijck en geloovelijck is/ dat het Godt den genen die hem lief hebben geven sal. Nu en isser geheel niet/ dat meer te wenschen waer als het eeuwige leven: en daer en waer oock niet vermoedelijcker/ en geloofelijcker als dit/ dat Godt sijne liefhebberen/ eenige belooninge geven wilde/ die hem waerlijck wel aen stonde/ gelijck daer is/ het eeuwige Leven: sonder welcke alle andere weldaden (of sy al schoon van Godt selven voort-komen/) de Name van Goddelijcke belooninge niet waert en zijn.

Waerom noemt ghy het eeuwige Leven een al sulcken grooten belooninge? 274 *Vrage.*

Om tweederleye oorsaken/ eerstelijck daerom/ om dat geen goet in hem selven/ behalven dat eeuwige Leven/ voor wat Goddelijcks en mach gehouden werden: daer na/ om dat het openbaer is/ dat behalven het eeuwige Leven/ de andere goederen al t' samen/ die genen die Godt niet en dienen/ ja/ die hem selfs lasteren/ alsoo wel deelachtigh zijn als de Vromen. *Antwoordt.*

Sullen dan die oock het eeuwige Leven genieten/ die haer selven hier mede volkomen getroost hebben/ in hare Godt-vruchtigheden/ ofte het haer schoon alsoo geheel niet belooft en ware? 275 *Vrage.*

Ja sy gewis/ doch niet allen: maer die slechs alleene/ die Godt van herten gedient hebben/ en sijne Geboden gehoorsaem geweest zijn: want het en hindert niet/ dat Godt niet meer en soude geven konnen/ als hy belooft heeft: en de Heere Jesus leert ons dat oock klaerlijck/ daer hy uyt Godts woort waerlijck en kloeckelijck besluyt/ dat Abraham/ Isaac en Jacob/ vander dooden op-staen/ en eeuwig Leven sullen/ het welcke den Schryver tot den Hebreen na volgende seght/ dat hem Godt niet en schaemt/ hem haren Godt *Antwoordt.* Luce 20. 37.

te noemen / dewijle hy haer een Stadt bereyt heeft / en besloten heeft / dat sy eeuwigh Leven souden.

276 Vrage. Dewijle nu Godt dese Menschen het eeuwige Leven geven wil / waerom en heeft hy haer dan sulcks niet belooft?

Antwoordt. Godt heeft sulcken beloften des eeuwigen Levens / voor sijne lief-hebberen / een tijdt langh willen op-schorten / op dat daer na dies te klaerder soude blijcken / dat sulck een Heerlijck goet / een loutere gabe Godts waer / die alleene uyt sijne milde en vry-willige goedertierenheydt voort komt.

277 Vrage. Zijn in het nieuwe Verbont / behalven het eeuwige Leven / ons oock noch tijdelijcke goederen belooft?

Antwoordt. Ja / want de Heylige Schrifture betuyght ons / dat oock het nieuwe Verbont / dat de Godtsaligheydt de beloften heeft / niet alleene dese toe-
1 Tim. 4. 8. komende: maer oock deses tegenwoordigen le-
Mar. 10. 29. vens. En soo yemant om des Heeren Jesus / en sijns Evangeliums willen / alle het sijne komt te verliesen / die sal sulcks in desen tijt hondertfout / met de vervolginge wederom ontfangen / en in het toekomende het eeuwige Leven.

278 Vrage. Soo sal dan / wat de beloften deses tijdelijcken levens aen gaet / het oude Verbont met het nieuwe gelijck zijn?

Antwoordt. Dewijle dat uyt andere plaetsen der Schrifture openbaer is / dat een Christen hem daer mede sal vernoegen laten / 't welck tot het tijdelijcke leven genoegh is: soo kanmen klaerlijck sien / dat een Christen hem moet vergenoegen laten / met die beloften / die het nieuwe Verbont hem doet / (dat is) het onderhout deses tijdelijcken levens; maer in het oude Verbont / daer en waer het haer niet alleene vry / om overvloet te hebben /

maer

maer het stondt haer oock vry na de overvloet te trachten/ om die selven in hare wel-lusten te gebruycken. En dewijle dat dese dingen van het nieuwe Verbont verre zijn af gescheyden/soo kanmen klaerlijck sien/dat onder het oude Verbont/ de beloften des eeuwigen Levens/ niet geweest en zijn: want anders soo soude het oude Verbont/ het nieuwe seer verre overtreffen/ daer nu doch het nieuwe contrarie waer is.

Het derthiende Capittel.

Vande Beloften des Heyligen Geestes.

VErklaert mijn nu oock de andere Beloften/ en leert mijn dan oock met eenen/ wat de gave des Heyligen Geestes is? *279 Vrage.*

De gave des Heyligen Geestes/die in het nieuwe Verbont belooft wert/is tweederley: de eene die altijt duert/ de ander/ die maer voor een tijt geduert heeft: de eerste was sichtbaer / en d'andere was onsichtbaer. *Antwoordt.*

Welcke is de sichtbare/ die voor een tijt geduert heeft? *280 Vrage.*

De gave van Wonderen te doen/ of eenige Wonder-wercken te bevestigen/ dewelcke inden beginne aen den genen gegeven werde/ die aen den Heere Jesum geloofden. *Antwoordt.*

Waerom en is die gave niet altijt daer gebleven? *281 Vrage.*

Daerom/ om dat sy tot bevestinge der waerheydt des nieuwen Verbonts gegeven waren/ 't welck als Godt sagh dat het nieuw genoeghsaem bevestight waer/ soo heeft dese gave na sijn voornemen en besluyt op gehouden. *Antwoordt.*

Wat verstaet ghy daer door als ghy seght/ dat het Verbont genoeghsaem bevestight was? *282 Vrage.*

Ick versta daer door/al het genen dat daer ge- *Antwoordt.*

schiet was tot bevestinge des nieuwen Verbonts/ aen allen den genen die geschickt waren/ om de leere Jesus te gelooven/om haer genoegh te doen/ om dat geloove te aen vaerden/ en door soo een overtuyginge met vertrouwen soo vast aen Jesum te doen blijven hangen in alle swarigheden/ dat sy daerom oock selfs de aller swaerste doodt gewillighlijck lijden wouden.

283 *Vrage.* Welcke zijn nu die geschickten?

Antwoordt. Het zijn die gene / dewelcke een vroom herte hebben/ofte altoos niet wijt vande vroomheyt en zijn: want Godt en heeft niet gewilt/ dat die/ dewelcke sulcks niet en zijn/geen oorsaeck en souden hebben/ om de leere van Jesum te verwerpen/ gelijck sy niet gehadt en souden hebben/ indien die kracht van Wonderen te doen/ daer alle tijt gebleven hadde: want dan en ware daer niemant soo boos geweest/ die niet en soude hebben verstaen/dat die leere des Heeren Jesus waerachtigh waer/ en alsoo en soude hy niet uyt liefden tot der deught / ofte der Godtsaligheyt/ (maer van wegen het gewenste goet/ namentlijck des eeuwigen Levens/ 't welcke de Heere Jesus den sijnen belooft heeft) den selve aengenomen hebben: en alsoo en waer dat voornemen/ 't welcke Godt met de Christelijcke Religie voor hadde/ (namentlijck) vande Vromen uyt den boosen te onderscheyden/ geheel niet voltrocken geweest.

284 *Vrage.* Seght mijn nu oock/ wat dit voor een altijtduerende gave des Heyligen Geestes is?

Antwoordt. Eer ick daer toe kome/ soo sal ick u eerst dit bewijsen/dat daer onder het nieuwe Verbont een gave des Heyligen Geestes is/dewelcke altijt/ dat is/ tot allen tijden inder Gemeenten des Heeren Jesus Christus blijft.

285 *Vrage* Wel dit was het gene daer ick om badt?

Antwoordt. Soo sult ghy dan weten/ dat dit onder andere getuygenissen/ uyt de woorden des Heeren Jesus

sijs klaerlijck te sien is/ dewelcke men leest by Luc. 11. 13. daer alsoo staet/ indien dan ghy die boos zijt/ uwe Kinderen weet goede gaven te geven/ hoe veel meer sal de Hemelsche Vader den Heyligen Geest geven den genen die hem daerom bidden. Luce 11.13.

Wat is dan den Heyligen Geest? 286 *Vrage.*

Op dat ghy dit te beter verstaen mooght/ soo sult ghy weten/ dat het woort Heyligen Geest inde Schriften des nieuwen Verbonts/ eerstelijck bediet het Euangelium selver vanden Heere Christi/ gelijck sulcks de plaets bewijst 1 Cor. 2. 9/ a 10. verset/ wanneer ghy die voeght by de plaets/ 2 Tim. 1. 10. want het genen den Apostel inde eerste plaets seght/ dat ons Godt geopenbaert heeft door sijnen Geest; dat seght hy inde andere plaetse/ dat Christus door het Euangelium aen den dagh gebracht heeft; dit is het eeuwige Leven/ en den wegh tot het selve/ welcke dingen den Geest genaemt werden/ ten deele daerom/ om dat sy van Godt geopenbaert zijn/ door den Geest; en door geen Menschen vernuft en hebben konnen uyt gevonden werden: ten deele oock daerom/ om dat die dingen/ tot onsen Geest behooren/ en oock om dat sy ons Geestelijck maken/ het welck de Wet niet doen en konde: waerom oock den Apostel hem selve noemt/ een Dienaer niet des Letters/ dat is/ des ouden Testaments/ maer des Geestes/ dat is des nieuwen Testaments. En als den Heyligen Geest/ in dit verstant genomen wert/ dan wert hy alle den genen gegeven/ dewelcke het Euangelium verkondight wert: daer na/ het woort Heyligen Geest/ bediet die gabe Godts/ dewelcke maer bysondere Menschen gegeven wert/ welcke/ dewijle die vande Heylige Schrifture op andere plaetsen een pant genaemt wert/ ofte een pant onser erve/ en daer beneven van hem oock seght/ *Antwoordt.* 1 Cor. 2/9/ a 10. 2 Tim. 1. 10. Eph. 1. 13. a 14.

dat hy in onse herten gegeven werdt / soo moet daer eyndelijck dan uyt besloten werden / dat hy niet anders en is/ als een stercke en vaste hope des beloofden eeuwigen Levens /dewelcke wy in onse herten gevoelen.

287 *Vrage.* Maer en ontfangen wy de hope des eeuwigen Levens / dan niet door de verkondinge des Euangeliums.

Antwoordt. Wy ontfangen die wel eeniger maten/ want door de verkondinge des Euangelio kan yemant de hope des eeuwigen Levens wel bevatten / dewelcke daer in belooft wert/ want waer toe soude het anders daer in belooft werden/ doch evenwel soo schijnt het seer noodigh te zijn/ om soo een vaste en gewisse hope in ons te wercken/ dat men door des selfs kracht/ in alle aenvechtinge/ bestandigh volherden moge/ dat de beloften/ die ons uyterlijck door het Euangelium gedaen wert/ van Godt oock innerlijckerwijse in onse herte bekrachtight werde.

288 *Vrage.* Wert dan oock/ die innerlijcke bekrachtinge/ allen den genen gegeven/ die het Euangelio verkondight wert?

Antwoordt. Neen/ niet allen / maer alleene den genen/ dewelcke den Euangelio 't welck haer verkondight wert gelooven/ en dat alsoo/ dat sy de eerste wijse/ dewelcke Godt tot bevestinge sijner beloften van het eeuwige Leven gebruyckt / met danckbaerheydt aen nemen/ en wel gebruycken; want soo die gabe des Heyligen Geestes/dewelcke niet alle tijt en duerden/ alleene den gene gegeven werden/dewelcke het verkondighde Euangelio geloofden; soo wert veel meer die gabe des Heyligen Geestes/ dewelcke alle tijt duert niemant anders gegeven / als den genen die het Euangelium met danckbaerheydt aen nemen/en het selve geheelelijcken gelooven.

289 *Vrage.* Maer behoeft men daer toe/dat yemant de verkon-

verkondinge des Euangelio geloobe/ oock de inderlijcke gave des Heyligen Geestes?

Neen/ men en behoeft die niet/en men vindt in de Schrifture geen getuygenisse daer van/ dat de gave des Heyligen Geestes/ aen yemant anders soude gegeven zijn/ buyten den genen/ die nu den Euangelio al geloofden. *Antwoordt.*

Na dien ghy mijn nu geleert hebt/ wat de gave des H. Geest is/soo bid ick u/leert mijn nu oock of den H. Geest ook een Persoon inde Godtheyt is? 290 *Vrage.*

Neen/ hy en is sulcks op generleye wijse niet: want daer werden inde Schrifture den Heyligen Geest sulcke dingen toe geschreven/dewelcke een Persoon op generleye wysen toe behooren: als daer zijn/dat hy gegeven wert/en dat van hem gegeven wert/ en dat na een yders mate/ ofte oock sonder mate: dat hy uytgegoten wert: dat de Menschen daer mede gedrenckt werden/ dat hy vermeerdert/tweevoudigh gegeven wert/ dat hy in deelen af-gedeelt wert/ dat hy genomen wert/ dat van hem genomen wert/ dat hy uyt geblust wert; en diergelijcke dingen meer werden inde Schrifture van hem geschreven gevondē: daer na soo wert oock bewesen/dat hy Naturelycken niet buyten Godt en is/ maer in Godt selven: want als hy in Godt Naturelijck niet en waer/ soo en hadde den Apostel Paulus/ den Geest Godts met den Geest des Menschen niet recht vergelijcken konnen/ dewelcke in den Menschen Naturelijcken is: want hy seght / wie vande Menschen weet het genen inde Menschen is/ dan de Geest des Menschen die in hem is; alsoo en weet oock niemant het gene Godes is/ dan de Geest Godes. Dewijle nu den eenen Persoon inden anderen / bysonderlijck vanden Heere Christo sprekende/ (reciproce) niet zijn en kan/ dat is/ op sulck een wijse / dat gelijck als den Heyligen Geest inden Vader is/ alsoo: oock den *Antwoordt.* 1 Cor. 2. 11.

den Vader inden Heyligen Geest zijn soude; daer uyt kan men sien/ dat den Heyligen Geest geen Persoon en is/ daer benevens/ wert even daer uyt/om dat den Heyligen Geest de kracht Godts is/ (want dat hy die is) dat is opentlijck te sien uyt die woorden/ daer de Heere Jesus tot sijne
Luce 24.49. Discipulen seght: blijft ghy inde Stadt van Jerusalem/ tot dat ghy sult aen gedaen werden met der kracht uyt der hooghten bewesen: dat hy genen Persoon en is inder Godtheydt/ dewijle boven is bewesen/ dat daer maer een Persoon inder Godtheydt en is. Eyndelijck als den Heyligen Geest een Persoon ware/soo moste daer uyt volgen/ dat hy een Goddelijck wesen hadde/ dewijle hem de Schrifture sulcke dingen toe schrijft/ dewelcke eygentlijck het Goddelijcke Wesen toe komen. Doch nademael ghy boven verstaen hebt/ dat daer maer een Goddelijcke Wesen en is/het welcke veele Persoonen te gelijck/ op gener wijse en kan gemeen zijn: soo wert daer uyt krachtelijck besloten/ dat den Heyligen Geest niet en kan een Persoon inder Godtheydt zijn.

291 *Vrage.* Maer hoe zijn dan die plaetsen te verstaen/ inde welcke den Heyligen Geest die saken/ die de Persoonen eygen zijn/ en Godt selven toe komen/ toe geschreven werden?

Antwoordt. Alsoo/dat opentlijck inde Schrifture ettelijcke dingen dat toe geschreven wert/ 't geen eygentlijck eenen Persoon toe komt/ en dat die dingen evenwel geen Persoonen en zijn: als de sonden/ dat sy verleyt/bedrieght en doot-slaet/dat de Wet
Rom. 7.8. spreeckt/ de Schrift dat die merckt/ en te voren
1 Cor. 13.4. verkondight; en de liefde/ dat sy langhmoedigh
doorgaens. is/ en vriendelijck/ dat sy niet af-gunstigh is/ dat sy niet verkeert en doet/ dat sy het haren niet en soeckt/ dat sy niet verbittert en wert/ dat sy geen quaet en denckt/ dat sy alles verdraeght; en van-
Joan. 3. 8. de Geest/ dat is/ de wint/ dat die waeyt werwaerts

waerts hy wil/ en men hoort sijn stemme / doch men weet niet van waer hy komt/ ofte waer hy henen gaet. Dewijle nu den Heyligen Geest de kracht Godts is/ soo komt het daer van daen/ dat het gene/'t welck Godt eygentlijck toe komt/ den Heyligen Geest toe geschreven wert/en daerom en wert opentlijck onder de name des Heyligen Geest niet anders verstaen/ als Godt selfs/ voor soo veel hy sijne kracht door dien Geest bewijst.

Maer hoe seght ghy/ dat den Heyligen Geest de kracht Godts zy/ dewijle de kracht Godts en den Heyligen Geest/ vanden Engel/ inde woorden tot de Jonck-vrouwe Maria onderscheydentlijck genoemt werden? 292 *Vrage.*

Dit vint ghy seer veel malen inde Heylige Schrifture/ dat een dingh / op een plaetse met twee onderscheydentlijcke namen genoemt wert/ tot meerder verklaringe der selven/ en dat dit oock op dese plaetse geschiet is/ betuygen die twee plaetsen/ aende welcke de eenen/ den Hey- Act. 1. 5.
ligen Geest/de kracht uyt der hooghten genoemt Matt. 3. 11.
is/ (het welcke een is met het gene/ des aller- Marc. 1. 8.
hooghstens kracht is) en aende andere plaets Luce 3. 16.
slecht wech genaemt wert/ den Heyligen Geest; en oock daer/ al waer vanden Heere Jesus geseght wert/ dat hy Doopen sal met den Heyligen Geest en met vyer/ en by Marcus slecht wegh staet met den Heyligen Geest. *Antwoordt.*

Het veerthiende Capittel.

Vande bekrachtinge des Wille Godts.

GHy hebt mijn nu geseght/ hoe ons den Heere Jesus den Wille Godts geopenbaert heeft: toont mijn nu ook/hoe hy hem bekrachtigt heeft? 293 *Vrage.*

Wat belanght het gene den Heere Jesus selfs *Antwoordt.*

gedaen heeft/ daer van zijn drie dingen/ die de Wille Godts bevestigen/ dewelcke Christus verkondight heeft/ namentlijck/ de volkomen onschult sijns levens/ de groote en onmetelijcke Wonderen/ en sijne bittere doodt: het welcke uyt dese eene getuygenisse/ om andere veel voorby te gaen/ te sien is/ daer Joannis seght/ dat daer drie zijn/ die op der aerden getuygen: de Geest/ het Water en het Bloet. Want sonder twijfel wert door het woort Geest/ alhier de Geest Godts verstaen/ door welckers krachten die Wonderen geschieden: en door het Water Jesus ontschuldigh leven: en door het Bloet/ sijn doodt/ te verstaen gegeven.

1 Joan. 5.8.

294 *Vrage.* Wat is daer voor een onschult des levens/ in den Heere Jesus geweest/ en hoe is daer door de Wille Godts bevestight?

Antwoordt. De onschult des levens van Jesus/ was soo gestelt/ dat hy niet alleene gene sonden begaen en heeft/ en geen bedrogh in sijnen monde bevonden en is/ noch oock van sonden overtuyght/ en is geworden: maer hy heeft oock soo Heyligh geleeft/ dat daer/ noch voor hem/ noch na hem/ in niemant alsulcken Heylighheydt en is gevonden geweest/ alsoo dat hy daer in een groote gelijckheydt gehadt heeft met den allerhooghsten Godt: en daer uyt is openbaer/ dat die Leere/ dien hy geleert heeft waerachtigh is.

295 *Vrage.* Maer welcke zijn die Wonder-wercken van Jesus geweest/en hoe wert de Wille Godts daer door bekrachtight?

Antwoordt. Die Wonder-wercken des Heeren Jesus/waren soo groot/ dat niemant diergelijcken voor hem gedaen en heeft/ en waren harer soo veele/ dat Joannis heeft dorven schrijven/ dat als sy yder in 't bysonder souden aen getekent werden/ de geheele Werelt die Boecken niet en soude konnen bevaten. Dat nu daer door de Leere van

Jesus

Jesus bevestight is/wert daer uyt openbaer/om dat Godt die sulcken kracht niet en soude gegeven hebben/ die van hem niet gesonden geweest en waer.

Het vijfthiende Capittel.

vande Doodt des Heeren Iesus.

HOedanigh is nu Jesus Doodt geweest? *296 Vrage.*
Soodanigh/ dat daer veele verdruckinge/ *Antwoordt.*
en lijden/ voor syn Doodt zijn voor gegaen/ en de Doodt voor haer selven was de allerschrickelijckste/als dat de Schrifture van hem betuyght/ dat hy den Broederen in alles gelijck was.

Maer waerom betuyght de Schrifture van *297 Vrage.*
den Heere Jesus/ dat hy begraben is geweest/en dat hem Godt in het Graf niet verlaten en heeft?

Om dat Godt de geloovigen/ daer door wilde *Antwoordt.*
verseKeren/ dat als sy Jesum getrouwelijck tot der Doodt quamen na te volgen/sy als dan oock inde Doot niet en souden verlaten werden/ maer daer van gelijck Jesus oock souden verweckt werden.

Waerom waer het van nooden/dat Jesus soo *298 Vrage.*
veele lijden/ en sulcken schrickelijcken Doodt op hem nemen soude?

Daerom/ om dat den genen/ die hy saligh ma- *Antwoordt.*
ken soude/ in 't gemeen/ sulcken Doodt/en lijden onderworpen zijn.

Maer waerom waer het van nooden/dat Je- *299 Vrage.*
sus den Saligh-maker/ alsulcken verdruckinge en Doodt op hem nam/ even als syne geloovigen?

Hier van syn twee voorname oorsaken/ gelijck *Antwoordt.*
als oock den Heere Jesus/ syner geloovigen Saligh-maker op tweederleye wijse/(insonderheydt) is: eerstelijck/ om dat hy haer met syn exempel

empel bewegen soude/ om haer op dien wegh der salighevdt/op de welcken sy getreden waren/vast te houden. Daer na/ dat hy die waer die haer in allen gevaer en versoeckinge verlost/ en eyndelijck haer vands eeuwige Doodt verlossen sal. Want hoe hadde doch Jesus met sijn exempel/ syne geloovigen bewegen konnen/ om haer aen die bysondere Godtsalighevdt en onschult des levens/ (sonder welcke sy niet en konden Saligh worden) vast te houden/als hy selfs te voren dien schrickelijcken Doodt/ dewelcke daer seer licht op komt te volgen/ niet geleden en hadde? ofte hoe hadde hy sulcken sorge voor haer dragen konnen/ om haer uyt de versoeckinge te redden/ en van alle lijden te verlossen/ wanneer hy selfs niet overvloedigh ervaren en hadde/ dat die versoeckinge/ soo swaer waren/ en in hem selfs de Menschelijcke Nature soo onverdragelijck zijn? 't welck alle daer door bekrachtight wert/ als
1 Petr. 2. 21. den Apostel Petrus seght/dat Christus voor ons geleden heeft/ ons een voor-beelt na latende/ op dat wy sijne voet-stappen souden na volgen; en
Hebr. 2. 18. het gene geschreven staet/ Hebr. 2. 18. want in het gene hy selfs versocht zijnde geleden heeft/ kan den genen die versocht werden te hulpe ko-
Cap. 4. 15. men: en inden selven brief noch eens/ dat hy met onse swackheden mede-lijden hebben kan/om dat hy in alles versocht is gelijck als wy sonder sonden.

300 *Vrage.* Maer en heeft het Godt niet maken konnen/ dat sijne geloovigen/ sulck eenen verdruckinge en schrickelijcken Doodt niet waren onderworpen geweest?

Antwoordt. Ja/ hy heeft het wel doen konnen/ als hy de Nature van alle dingen hadde willen veranderen: doch dit en doet Godt niet/ ten zy dan by tijden/ en seer selden/en dat oock in eenige bysondere dingen/ en dat oock maer voor een tijt lang: doch

doch niet aller wegen/ en oock in 't gemeen: als het heel noodigh ware/ en dat hy 't gewilt hadde/ dat de geloovigen des Heeren Jesus die Doot en verdruckinge niet en souden onderworpen geweest zijn.

Maer waerom waer dit soo noodigh geweest? 301 *Vrage.*

Daerom/ om dat de geloovige Christenen/ eenen bysonderen Godtsaligheydt en onschult in haer hebben moeten: en om dat het haer niet vry en is/ hun selven te wreecken/ onder welcken het eerste/ uyt sijn eygen aert/ dit werckt/ dat sy van alle boose Menschen seer gehaet/ en daerom van hem grouwelijck verbolght werden/ en als daer ergens eenige gelegentheydt/ ofte eenige schijn voor valt/ seer lichtelijck ter Doodt onverantwoort gedoemt werden. Het tweede nu/ geeft de boose Menschen veel meerder hert/ en gelegentheyt/ op dat sy dat selve in het werck stellen. *Antwoordt.*

Maer hoe heeft ons dat Bloet of de Doodt Jesus/ de Wille Godts bekrachtigen konnen? 302 *Vrage.*

Op tweederleye maniere/ d'eene is/ dat hy ons daer door de groote liefden Godts tegens ons opentlijck verseeckert heeft/ alsoo dat ons Godt dat voor gewis geven wil/ 't welck hy ons in 't nieuwe Verbont belooft heeft: waerom het oock het nieuwe Verbonts-bloet genoemt wert/ het welcke beter dingen spreeckt als het Bloet Abels; en Christus selver noemt sy/ de getrouwe en de ware getuygen. Het tweede is/ dat wy door de op-standinge Christi/ dewelcke sonder sijn Doodt niet en hadde zijn konnen / van onse op-standinge/ en dien volgens/ van het verkrijgen des eeuwigen levens versekert zijn/ soo wy slechs de Geboden des Heeren Jesus gehoorsaem blijben. *Antwoordt.* Hebr. 12. 24. Apoc. 1. 5.

Ick bid u/ verklaert mijn dat wat breeder/ hoe wy door de op-standinge Christi/ en alsoo oock door sijne Doodt hier in versekert zijn? 303 *Vrage.*

Eerste-

Antwoordt. Eerstelijck/ soo zijn wy door de Doodt en op-standinge des Heeren Jesus/ daer in dier wegen versekert/om dat wy uyt het exempel Jesu selver sien/ dat die gene/ dewelcke Gode gehoorsaem zijn/ uyt de aller schrickelijckste Doodt verlost werden. Daer na dat wy oock sekerlijck weten/ dat de Heere Christus oock die macht heeft/ den sijnen/ het eeuwige Leven te geven: want alsoo waer het met de op-standinge des Heeren Christi door sijn Bloet-vergieten geschapen/ dat hy/ na
Mat. 28. 18. dat hy vanden Dooden op-gestaen is/alle macht in Hemel en op der Aerden ontfangen heeft.

304 *Vrage.* Maer hoe versekert ons die macht des Heeren Christi/ die hy door sijne Doodt ontfangen heeft/ meerder daer van/ 't welcke ons Godt door hem belooft heeft/ als of hy die niet ontfangen en hadde?

Antwoordt. Op tweederleye wijse: ten eersten/ om dat wy daer in een begin sien der vervullinge des Goddelijcker beloften/ en insonderheydt/ dewijle ons Godt uytdruckelijck belooft heeft/ dat ons den Heere Christus vanden Dooden ten leven op-wecken/ en het eeuwige Leven geven sal. Daer na/ dat wy oock op sulcken wijse sien/ dat de vervullinge der beloften Godts/ dien hy ons gedaen heeft/in dien sijne handen en macht is/ dewelcke hem niet en schaemt ons sijne Broederen te noemen/ den welcken het alle die elenden en swarigheden gekost heeft/ dien wy/ soo wy hem willen gehoorsamen onderworpen zijn: en daerom soo kan hy hem over ons erbarmen/ en onse swackheden verstaen/ gelijck als daer van hier boven gesprooken is.

305 *Vrage.* Soo is nu soo ick versta/ onses Saligheydts halven/ meer aende op-standinge/ en aen de macht des Heeren Jesus/ dan aen sijne Doodt gelegen?

Antwoordt. Ja trouwen/ want soo spreeckt daer van oock

de Heylige Schrifture selver/ Rom. 5. 10. want indien wy vyanden zijnde/met Godt versoent zijn door den Doodt sijns Soons / veel meer sullen wy versoent zijnde/ behouden werden door sijn Leven ; en daer na/ Rom. 8. 34. wie is het die verdoemt? Christus is voor haer gestorven: ja dat meer is/ die oock op-geweckt is? die oock ter rechter-syde Godts is/ die oock voor ons bidt. Rom. 5. 10. Rom. 8. 34.

Maer waerom schrijft de Schrifture / dit alles soo opentlijck sijne Doodt dan toe? 306 *Vrage.*

Daerom / eerstelijck / om dat de Doodt de wegh was tot de op-standinge en verhoodinge/ alsoo dat Jesus sonder de selve/ na den raedt en voorsienigheydt Godts / daer toe niet en heeft konnen komen. Daer na/ dat ons de Doodt/onder alle die dingen/de welcke Godt en den Heere Jesus/ onser Saligheyts halven gedaen hebben/ de liefden soo wel Godts/als des Heeren Jesus/ aen het aldermeesten te verstaen geeft/ en ons alsoo Godt te vertrouwen/ en gehoorsaem te zijn bewegen. *Antwoordt.*

Is daer noch niet een andere oorsaeck/ waerom dat den Heere Jesus gestorven is? 307 *Vrage.*

Neen/daer en is genen anderen/of men schoon inde Christenheydt ten grooten deele meent/ als soude ons den Heere Christus / door sijne Doot de eeuwige Saligheyt verdient/en voor onse sonden volkomen genoegh gedaen hebben: welcker verstants dolinge/vol verdoeringe/en ten hooghsten schadelijck is. *Antwoordt.*

Maer hoe sal ick dat verstaen? 308 *Vrage.*

Wat de doolinge en de verdoeringe belanght/ die wert daer uyt openbaer/om dat inder Schrifture/ niet alleene geheel niet daer van gedacht en wert/ maer dat dit oock/ de Schrifture/ en rechte reden geheel tegen strijdigh is. *Antwoordt*

Toont mijn dit eens ordentelijck? 309 *Vrage.*

Dat daer van inde Schrifture niet uytdruckelijck *Antwoordt.*

lijck ghesprooken en wert/ is daer uyt openbaer/ om dat die genen/ die dese meninge verstaen/ niet een eenige uytgedruckte Boeck-staef der Schrifture en konnen toonen/ om sulcks te bewijsen: maer het selve met eenige consequentien/ ofte sluyt-redenen soecken te bevestigen/welcke sluytredenen/ alsoo sy niet en mogen verworpen werden/ als sy uyt Godts woort klaerlijck besloten werden/ alsoo en gelden die oock geheel niet/ als sy daer eenighsins tegen strijden.

310 *Vrage.* Hoe strijdt dese meninge tegens de H. Schrifture?

Antwoordt. Psalm 103. Alsoo/ dat de Heylige Schrifture over al uytdruckelijck betuyght/ dat Godt alle tijt/ doch op het aldermeesten onder het nieuwe Verbont/ den Menschen hare sonden/ om niet en uyt genaden vergeeft; nu en isser niet dat meerder tegens die genade strijdt/ als dese genoeghdoeninge: want wie voldaen wert/ het zy vanden schuldenaer selve/ ofte van yemant anders in sijne stede/ vanden gene en kan op generleye wijse geseght werden/ dat hy sijnen schuldenaer/ sijne schulden om niet en uyt genaden quijt gescholden en vergeven heeft.

311 *Vrage.* Toont mijn nu oock/ hoe dit verstant tegens de gesonde reden is strijdende?

Antwoordt. Dit wert hier uyt bewesen/ om dat daer uyt volgen soude/ dat Christus Jesus den eeuwigen Doodt moeste gestorven zijn/ soo hy aen Godt de Heere voor onse sonden soude genoegh gedaen hebben: na dien het voor een yder bekent is/ dat de straffe/ dewelcke de Menschen met hare sonden verdient hadden/de eeuwige Doodt is. Daer na soude daer oock uyt volgen/ dat wy den Heere Christo meer soude verplicht zijn / als Godt selver; want Christus soude ons met sulcken genoeghdoeninge een groote genade bewesen hebben; den Vader daer en tegen geheel gene/na dien hem van Christo genoegh gedaen is.

Toont

Coont mijn nu oock / hoe dat verstant ten hooghsten schadelijck is? 312 *Vrage.*

Om dat het den Menschen oorsaeck geeft tot allerleye moed-mil/ ofte ten minsten tot nalatigheyt inder Godtsaligheyt des levens. Nu soo getuygt de Schrifture/dat wy verlost zijn door Christi Doot/onder anderen/oock van aller ongerechtigheydt/ en oock verlost van dese tegenwoordige boose Werelt / en oock vry gekoft zijn van onse ydele wandelinge / die ons van den Vaderen was over gegeven / en dat wy in onse Conscientie gereynight zijn vande doode wercken/om den levenden Godt te dienen. *Antwoordt.* 1 Pet. 1.18. Hebr. 9. 14.

Maer waer mede meent men evenwel dese meninge te bewijsen? 313 *Vrage.*

Dit trachtmen op tweederleye wijse te doen/ eerstelijck/door vaste sluyt-redenen/daer na oock met der Schrifture. *Antwoordt.*

Welck zijn dese sluyt-redenen/ of bewijsen? 314 *Vrage.*

Sy seggen/ dat daer in Godt is een aen-geborene barmhertigheydt/ en eene aen-geborene gerechtigheyt: en gelijck als het de barmhertigheydt eygen is sonden te vergeven/ soo seggen sy/ is het oock der gerechtigheydts eygenschap/ teyn yder sonden te straffen. Na dien nu Godt gewilt heeft/ dat beyde sijner barmhertigheydt/ en sijner gerechtigheydt genoegh geschiede / soo heeft hy die wijse bedacht/dat den Heere Christus in onse stede soude lijden/en alsoo sijne gerechtigheydt genoegh doen: op dat alsoo Godt in der Menschelijcker Nature genoegh geschiede mochte/ voor den genen/dewelcke Godt met hare overtredinge vertoornt hadden. *Antwoordt.*

Maer hoe antwoort ghy op sulcke hare sluyt-redenen/ ofte bewijsen? 315 *Vrage.*

Gelijck als dese hare sluyt-redenen/ofte bewijsen/na het uyterlijcke seer cierelijck schijnt te zijn/ alsoo en isser inder daet selfs niet waerach- *Antwoordt.*

tighs nochte grondighs daer in / want of wy schoon wel geern toe geven/ en ons selven daer in vertroosten/ dat Godt den Heere seer barmhertigh en rechtveerdigh is: soo en verstaen wy doch daerom niet/ dat daer sulcken barmhertigheydt/ en ook sulck een gerechtigheyt/ als dese onse partye al hier verstaen/ in Godt soude aen geboren zijn; want wat de barmhertigheyt belanght/ dat die Godt alsoo niet aengeboren en is/ als sy menen/ dat wert daer mede bewesen/ om dat Godt dan nimmermeer gene sonden en soude konnen straffen. En wederom ter andere zijde/ soo Godt een alsulcken gerechtigheydt aen geboren ware/ als sy menen/ soo soude Godt nimmermeer gene sonden vergeven konnen; maer soude die alle tijdt straffen moeten. Want tegen het gene dat Godt aen geboren is/ en kan hy niet doen / als ten exempel/ dewijle Godt de wijsheydt aen geboren is/ soo en kan hy tegens deselve niet doen: maer alles wat hy doet/ dat doet hy wijselijck. Dewijle nu openbaer is/ dat Godt gelijck als hy de sonden vergeeft / alsoo oock de selve straft/ wanneer 't hem soo slechts belieft: soo siet men daer uyt oogen-schijnelijck/ dat soo een barmhertigheydt/ en soo een gerechtigheydt/ als partyen al hier verstaen/ Gode niet aen geboren zijn: maer dat sy slechts werckinge van sijne Wille zijn. Daer beneven/ soo en noemt de Schrifture die gerechtigheydt/ dewelcke onse partyen/ de barmhertigheydt en tegen stellen/ en door de welcke Godt de sonden straft/ nergens gerechtigheydt/ maer veel eer toorn en grimmigheydt/ en wrake Godts; ja veel meer wert inde Schrifture dit
1 Joan. 1. 9. Godts gerechtigheydt genaemt/ als hem toe ge-
Rom. 3. 25. schreven wert/ dat Godt de sonden vergeeft en quijt schelt.

316 *Vrage.* Wat hout ghy dan van Godes gerechtigheyt?

Antwoordt. Dit/ dat Godt een alsulcken eygenschap aengebo-

geboren is / dewelck *equitas* en *rectitudo*, op Duyts geseght / billijckheydt en gerechtigheydt mach genaemt werden / de welcke tegen de onbillijckheydt gestelt wert / waer na alle de wercken Godts volkomen / gerechtigh en goet zijn / soo wel wanneer hy de sonden vergeeft / als wanneer hy die straft.

Maer wat zijn dat voor Schriftuer-plaetsen / uyt de welcke sy haer onder staen sulck hare verstant te bewijsen? 317 *Vrage.*

Desen / daer de Schrifture betuyght / dat Jesus voor ons / ofte voor onse sonden gestorven is / daer na / dat hy ons gekoft heeft / ofte dat hy hem selven en sijne Ziele ten verlossinge voor ons gegeven heeft; item / dat hy onsen Middelaer is: en dat hy ons met Godt versoent heeft / en dat hy onse sonden gedragen heeft / dat hy de versoeninge is voor onse sonden. Eyndelijck / om dat de doodinge der Offerhanden des ouden Testaments / de Doodt des Heeren Jesus figureerden. *Antwoordt.*

Hoe antwoort ghy op dese plaetsen? 318 *Vrage.*

Wat belanght dat Jesus voor ons gestorven is / daer uyt en volght geheel gene voldoeninge: want de Schrifture betuyght / dat wy oock schuldigh zijn onse Zielen voor onse Broederen te geven; en Paulus seght van hem selven / dat hy hem verblijde in sijn lijden voor haer / en dat hy verbulden in sijn vleesch de overblijfselen vande verdruckinge Christi / in sijn vleesch voor sijn Lichaem / het welcke was de Gemeenten Godts. En evenwel is het gewis / dat noch de geloovigen voor hare Broederen / noch oock Paulus voor de Gemeenten voldaen en heeft. *Antwoordt.* Rom. 5.8. 2 Cor. 5. 14. 1 Joan. 3.16 11. 50. Colos. 1.24.

Maer hoe verstaet ghy dit / dat de Heere Jesus voor ons gestorven is? 319 *Vrage.*

Alsoo / dat het woort voor ons / niet en bediet / in ons stede / maer om onsent willen / gelijck oock *Antwoordt.*

1 Cor 8. 11. den Apostel uytdruckelijck seght/ en gelijck ghy oock uyt gelijcke redenen verstaen kont/ daer de
1 Cor. 15.3. Schrifture seght/dat hy voor onse sonden gestorven is; 't welcke dan niet bedieden en kan / dat hy in onser sonden stede gestorven is/ maer onser sonden halven / gelijck wy uytdruckelijck
Rom. 4. 25. lesen. Dat nu Christus voor ons gestorven is/ dat is alsoo te verstaen/ dat hy daerom gestorven is/ op dat wy de eeuwige Saligheydt/ dien hy ons vanden Hemel gebracht heeft/ beyde hier mogen aen nemen/ en oock verkrijgen. Doch hoe dit nu toegaet/ dat selve is boven getoont.

320 *Vrage.* Maer hoe antwoort ghy daer op/ dat ons de Heere Jesus gekoft heeft?

Antwoordt. Alsoo/ dat het woort vry-koopen/ wanneer
1 Pet. 3. 18. het vanden Heere Jesus geseght wert/ gene vol-
Tit. 2. 14. doeninge en betekent/ kan daer uyt klaerlijck verstaen werden/ om dat even dat selve woordt/ soo wel in het oude/ als oock in het nieuwe Verbont/ van Godt selfs geseght wert/ dat hy sijn Volck een vry-koopinge gemaeckt heeft/ en dat hy die uyt Egypten gekoft heeft; daer na datter geschreven staet/ dat Godt Abraham en David vry-gekoft heeft: item/ dat Mose een vry-kooper/ ofte een verlosser geweest is: item dat wy van onse ongerechtigheden verlost zijn/ ofte van onse ydele wandelingen/ ofte vanden vloeck des Wets. Nu soo is het seker/ dat Godt voor niemant/ tot eenigen tijden voldaen en heeft/ en dat oock aende ongerechtigheydt/ gene voldoeninge geschiet en is.

321 *Vrage.* Maer hoe verstaet ghy dit/ dat ons de Heere Jesus / gekoft ofte syne Ziele tot een verlossinge gegeven heeft?

Antwoordt. Het woort vry-koopen/bediet slecht wegh/ver-
Mat. 20, 28. lossen vande Doot: nu wert vanden Heere Jesus geseght/ dat hy ons daerom verlost heeft/ om dat wy

wy door 't middel sijnes Doodts/ de verlossinge verkregen hebben/ beyde vande sonden selfs/ dat is/ op dat wy nu voortaen niet meer sondigen en souden; en dan oock vande straffe der sonden/ dat is/op dat wy alsoo de eeuwige Doodt komen te ontgaen/ en eeuwigh Leven mochten.

Maer waerom wert dese onse verlossinge/ door het woort by-koopen verklaert? 322 *Vrage.*

Daerom/ om dat daer een groote gelijckheydt is tusschen dese/ en tusschen een eygentlijcke en ware by-koopinge: want gelijck als in een eygentlijcke by-koopinge / eerstelijck moet eenen gevangen zijn : daer na oock eenen die hem gevangen hout: daer na oock eener die daer by-koopt; en eyndelijck de by-koopinge / ofte de betalinge. Alsoo is het oock in dese onse by-koopinge/ en verlossinge: want door eerst/ soo is daer den Mensche die gevangen is : daer na soo is daer de sonde/ den Duyvel en de Werelt/ en de Doodt/by de welcken hy gevangen is: verder soo is daer Godt ofte Christus die daer by-koopen; eyndelijck soo is de by-koopinge/ ofte de betalinge/ den Heere Christus selver/ ofte veel meer sijn leven/ het welcke van Godt den Vader en Christo selven daer henen gegeven is / alleene soo is daer in het onderschevt gelegen/dat in dese onse verlossinge/ die niet gevonden en wert / dewelcke dese betalinge komt te ontfangen/dewelcke altijt by eygentlijke by-koopinge wesen moet. *Antwoordt,*

Maer waerom gebruyckt den Heyligen Geest liever dese verbloemde woorden/ als de eygentlijcke selver? 323 *Vrage.*

Daerom/ om dat door dit figurelijcke woort/ de liefden en moyelijckheden/ de welcke Godt/en Christus den Heere in onser verlossinge bewesen hebben/ veel beter verklaert werden: nademael een verlossinge/ ofte sonder liefden zijn kan;maer een by-koopinge/ en insonderheyt een alsulcken *Antwoordt.*

grooten vry-koopinge niet.

324 *Vrage.* Maer wat antwoort ghy daer op/ dat Jesus den Middelaer is/ tusschen Godt en den Mensche/ ofte het nieuwe Verbont?

Antwoordt. Daer uyt en wert oock niet bewesen/ dat Christus soude voor onse sonden voldaen hebben: de-
1 Tim. 2. 5. wijle oock van Moses gelesen wert/ dat hy de Middelaer geweest is/ verstaet tusschen Godt en
Gal. 3. 19. het Volck Israels/ ofte des ouden Verbonts/ en evenwel soo blijft het seker/ dat hy aen Godt den Heere/ voor niemant en heeft voldaen.

325 *Vrage.* Maer waerom is dan den Heere Jesus alsoo genaemt geworden?

Antwoordt. Daerom/ om dat hy met het Menschelijcke geslachte/ een nieuw en eeuwigh Verbont op-gerecht heeft/ en alle de wille Godts/ door dewelcken wy tot Godt eenen toe gangh hebben/ den Menschen geopenbaert heeft.

326 *Vrage.* Maer hoe antwoort ghy daer op/ dat hy ons met Godt versoent heeft?

Antwoordt. Voor eerst soo staet wel te letten/ dat de Schrif-
2 Cor. 5. 10. ture nergens en seght/ dat Christus ons Gode
Col. 1. 20. den Heere soude versoent hebben; maer dit slechs alleene/ dat wy door Christum/ ofte Godt den Heere versoent zijn; en dit kont ghy af nemen/ uyt alle die plaetsen/ dewelcke vande versoeninge getuygen. Verhalven en kan hier uyt niet besloten werden/ het gene onse partye willen: Daer na/ het gene inde Schrifture wert gevonden/ als dat ons Godt met hem selven versoent heeft/ het selven is onse partye meninge soo geheel contrarie/ dat het haer gevoelen geheel om verre stoot.

327 *Vrage.* Maer wat werter dan/ door dit versoenen te verstaen gegeven?

Antwoordt. Dit/ dat Christus ons/ daer wy van onser sonden wegen Godts vyanden waren/ en geheel van hem vervreemt: den wegh gewesen heeft/ hoe wy ons tot Godt bekeren/ en ons met hem versoenen sullen.

Maer

Maer wat seght ghy daer op/ dat den Heere Jesus onse sonden gedragen heeft? 328 Vrage.

Dat oock hier uyt gene genoeghdoeninge en kan bewesen werden/ dit kont ghy hier uyt verstaen/ om dat na den Hebreeuschen text/ oock van Godt geschreven wert/ dat hy die is/ die syne barmhertigheden/ aen duysenden bewijst/ en dat hy hare ongerechtigheden en sonden draeght: en Matth. seght uytdruckelijck/ dat doen ter tijden/ doen Christus allerleye kranckheden gesont maeckten/ is vervult geworden/ het gene door den Propheet Esaia geschreven waer/ namentlijck/ en onse kranchheden heeft hy gedragen/ en onse swackheden heeft hy op hem genomen. Nu isset openbaer/ dat Godt voor de sonden/ aen niemant en heeft voldaen/ noch oock den Heere Jesus voor der Menschen kranckheden oock niet. Antwoordt. Esai. 53. 1 Pet. 2. 24. Exod. 34. 7. Num. 14. 18.

Maer hoe salmen die reden verstaen? 329 Vrage.

Alsoo/ dat Jesus alle onse sonden en boosheden/ ofte de straffe der selve/ van ons genomen/ en gelijck als in een verre Landt wegh gedragen heeft: gelijck als de Schrifture opentlijck seght/ dat hy het Lam Godts is/ dewelcke de sonden der Werelt uyt delght/ ofte wegh draeght/ en dat hy (Jesus) eenmael geoffert is/ om veeler sonden wegh te dragen. Antwoordt. Joan. 1. 29. Hebr. 9. 28.

Maer hoe antwoort ghy daer op/ dat de Heere Jesus onse versoeninge/ ofte onse genaden-stoel genaemt is? 330 Vrage.

Dat oock daer uyt gene genoeghdoeninge en kan bewesen werden/ dat is eerstelijck daer uyt openbaer/ om dat Godt selver den Heere Jesus ten genaden-stoel voor gestelt heeft/ gelijck den Apostel dat uytdruckelijck seght. Daer na oock hier uyt/ dat selfs oock het deckxel/ dat over de (Arcke) lagh/ den genaden-stoel/ ofte de versoeninge genaemt is: daer het nochtans openbaer is/ Antwoordt. Exod. 25. 23. Hebr. 9. 5.

is/ dat den selven aen Godt voor niemant genoegh gedaen en heeft. Eyndelijck is het verre een andere saeck/ yemant te versoenen/ als voor yemant te voldoen: nademael/ dien die versoent wert/ van sijn recht veele kan na geven: maer dien diemen voldoet/ en wijckt daer niet van af.

331 *Vrage.* Maer hoe verstaet ghy dat dan?

Antwoordt. Alsoo/ dat hem Godt door Christus aen ons seer genadelijck/ en versoenelijck betoont heeft/ en ons alles door hem geopenbaert heeft/ wat hy wil/ dat wy weten souden; en insonderheyt daer in/ dat hy sijnen Sone voor ons inden Doot over gegeven heeft: en daerom soo doeter oock den Apostel inde boven verhaelde woorden by/ in sijnen bloede. Rom. 3.25.

332 *Vrage.* Maer hoe antwoort ghy op die plaetsen/ in welcken geseght wert/ dat de Offerhanden des ouden Testamentes/ de Doodt Christi souden af-gebeelt hebben.

Antwoordt. Eerstelijck/ soo moet men weten/ dat niet die Offeren selfs/ des ouden Testaments sijne Doot af-gebeelt hebben; maer slechs alleene dat die/ het welcke eenmael in 't Jaer geslacht werden/ en met welcker bloedt den Hogen-Priester in het Allerheylighsten in gingh/ sijnen Doodt af-beelden: het welcke dat het niet dat Offer selfs geweest en is/ maer alleene slechs als een voor-bereydinge daer toe/ en des selfs beginsel: maer dien dat Offer selfs doen mael aller eerst inder daet selfs verrecht werden / als den Hogen-Priester met het bloet des Diers in het Allerheylighste in gingh; alsoo en is oock de Doodt des Heere Christi sijne Offer selver niet geweest: maer slechs gelijck als eenen voor-bereydinge daer toe en hare geginsel; dat offer nu van den Heere Christi/ is aller eerst inder daet verrecht geworden/ doen den Heere Christo in den Hemel in gegaen is: van het welcke wy hier na op sijne plaets

plaets spreken sullen. Daer beneven of schoon die Offeren des ouden Testaments / de Doodt des Heeren Christi af-gebeelt hadden/ soo volght dan daer uyt noch niet/ dat de Doodt des Heeren Christi/ Godt voor onse sonden heeft sullen genoegh doen/ dewijle de Schrifture nergens en seght/ dat die Offeren die kracht souden gehadt hebben/ dat sy voor der Menschen sonden soude hebben voldaen. Nu is het seer nodigh/ dat tusschen de figure / en het gene gefigureert werdt/ eenige gelijckheydt is.

Wat hout ghy dan vande Offeren des ouden Testaments? 333 *Vrage.*

Dit voornamentlijck / dat de sonden van't Volck Godes daer door gereynight zijn/ dat is/ door Godts genade en raedt/ door het middel deses Offeren vergeven werden. *Antwoordt.*

Het sestiende Capittel.

Van het Geloove des nieuwen-verbonts.

IJck heb nu wel verstaen welcke die dingen zijn/ die tot het oude Verbont behooren/ soo veel Godt aengaet: seght mijn nu oock wat van die dingen/ die het nieuwe Verbont betreffen? 334 *Vrage.*

Wat daer van onsent wegen/ tot het nieuwe-Verbont behoort / dat is het Geloove aen den Heere Jesus Christus. *Antwoordt.*

Wat is het Geloove aen den Heere Jesum Christum? 335 *Vrage.*

Dit wert inde Schrifture op tweederleye wijsen verstaen ; want somwijlen bediet het dat Geloove/ op het welcke de Salighejt niet nootwendigh en volght: en somtijts bediet het/ dat Geloove/ op het welcke de Salighejt al nootsakelijck volght. *Antwoordt.*

Wat is dat voor een Geloove/ daer op de Salighejt niet nootsakelijck en volght? 336 *Vrage.*

Antwoordt. Het is alleen een toe-stemminge/ van dat de Leere van Jesus Christus waer is: waer op dat de Salighept niet nootwendigh en volght / dit
Joan. 12, 42. kan men sien aende Oversten/ van dewelcke Joannis seght/ dat sy wel veele aen den Heere Jesum geloofden/maer hem niet en dorsten belijden om der Phariseenen willen/ op dat sy niet uyt de vergaderinge geworpen en werden.

337 *Vrage.* Wat is nu dat Gelove/ op het welcke de Salighept nootwendigh volght?

Antwoordt. Het is het vertrouwen door den Heere Jesus in Godt. Waer uyt men sien kan / dat het Geloove aenden Heere Christum twee dingen in hem vervaet: het eene is / datmen niet alleen Godt / maer oock den Heere Jesum vertrouwen. Het ander is / datmen Godt gehoorsaem is/ niet alleene daer in wat hy in syne Wetten bevolen heeft/ en door den Heere Jesus niet af-geschaft en zijn/ maer oock insonderheydt in dien allen / wat Jesus Christus tot die Wetten noch toe gedaen heeft.

338 *Vrage.* Maer vervaet ghy dan in het Geloove oock de gehoorsaemheydt?

Antwoordt. In trouwen ja/ want dat wijst de sake selver uyt/ dat daer niemant en kan gebonden werden/ die in sijn herte een vaste hoope vande beloften des eeuwigen Levens/ (het welcke den Heere alleene den genen belooft/ die hem gehoorsamen) hebben en kan/die daer den Heere Christo niet en soude gehoorsaem zijn: nademael dat de ouster-salijckheydt soo een groot goet is/ dat het niemant (goet-willigh zijnde) verachten en kan. Daer benevens/ getuyght den Apostel Jacobus opent-
Jacob. 2. 26. lijck/dat het Geloove sonder de wercken doot is: als hy te voren gesegt hadde/dat het Geloof van Abraham/ uyt sijne wercken is volmaeckt geworden. Derhalven soo werden oock maer alleen de Godt-vruchtigen en gehoorsame Menschen

schen Geloovigen genaemt / waer van het 11. Capittel tot den Hebreen overvloedigh getuyght. Hebr. 11.

Maer waerom stelt dan den Apostel Paulus / de wercken tegen het Geloove? 339 *Vrage.*

Op die plaetsen / daer den Apostel Paulus het Geloove tegens de werken stelt / daer spreeckt hy van die wercken / dewelcke de volkomenheydt en altijt-duerende gehoorsaemheydt in haer vervaten / dewelcke Godt in sijne Wet van ons eysten: maer niet van soodanigen / dewelcke die gehoorsaemheyt van ons eyst / die wy aen Christum Geloovende schuldigh zijn. *Antwoordt.*

Wat is dat doch voor een gehoorsaemheyt? 340 *Vrage.*

Desen / datmen eerstelijck den ouden Mensch met sijne wercken uyt treckt / en van alle voorgaende sonden af-laet / het welcke de Schrifture de boete noemt; daer na / datmen na sijne hooghste vermogen / de Wille Godts alsoo doet / datmen niet na den vleesche en wandelt / maer door den Geest de wercken des vleesches doodet: ofte om kort te seggen / datmen in gene sonden eene *havitum*, ofte gewoonheyt en hebbe: maer daer en tegen datmen in alle Christelijcke deughden een *havitum*, ofte gewoonheyt hebbe. *Antwoordt.*

Het seventiende Capittel.

Vande vrye-Wil des Menschen.

Maer is dit oock in onser macht / datmen Gode alsoo gehoorsaem zy? 341 *Vrage.*

Ja / want het is seker / dat Godt den eersten Mensch alsoo geschapen hadde / dat hy hem een vrye-Wille heeft gegeven: nu soo en isser gene oorsake / waerom hem Godt den selven na sijne val hadde benemen sullen: na dien de gerechtigheydt Godts sulcks niet toe en laet / en wert oock deselve onder die straffe / dewelcke Godt over *Antwoordt.*

Adams

Adams sonde bestemt hadde/geheel niet gedacht.

342 *Vrage.* Maer en is den vrye-Wille des Menschen/ door de Erf-sonden niet verdorven?

Antwoordt. Daer en is geen Erf-sonde/ soo en heeft dan oock daer door den vrye-Wille des Menschen niet konnen verdorven werden: want het en kan uyt de Heylige Schrifture niet bewesen worden/ dat daer een Erf-sonde is/ en den val van Adam dewijle dat maer een eenige sonde geweest en is/ en oock maer een eenige Persoon/ soo en heeft die sulcken kracht niet hebben konnen/ dat sy dat gene het welcke Adam aen geboren waer/ heeft konnen verderven/ veel min alle sijner na-komelingen. En dat sulcks hem door eenen straffe soude op-geleyt zijn/ dat en betuyght gene van beyde de Boecken der Heylige Schrifture ergens/ als boven geseght is/ en het is oock onmogelijck/ dat Godt/ die de oorsprонck van alle billijckheyt is/ sulcks soude gedaen hebben.

343 *Vrage.* Maer het laet hem aensien/ dat daer een Erf-sonde is/ uyt die plaetsen van Moses/ daer hy seght: alle het dichten des Menschen herte is boos vander jeught aen: en wederom het dichten des Menschen herte is boos vander jeught aen.

Gens. 6. 5. 8. 21.

Antwoordt. Dese plaetsen die spreecken van vry-willige overtredinge: en kan derhalven de Erf-sonden daer uyt niet bewesen werden. Want wat de eerste plaets belanght/ soo betuyght Mosis/ dat het een alsulcken overtredinge geweest is/ om welcker wille hy door hem genomen heeft/ hun met der Sunt-vloet te straffen. Het welcke vande aen-geborene sonden/ gelijck die Erf-sonden zijn moeste/ niet en heeft konnen geseght werden. Inde andere plaets seght hy/ dat de sonden en boosheydt des Menschen/ sulcken kracht niet meer hebben sal konnen/ dat Godt de Werelt om harent wille straffen soude/ het welcke dan op

de Erf-sonden niet en kan geduydet werden.

Maer wat seght ghy daer van / dat David seght inden 51. Psalm/ dat hy in sonden ontfangen is/ en dat hem syn Moeder in sonden warm gemaeckt heeft? 344 *Vrage.*

Alhier moet men over wegen/ dat David niet en spreeckt van alle Menschen/maer alleene van hem selfs/ en dit niet slecht/ sonder aen sien van sijnen val/ en hy spreeckt dit op sulcken wijse/ als men by den selven David leest: dat de Godloosen haer verkeert hebben van 's Moeders lijve aen/ die daer logen spreken. Siet oock Psalm 22. 10. 71. 5. en daerom en wert oock uyt dese plaets de Erf-sonden in 't minsten niet bewesen. *Antwoordt.* Psalm 51. Psalm 58.4. Psal. 22.10. 71. 5.

Maer Paulus seght dat sy alle in Adam gesondight hebben? 345 *Vrage.*

Dit en vintmen by Paulus niet/ dat sy alle in Adam soude gesondight hebben/ 't is waer dat sy het woort *Ephhæ* vertalen in welcke/doch het kan veel bequamer vertaelt werden/daerom datse/ ofte na dien sy alle gesondight hebben/ gelijck sulcks uyt gelijcke plaetsen klaerlijck te sien is: en daerom en kan oock uyt dese plaets / dit niet besloten werden / dat daer een Erf-sonde zijn soude. *Antwoordt.* Hebr. 2.18. 2 Cor. 5. 4.

Maer hoe wijt streckt hun dan de vrye-Wille des Menschen? 346 *Vrage.*

Daer zijn in 't gemeen in den Menschen van Naturen seer weynigh krachten/om dat te doen/ wat Godt van hem gedaen wil hebben. Doch dewijle die van Naturen was in een yder/ soo en is die kracht nu soo geringe niet/dat den Mensch wanneer Godts hulpe daer by komt / en den Mensch hem selven gewelt doen wil / de wille Godts dan niet en soude konnen gehoorsaem zijn: en Godt den Heere en ontseght oock niemant sijne hulpe van den genen/ dewelcke hy sijnen Wille geopenbaert heeft: anders soo en konde *Antwoordt.*

de hy den genen/ die hem ongehoorsaem zijn/met genige billijckheydt straffen: en evenwel soo siet men dat hy sulcks doet/ en oock doen wil.

347 *Vrage.* Maer welcke is nu die hulpe Godts?

Antwoordt. De hulpe Godts is tweederley/ innerlijck en uytterlijck.

348 *Vrage.* Welcke is nu de uyterlijcke?

Antwoordt. Het zijn sijne beloften/ en drygementen/ onder welcken evenwel/ de beloften veel stercker zijn: en daerom oock dewijle onder het nieuwe Verbont veel heerlijcker beloften zijn/ als onder het oude/ soo is 't veel lichter onder het nieuwe Godts Wille te doen/ als onder het oude.

349 *Vrage.* Welcke is nu die innerlijcke hulpe Godts?

Antwoordt. Desen/ wanneer Godt dat gene/ 't welcke hy den genen belooft/ dien hem gehoorsaem zijn/ het selve oock in hare herte versegelt.

350 *Vrage.* Soo daer nu een vrye-Wille inden Mensche is/ gelijck ghy sulcks nu klaer bewesen hebt/ waerom zijn dan daer soo veele Menschen tegen?

Antwoordt Sy doen het daerom/ om dat sy menen/ dat sy klare bewijsen hebben/ door dewelcke sy toonen konnen/ dat daer genen vrye-Wil en is.

351 *Vrage.* Welcke zijn die getuygenissen?

Antwoordt. Sy zijn tweederley: de eersten zijn die/ uyt de welcken sy dat te besluyten onderstaen: de andere zijn die/van welcke sy haer voorstaen laten/dat sy de vrye-Wille uytdruckelijken om verre stooten.

352 *Vrage.* Welcke zijn die/ uyt welcken sy dat besluyten willen?

Antwoordt. Het zijn alle die/ de welcke vande voorsienigheyt Godts spreken.

353 *Vrage.* Maer wat verstaen sy voor een voorsienigheydt?

Antwoordt. Sulck eenen/dat Godt van eeuwigheydt/van alle Menschen/ die tot allen tijden hebben zijn sullen/ door sijn onwanckelbare besluyt/ eenige sekere Menschen met namen/ ter eeuwiger Saligheydt

ligheydt verordonneert heeft: en de anderen al t'samen ter eeuwiger verdoemenisse verdelght heeft; niet daerom/ om dat hy deser ongehoorsaemheydt/ en gener gehoorsaemheyt te voren gesien heeft/ maer alleene daerom/ om dat hem dat alsoo slechs wel gebiel/ en dat sulck sijne besluyt van die beyde onwanckelbaer is.

Maer wat hout ghy doch daer van? 354 *Vrage.*

Het verstant van soodanigen voorsienigheydt Godts/ is geheel dolende: en dat voornamentlijck om twee redenen / ofte oorsaken wille: de eene is/ wanneer dit waer ware/ soo moesten alle Godts-diensten op-houden. De andere is/ om datmen Godt hier mede groote ongerijmtheden toe schrijft. *Antwoordt.*

Toont mijn/ hoe door dit verstant/ alle Godsdiensten wegh genomen werden? 355 *Vrage.*

Dit bewijse ick u alsoo: om dat dan alles wat tot den Godts-dienst behoort/ *necessario*, ofte nootwendigh geschieden moesten. En als dit nu alsoo ware/ wat waer het dan noodigh om te arbeyden/ en hem te bemoeyen/ datmen moste Godt-vruchtigh werden? want het is te vergeefs te arbeyden en hem te bemoeyen/ datmen Vroom werde/ dat alles *necessario* ofte nootwendigh geschiet/ gelijck dit het verstant selver seght. Doetmen nu de vlijt/ arbeyt en moeyten om Godt-saligh te leven wegh/ soo moet in 't korten alle Godts-diensten t' onder gaen. *Antwoordt.*

Toont mijn nu oock/ welcken die ongerijmde dingen zijn/ de welcken Godt moesten toe geschreven werden? 356 *Vrage.*

Dat zijn dese vier: het eerste is/ ongerechtigheydt/ want het waer een uytermaten onbillijcke sake/ yemant daerom te straffen/ om dat hy dat niet gedaen en hadde/ dat hy in generleye wijse heeft doen konnen/ maer Godt straft nu den boosen/ en die hem gehoorsaem zijn; daer het evenwel *Antwoordt.* I.

wel in hare macht niet en stont/ dat sy Godt-vruchtigh/Vroom enGodt gehoorsaem zijn konden/ ja daer hy al voorsien hadde/ dat sy niet Godt-vruchtigh/ofte Godt gehoorsaem zijn soude: ja dat noch meer is/ daer het Godt selver alsoo besloten hadde/ dat sy op gener wijse Godt-
II. vruchtigh/ en hem gehoorsaem zijn konde. Het tweede is/ Huygelerye en bedrogh/ want daer Godt self besloten heeft/dat het grootste deel van den genen/dien hetEuangelio verkondight wert/ niet en souden Saligh werden/ daer laet hy evenwel haer de Salighept/ inde verkondinge des Euangelio al t' samen aen bieden: en alsoo doet hy wat anders/ en hy gedenckt wat anders/ het welcke eygentlijcke Huygelerye is: en dat noch erger is/hy doet dat in sulcke saken daer door een
III. ander bedrogen wert. Het derde is onverstant/ het welcke daer uyt blijckt/ om dat het een schijn heeft/ als of hem Godt daer over bekommerde/ dat welcken hy doch wel weet/ dat het op generleye wijse geschieden en kan: en wat kander doch onverstandiger bedacht werden/ als hem daer mede te bekommeren/ en een schijn van hem te geven/ als of men alle blijt aen wende/ van hem daer mede te bemoeyen/ 't welck men wel weet/ dat het op geenderhande wijsen geschieden en kan/ en hem selven alsoo voor een yder Mensch
IIII. ten spot gaen stellen. Het vierde is booshepdt: want alsoo soude Godt selfs een oorsaeck vande sonden wesen: nademael soo het van nooden is/ dat den genen/ die daer sal verdoemt werden/ oock sondige; soo is oock seker/ dat den genen/ die van te voren/ eer dat noch yemant sondight/ besloten heeft/ dat hy soude verdoemt werden/ oock met eenen moet besloten hebben/ dat hy sondigen soude.

357 *Vrage.* Maer waer mede willen sy sulcke harer verstant van sulcke eene voorsieninge bewijsen?

Sy

Sy soecken dat te bewijsen/ met eenige getuy- *Antwoordt.*
genissen der Heyliger Schrifture/ vande welcken
dese wel de voornaemsten is/ Rom. 8. 28. daer Rom. 8. 28.
den Apostel spreeckt: wy weten/ dat den genen
die Godt lief hebben/ alle dingen mede wercken
ten goeden/ den genen die na (sijn) voornemen
geroepen zijn: want die hy te voren gekent heeft/
die heeft hy oock te voren verordineert
den Beelde sijns Soons gelijckformigh te zijn/
op dat hy de eerst-geboren zy onder veele Broe-
deren. En die hy te voren verordineert heeft/de-
se heeft hy oock geroepen: en die hy geroepen
heeft/ dese heeft hy oock gerechtveerdight: en die
hy gerechtveerdight heeft/dese heeft hy oock ver-
heerlijckt. 358 *Vrage.*

Maer hoe antwoort ghy op die plaets? *Antwoordt.*

Op dat ghy dese/ en andere diergelijcke plaet-
sen/ des te beter verstaen mooght/ soo sal ick u
eerstelijck daer wat van seggen / wat dat voor-
kennen/ en verkiesinge/ en roepinge/ inder Hey-
liger Schrifture bedieden. Het woort voor-ken-
nen (dan) bediet inde Heylige Schrifture niet an-
ders/ als een alsulcken besluyt Godts van den
Menschen voor den beginne des Werelts/ dat
hy die gene/ die aen hem gelooven/ en hem ge-
hoorsaem zijn/het eeuwige Leven schencken wil:
en daer en tegen die gene die aen hem niet en ge-
looven/ en hem niet en willen gehoorsaem zijn/
met de eeuwige verdoemenisse straffen wil. Het
welcke daer uyt te sien is/ om dat de Heere Je-
sum/ dewelcke een volkomen uyt-legger des
Raedts en der Wille Godts geweest is/ sulcken
besluyt en verordeninge Godts/ uyt-geleght en Joan. 3. 36.
verkondight heeft/ dat een yder die aen hem ge-
looft/het eeuwige Leven gewisselijck hebben sal:
en dat den genen die oock niet en glooft sal heb-
ben/ gewisselijck verdoemt sal werden. 359 *Vrage.*

Maer wat seght ghy / van het woort verkie-
sen? I Dit/

Antwoordt. Dit/ dat dese plaets/ tot die voorsieninge van die gene dewelcke het tegendeel drijven/ gansche-lijck niet en behoort: want hare voorsieninge/ verordent sekere gewisse Menschen ten eeuwigen Leven/ sonder aen sien van hare goede wercken. Maer Paulus spreeckt alhier maer alleene van sulcken voorsienigheyt/ den welcken die slechs aen gaet/dien Godt lieven: en hy bewijst dat den sulcken generhande verdruckinge en schadet/ ja ten goeden helpt; Van die gene nu/ seght hy daerom/ dat sy voorsien zijn na sijn voornemen/ waer mede hy betoont/ dat die aller eerst na Godes Raedt het Euangelio gelooven/ en ter Saligheyt bestemt zijn/ die Godt lieven. Dat nu in der Menschen macht zy/ is boven bewesen.

360 *Vrage.* Maer ick bidde u/ toont mijn de sin van dese plaets wat klaerder?

Antwoordt. Dese plaets/ hare eenvoudige verstant is dese/ dat den Apostel bevestight/dat die Menschen/die Godt lieven/ en den Euangelio van Jesus Christus gelooft hebben/ allerleye lijden en verdruckinge ten goeden helpen:'twelcke den Apostel op sulcken wijse betoont/om dat sy tot die dingen bestemt zijn/dewelcke den Heere Christo ter onsterfelijckheyt niet gehindert en hebben;alsoo en konnen die sijne Geloovigen oock geheel niet schaden. Na dat den Apostel sulcks nu betoont heeft/ soo beschrijft hy eenige saken/ door de welcken de Menschen de onsterfelijckheyt bekomen: in de welcken hy bewijst/ dat Godt den genen/ dewelcken hy daer toe bestemt heeft/ dat sy beyde/ in verdruckinge/ en in Heerlijckheyt den Heere Christo sullen gelijck zijn/ door de verkondinge des Euangeliums' ter Gemeente sijner Geloovigen versamelt: en daer na van alle sonden bevrijt/ en rechtveerdight; en eyndelijck haer door een volkomene wijse ter onsterfelijckheyt en ten eeuwigen Leven voorsien heeft.

Maer

Maer welcke zijn die getuygenisse/ dewelcke sy menen/ dat den vrye-Wille des Menschen uytdruckelijcken wegh nemen? 361 Vrage.

Die getuygenissen gaen/ ofte alle Menschen in 't gemeen aen/ ofte maer bysondere Personen. Antwoordt.

Welcke gaen haer alle in 't gemeen aen? 362 Vrage.

Het zijn onder andere dese/ daer geschreven staet/ soo en leght het nu niet aen yemants wille/ noch loopen/ maer aen Godts ontfermen. Item/daer Jesus seght/niemant en kan tot mijn komen/ ten zy hem den Vader trecke/ dien mijn gesonden heeft. Item/ daer geloofden soo veele als 'er ten eeuwigen Leven geordineert waren. Antwoordt. Rom. 9. 16. Joan. 6. 44. Act. 13. 48.

Maer hoe antwoort ghy doch op het eersten? 363 Vrage.

Den Apostel en spreeckt in dese woorden niet/ van dat willen noch loopen/ door welcken yemant na de Geboden Godts soeckt te leven: want dat is de geheele Heylige Schrifture tegen/ dewelcke vast over al nergens meerder van getuyght/ als daer van/ dat men hem bevlijtigen en beneerstigen sal/ om na Godts Geboden te leven en te wandelen: maer hy spreeckt van sulck een willen en loopen/ daer door men Godt te voren komt/ en hem daer toe bewegen wil/ dat hy ons sijne genaden en goedertierentheyt aen bode: en dat dit alsoo is/ dat kan men uyt het voornemen des Apostels sien/ het welcken daer henen gerecht is/ om te bewijsen dat niet alle/ de welcken van Abraham geboren zijn/ sijne ware Kinderen en zijn/ en tot die beloften/ in welcken sijne nakomelingen de Saligheyt belooft was en behooren: maer dat die alleene sijne Kinderen zijn/ dewelcken het Godt wel gevalt sijne genaden te schencken/ sonder aensien der vleeschelijcker geboorten: en dat zijn die/ de welcken door den Heere Jesus aen hem gelooven (sy zijn dan van wat voor-Vaderen dat sy willen/ geboren) en die op sulck een wijse Abrahams geslachts Kinderen Antwoordt. Rom. 9. 16.

geworden zijn: en dat het dierhalven niet noodich en is/ de Salighept door Moses te bekomen/ de-welcke in voortijden Abrahams en Israels na-komelingen na den vleesche/ maer alleen gegeven en waren/ maer door het Geloove aen den Heere Christo / het welcke daer na van dien selvigen Godt/ de geestelijcke Kinderen Abrahams en Is-raels eeuwighlijcke voor gestelt is / en dat is dese plaets/ sijn eygentlijcke verstant. Derhalven/ gelijck als wy geern daer in bewilligen/ dat nie-mant door sijn willen/ ofte loopen/ Godt dwin-gen kan/ dat hy hem eenige genade ofte goederen soude aen bieden moeten : alsoo houden wy het daer en tegen/ voor eenen schadelijcke doolinge/ dat den Mensch/ na dat hem Godt nu sijne gena-de al aen geboden heeft/ die niet en soude konnen aen nemen/ en na de Wille Godts leven.

364 *Vrage.* Maer wat seght ghy/ op de tweede plaets?

Antwoordt. Dit/ dat het trecken Godts/ de vrye-Wille

Joan. 6. 44. des Menschen oock niet wegh en neemt: want die en geschiet niet op een alsulcken wijse / dat Godt de Mensche soude gewelt aen doen/ maer alsoo/ dat hy hem de sekerheyt/ en heerlijckheydt van sijne beloften/ naeckt en klaer voor oogen stelt/ door dewelcken hy haer dan tot hem treckt. Dat nu dit trecken/ niet met gewelt en geschiet/ is voor eerst daer uyt te sien/ om dat de Heere selfs daer by voeght/ de wijse deses treckens/ als hy seght/ sy sullen alle van Godt geleert werden: wie nu van den Vader hoort en leert/ die komt tot mijn. Daer uyt dan klaerlijck blijckt / dat vanden Vader getrocken te werden/ niet anders en is/ als van den Vader te hooren en te leeren. Hoe dat nu sulcks toe gaet/ het selve is openbaer/ uyt de navolgende woorden des Heeren Jesus/ daer hy seght/ niet dat hy den Vader gesien heeft/ dan die van Godt is/ dese heeft den Vader gesien. Daer na soo wert dit oock uyt dit trecken bewe-

sen/

sen/ dat dit trecken sulck een sake is/ die alle den genen aen gaet/ tot den welcken het Euangelio komt: gelijck als dat uyt die plaetsen kan verstaen werden / daer de Heere Christus spreeckt/ en ick/ wanneer ick vander aerden sal verhooght zijn/ salse alle tot mijn trecken. Joan. 12.32.

Maer hoe antwoort ghy/ op de derde plaets? 365 *Vrage.*

Dat die plaets oock de vrye-Wille des Menschen niet wegh en neemt/ dat is daer uyt openbaer/om dat al daer Godt niet gedaght en wert/ dewelcke dese Menschen ten eeuwigen Leven verordent soude hebben; maer daer staet alleen geschreven/ dat daer gelooft hebben/ soo veele daer ten eeuwigen Leven verordent geweest waren: 't welcke dan vande Menschen oock wel kan verstaen werden/ dat sy verordent/ dat is/ geschickt geweest zijn om de Leere des Heeren Jesu aen te nemen/ en alsoo het eeuwige Leven te verkrijgen. Gelijck als te voren in het selve Capittel/ in 't tegendeel geschreven is/ dat eenige haer selven des eeuwigen Levens onwaerdigh geacht hebben: en gelijck de Heere Christus vorder segt hier na/dat hy een grooten hoop Volcks tot Corinthen gehadt heeft/ om gene andere oorsaecks halven dan dese/ om dat sy geschickt waren/ om des Heeren Christi Volck te werden. *Antwoordt.* Act. 13.48. Act. 13.48. Act. 18. 10.

Maer welcke zijn nu dese getuygenissen/ die seeckere Personen betreffen? 366 *Vrage.*

Het zijn onder andere die/ inde welcken gesegt wert/ dat Godt Pharao verhart heeft/ en dat Judas die een Apostel des Heeren geweest is/ den Heere heeft verraden moeten/ gelijck sulcks uyt der Schrifture aen sien laet. *Antwoordt.*

Maer wat antwoort ghy daer op? 367 *Vrage.*

Ick sta toe dat Godt somwijlen sekere Menschen alsoo van sijne genade verwerpt / dat sy haer niet bedencken nochte beteren en konnen: doch sulcke wercken Godts/ die nemen de vrye- *Antwoordt.*

Wille des Menschen (in 't gemeen gesproken) niet wegh: want dat zijn bysondere exempelen/ dewelcke Godt by tijden daerom voorstelt/ om dat die Menschen soo lange als sy wel konden Godt niet en wilden gehoorsamen/ en daer door ten laesten sijne rechtveerdige straffe waerdigh zijn/ dewelcke Godt dan over haer uyt streckt wanneer hy wil: gelijck Pharo sulck eenen was/ dewelcke het Volck Godts eenen geruymen tijt langh geplaeght hadde; desgelijcken oock Judas/ dewelcke langen tijt te voren al een dief en een valschaert geweest is: en daerom soo heeft haer Godt daer toe gebruyckt/ om door haer sulcke boose wercken te verrechten.

Het achtiende Capittel.

Vande Rechtveerdigh-makinge.

368 *Vrage.* NA dien ick nu verstaen hebbe/ wat het Geloove is/ en hoe het in onse macht is Godt te dienen: soo seght mijn nu oock wat wy door het Geloove aenden Heere Jesus verkrijgen?

Antwoordt. De Rechtveerdigh-makinge.

369 *Vrage.* Maer wat is doch dese Rechtveerdig-makinge?

Antwoordt. Het is dat als ons Godt voor Rechtveerdigh hout: het welcke hy op sulck een wijse doet/ als hy ons onse sonden vergeeft/ en het eeuwige Leven schenckt; waer van den Apostel Paulus opentlijck seght/ dat de Saligheyt des Menschen daer in gelegen is/ dat hem Godt de gerechtigheyt toe rekent: en daer na doet hy daer uyt den 3. Psalm dit by/ dat het een Saligh Man is/ dien Godt de sonden niet toe en rekent.

370 *Vrage.* Soo en wert dan sonder het Geloove aen den Heere Christo/ niemant gerechtveerdight?

Antwoordt. Geheel niet. Doch soo moet ghy dit vande tijden verstaen/ inde welcken Jesus Christus verschenen

schenen en geopenbaert is: van welcke die woorden Petri te verstaen zijn/ dat daer genen andere Name onder den Hemel gegevẽ en is/daer in wy konnen Saligh werden/ als in den Name Jesus. Want wat die belanght/ dewelcke voor de openbaringe des Heeren Jesus geweest zijn/ of het wel waer is/ dat alle die/ die aen Godt geloost hebben/ van wegens dat Geloove sullen gerechtveerdight worden/ (gelijck sulcks het 11. Capittel aenden Hebreen betuyght) soo en is al evenwel de wijse der rechtveerdiginge in dat Verbont dat door Moses gegeven is/ soo niet begrepen/ gelijck als het nu in dat Verbont 't welck door den Heere Christum op-gerecht/ de wijse der Rechtveerdigh-makinge/ door het Geloove begrepen is/ maer dat quam voort uyt loutere genaden Godts. Daer benevens/ en begreep oock haer Geloove niet in hem/ het Geloove aen den Heere Christum: waerom dat oock den Apostel Paulus seght/ dat dit Geloove door den Evangelium komt: en alsoo en zijn sy niet door het Geloove aenden Sone Godts/ maer door het Geloove aen Godt alleene gerechtveerdight geworden. Act. 4. 12. Gal. 3. 22/24.

Het schijnt evenwel/ dat dit daer tegen is/ daer den Apostel seght/ dat wy door de genaden des Heeren Jesu Christi hopen Saligh te werden/ gelijck oock gene (Vaderen)? 371 *Vrage.* Act. 15. 11.

Antwoordt. In die aengetrocken plaets/ en wert het woort (Vaderen) niet gevonden/ maer daer staet alleen geschreven/ gelijck als sy. Het woort sy nu/ en streckt hem niet tot de naest voorgaende woorden/ in welcke de Vaderen gedacht werden: want daer en wert op dese plaets van haer niet gehandelt; maer het streckt hem tot de verder voorgaende woorden/ inde welcke vande Heydenen gesprooken wert/ vande welcken oock eygentlijck gehandelt wert: dewelcke oock inde

voorgaende woorden eenigemalen den Geloovige Joden tegen-gestelt zijn/ ofte die geloovige Joden tegens de oock geloovige Heydenen: want
Act. 15. 10. alsoo lesen wy/ Godt den kenner der herten/ heeft haer getuygenisse gegeven/ haer gevende den Heyligen Geest/ gelijck als oock ons (Joden) ende en heeft geen onderscheyt gemaeckt tusschen ons en haer/ en reyniget hare (der Heydenen) herte/ door het Geloove/ wat versoeckt ghy dan Godt/ om een Jock (verstaet des Wets) op den halse der Discipelen te leggen (verstaet de Heydenen) het welcke noch onse Vaderen/ noch wy en hebben konnen dragen: maer door de genade. En dat dit nu niet en hindert/ dat het woort Vaderen naerder staet/ als het woort Heydenen/ dat is hier voren meer maels getoont. En dat oock in het Griecks een woort staet/ 't welck als men seght *Generis*, *Masculini* is/ en dat woort/ 't welck de Heydenen bediet/ is *Generis Neutrius*, dat en heeft oock gene kracht dit te bewijsen/ dat hem het woort sy/ niet tot de Heydenen strecken en soude: na dien dat woort inde Heylige Schrifture op andere wegen gevonden wert/ daer het met die woorden *Masculini Generis*, te samen gevoeght wert/ ofte tot dien gerefereert wert; ofte soo dat oock yemant niet aen nemen wilde/ soo kanmense tot de naeste woorden daer de Jongeren gedacht werden/ gevoegelijcke brengen/ welck woort insgelijcks *Generis Masculini* is/ gelijck oock de andere zijn; want het is seker/ dat door het woort Jongeren aen die plaets/ de Heydenen verstaen werden.

Van het Koninckl'jcke-ampt des Heeren Iesu Christi.

372 *Vrage.* Ick heb nu wel verstaen/ van het Prophetisch-ampt des Heeren Christi: verhaelt mijn nu oock van sijn Koninckl'jcke-ampt/ en oock van sijn Priester-ampt.

Seer

Seer wel/ soo sult ghy dan weten/ datmen in het Koninckljcke-ampt des Heeren Christi/ eerstelijck waer nemen moet/ soo wel wat sijne Koninckljcke Heerschappye betreft/ als oock wat sijn Volck/'t welck hem onderdanigh is aen gaet. *Antwoordt.*

Maer welcke is nu sijne Koninckljcke Heerschappye? 373 *Vrage.*

Dese/ dat hem Godt vanden Dooden op-geweckt heeft/ en inde Hemelen op-genomen/ en tot sijne Rechter-handt geset/ en hem alle macht in Hemel en op der aerden gegeven/ en alles onder sijne voeten geworpen heeft/ hun selve alleene uyt genomen/ op dat hy sijne Geloovigen regere/ beschutte en eeuwigh Saligh maken konde. *Antwoordt.*

Waer staet dat geschreven? 374 *Vrage.*

De Heylige Schriften zijn vol daer van/ edoch betuyght den Apostel insonderheyt daer van/ daer hy seght/ dat Godt den Heere sijne groote macht tegen ons volkomentlijck in Christo bewesen heeft/ doen hy hem vande Dooden op-geweckt/ en tot sijne Rechter-sijde inden Hemel gestelt heeft; en inde Handelinge der Apostelen/ seght Petrus alsoo: de Godt onser Vaderen/ heeft sijn Knecht Jesus verheerlijckt/ dewelcke ghy overgelevert en gedoodet hebt/ en aen het Houte gehangen: Dese heeft Godt tot een Hartoge en Saligh-maker door sijne Rechter-hant verhooght/ op dat hy Israel boete geve/ en vergevinge der sonden. *Antwoordt.* Ephes. 1.20. Act. 3. 13. Act. 5. 30.

Maer men seght inder Christenheyt/ dat de Heere Jesus hem selven op-geweckt heeft/ vanden Dooden? 375 *Vrage.*

Men doolt hier in seer wijt: na dien als ghy gehoort hebt/ de Schrifture opentlijck op veele plaetsen betuyght/ dat hem Godt dewelcke sijne Vader is/ vanden Dooden op-geweckt heeft/ het welcke soo waer is/ dat oock selve/ de Schrifture des nieuwen Verbonts/ als sy selfs de Name *Antwoordt.*

Godts niet uyt en druckt/ hem alsoo beschrijft/ dewelcke Jesus vanden Dooden op-geweckt heeft.

376 *Vrage.* Waer van daen komt haer dan dese menings?

Antwoordt. Sy menen dat haer bevattinge in eenige

Joan. 2.19. Schriftuer-plaetsen begrepen is/ als ten Exempel/ daer alsoo staet/ breeckt desen Tempel/ en in drie dagen sal ick den selven op-rechten; en

Joan. 10.17. Joan. 10. 17. daerom heeft mijn de Vader lief/ overmits ick mijn leven af-leggen/ op dat ick het weder bekome; en Petrus seght/ Christus heeft

1 Pet. 3. 18. een mael voor de sonden geleden/ hy Rechtveerdige voor de onrechveerdige: op dat hy ons tot Godt soude brengen/ die wel is gedoot in het vleesch/ maer levendigh gemaeckt door den Geest.

377 *Vrage.* Maer hoe antwoort ghy op de eerste plaets?

Antwoordt. Door eerst soo antwoort ick in 't gemeen alsoo/ dat dese plaetsen der Heyliger Schrifture/ dewelcke soo weynigh zijn/ en daer by figuerlijck en doncker zijn/ niet en konnen tegens soo veele en heldere getuygenissen der Heyliger Schrifture gestelt worden/ alsoo dat door (die) dewelcke soo weynigh zijn/ en die soo doncker zijn/(die) dewelcken soo helder en klaer/en dan noch soo veele zijn/ souden door die weynige verklaert werden: maer het is noodigh dat die weynige en donckere/ door die veele en klare verlicht werde. Vorder/ wat die eerste plaets belanght/ soo en kan dat Grieckschе woort/ niet alleene door het woort (verweeken)(als sommige menen) maer oock door het woort op-rechten/ vertaelt werden/en soo heeft oock Luyter selfs vertaelt/waer uyt dan te mercken is/dat Jesus doen hem Godt vanden Dooden op-geweckt hadde/sijn Lichaem weder op-gerecht heeft. Daer na soo en behoeft men hem in figurelijcke reden/ aende woorden selfs/ soo niet te verbinden/ maer het is genoegh

dat

datmen maer alleene op de sake selfs/ en op haer verstant siet; insonderheyt soo uyt de woorden selfs wat ongerijms/en 't gene de andere Schrif-ten tegen is/ soude besloten werden. Eyndelijck soo hem yemant aen het woort (verwecken)gan-schelijck houden wil/die mercke aen/het gene dat den Heere Jesus seght/ wie sijn Ziele verliesen sal / die salse levendigh maken/ (soo staeter ey-gentlijck in 't Griecks/in welcke plaets/ soo men hem aende woorden houden wil/ soo moet men seggen/ dat oock selfs de Geloovigen haer van-den Dooden sullen op-wecken. Luc. 17.33.

Maer hoe sal men dit dan verstaen? 378 *Vrage.*

Alsoo/ dat alhier de Heere Christus alsoo seg-gen wil: schoon ghy mijn yverigh soeckt te doo-den/ soo sal ick doch evenwel aen den derden dagh weder op-staen. *Antwoordt.*

Hoe antwoort ghy op de tweede plaets? 379 *Vrage.*

Die reden/ ick hebbe macht mijn leven weder te bekomen/ die en bewijsen dat niet/ dat Chri-stus na dat hy gestorven was/ ergent eenige kracht/ die in hem gebleven zijnde/ soude gehadt hebben: want men leest oock van andere/Geloo-vigen/ dat haer macht ofte gewelt gegeven is/ Godts Kinderen daer in onsterfelijck te werden: of het al schoon seker is/ dat haer Godt dan eerst wanneer hy haer d' onsterfelijckheyt schencken sal/tot sijne Kinderen maken sal/en oock daerom sulcken kracht in haer geheel en al niet en is: waer uyt dan te sien is/ dat die plaets sijne ver-stant wesen moet (dese) gelijck als het aen uwe wille niet en staet mijn te dooden/ maer aende wille mijnes Vaders/ alsoo en sal het oock aen uwen wille niet hangen/ dat ick inde Doot blij-ven soude/ maer dat is den wille mijns Vaders/ dat ick na dat ick mijn leven gelaten sal hebben/ ter op-standinge vander Dooden kome/ en van mijnen Vader het eeuwige Leven ontfange: het *Antwoordt.* Joan. 10.17. 1 Joan. 1.12.

welcke

welcke uyt die woorden bekrachtight wert/ de-
vers 18. welcke terstont hier aen volgen/ daer hy seght:
dit Gebodt heb ick van mijn Vader ontfangen.

380 *Vrage.* Maer hoe antwoort ghy op de derde plaets?

Antwoordt. Dat dese plaets gansch niet en bewijst/ dat Je-
1 Pet. 3. 18. sus hem selve vanden Dooden soude op-gewekt
hebben/ dewijle daer niet en staet/ dat hy door sijn
eygen Geest is levendigh geworden/ maer slechs
alleene/ dat hy door den Geest levendigh gewor-
den is: het welck dan billijck vande Geest Godts
moet verstaen werden: na dien wy boven getoont
hebben/ dat Godt den Vader door sijne Godde-
lijcke kracht/ dese sijne Sone vanden Dooden
op-gewekt heeft.

381 *Vrage.* Maer waer seght de Schrifture/ dat de Heere
Jesus/ inden Hemel op-genomen is?

Antwoordt. By Lucas 24. 50. daer alsoo staet/ en hy ley-
Luce 24. 50. den haer buyten tot aen Bethanien/ en sijne han-
Mar. 16, 19. den op-heffende/ zegende hy haer/ en het geschie-
Acto. 1. 9. den als hyse zegende/ dat hy van haer scheyden/
en wert op-genomen inde Hemelen.

382 *Vrage.* Om wat oorsaken is Jesus ten Hemel op-ge-
nomen?

Antwoordt. Om dier oorsake/ dat de onsterfelijckheyt in-
den Hemel woont/ en inden Hemel is den wandel
van alle Kinderen Godts/ in de welcke Christus
als haren voor-looper voor gegaen is/ op dat hy
haer al daer plaetse bereyde.

383 *Vrage.* Maer waer getuyght de Schrifture daer van/
dat de Heere Jesus ter Rechter-hant Godts
geseten is/ en dat het hem alles onderdanigh
is?

Antwoordt. Ephesen 1. 20/21/22. al waer den Apostel
hier van handelt. En 1 Corinthen 15. 17. En
1 Pet. 3. 22.

384 *Vrage.* Wat is dat ter Rechter-hant Godts sitten?

Antwoordt. Het is in Godts stede zijn/ en volkomen ge-
welt hebben/ om het Volck Godts te regeren en
Saligh

Saligh te maken: welcke macht hier in bestaet/ dat den Heere Jesus een volkomen geweldt over der Menschen Ziele en Lichaem heeft/ en dat hy niet allene over de Menschen/ maer oock over de Engelen/ soo wel de goede als de quade/ ja over de Doodt en Helle heersche.

Maer waerom heeft den Heere Jesus/ sulck een macht over der Menschen Ziel en Lichaem? 385 *Vrage.*

Daerom/ daer mede hy haer in alle nooden soo wel geestelijck als tijdelijck redden konde/ en na dien hy ten Rechter van levende en dooden verordent is/ en een yegelijck vergelden sal na hare wercken/ en hen rechten na 't gene in sijne herte verborgen is. *Antwoordt.*

Maer waerom heeft hy macht/ soo wel over de goede als over de quade Engelen? 386 *Vrage.*

Over de goede heeft hy daerom macht/ om die te mogen gebruycken tot sijnen dienst/ het selve streckende tot uytbreydinge sijnes Rijcks/ en andere nuttigheden sijner Geloovigen. En over de boose heeft hy daerom macht/ eerstelijck/ om dat hy hare boosheden in toomen soude konnen/ die sy aen wenden om het gansche Menschelijcke geslachte/ en aller meest den Geloovigen/ tot het eeuwige verderf/ met haer te doen smaken/ daer na om dat hy die oock gebruycken soude/ om de boose Menschen te straffen/ of te temmen/ dewelcke somtijts de Geloovigen met veele plagen soecken van het Geloove te doen af-vallen/ en soo veel in haer is/ den Satan hier in te wille te zijn. *Antwoordt.*

Maer waerom heeft oock den Heere Jesus macht over de Doodt en over de Helle? 387 *Vrage.*

Daerom/ om dat hy sijne Geloovigen/ wanneer sy gelijck als vander Doodt verslonden zijn/ haer dan weder op-wecken/ en haer op nieuws levendigh maken: en daerom seght oock den Heere Jesus uytdruckelijck/ dat hy de sleutelen heeft des Doodts en der Helle. *Antwoordt.* Apoc. 1. 18.

Van

Van het Hooge-Priester-ampt des Heeren Iesu Christi.

388 *Vrage.* GHy hebt mijn nu genoegh gedaen/ van het Koninckliјcke-ampt/ des Heeren Jesu/ verklaert mijn nu oock sijne Hooge-Priester-ampt?

Antwoordt. Het Hooge-Priester-ampt des Heeren Jesus bestaet daer in/ dat gelijck als hy ons in alle nooden redden kan/ alsoo oock redden wil/ en oock reddet: en daerom soo wert oock dese sijne reddinge/ sijne Offer genaemt.

389 *Vrage.* Maer waerom wert dese reddinge des Heeren Jesus sijn Offer genaemt?

Antwoordt. Dat geschiet door een figurelijcke maniere van spreken/ daerom om dat gelijck als onder 't oude Verbont/ wanneer den Hoogen-Priester in het Alderheylighsten gingh/ soo deed hy dat maer daerom / om dat hy soo langh als hy daer in waer/ dat allene verrechten/ 't welck doenmaels na Godts Wille tot reyniginge der sonden des Volcks behoorden: alsoo is nu onder het nieuwe Verbont / den Heere Jesus Christus inden Hemel gevaren/ daer hy hem voor Godt vertoont/ op dat hy alle het gene 't welcke tot onser reyninge behoort verrechten soude.

390 *Vrage.* Maer wat is de reyninge onser sonden?

Antwoordt. Die vervaet twee dingen in haer/ het eerste is/ de verlossinge van die straffe/ die op de sonden volght/ soo wel der tijdelijcke/ als der eeuwiger. De andere is/ de verlossinge vande sonde selven/ op dat wy die niet meer en dienen.

391 *Vrage.* Maer hoe verrecht den Heere Jesus sulcke reyninge onser sonden inden Hemel?

Antwoordt. Wat het eerste belanght/ soo verrecht hy die alsoo/ dat hy vermiddels die macht / dewelcken hy van sijnen Vader volkomentlijck ontfangen heeft/ons on-ophoudelijk schut/reddet en gelijck als verre af-drijft van den toorn Godts/ die over

de sondaren uyt gegoten wert/ 't welcke de Schrifture daer door pleeght uyt te drucken/ als sy van hem seght/ dat hy voor ons bidt. Soo veel nu het tweede aen gaet/ dat verrecht hy alsoo/ dat hy ons door dien selven macht af-voert en af-hout van allerleye ondeughden/ wanneer hy ons (namentlijck) in sijne Persoon voorstelt/ wat daer op volgen sal/ soo yemant van sondigen op-hout/ ofte wanneer hy ons op eenige andere wijse/ als met vermaninge/ waerschouwinge en hulpe/ en somwijle oock met harde tuchtinge/ ons van de sonden bevrijdt.

Maer waer in is doch de reyninge der sonden onder het nieuwe Verbont/ onderscheyden van de reyniginge der sonden onder het oude Verbondt? 392 *Vrage.*

De reyniginge der sonden onder het nieuwe Verbont/ en is niet allene onderscheyden/ maer oock veel heerlijcker en volkomender als de reyniginge der souden onder het oude Verbont/ en dat voor namentlijck om twee oorsaken wille: de eerste is/ dat onder het oude Verbont/ slechs allene die sonden / door die Offerhanden des Wets vergeven wierden/dewelcke die Menschen door onwetentheyt ofte door swackheyt te doen plegen / waer door sy oock onwetenheden en swackheden genaemt werden; maer voor de grove sonden/ dewelcke een overtredinge der opentlijcke Geboden Godts waren/ en waren geen Offeren voor/ maer die over-treders moesten de Doodt sterven. En soo Godt oyt yemant sulcke sonden vergeven heeft/ soo en geschieden sulcks niet uyt kracht van dat Verbont/ maer allene uyt loutere barmhertigheyt Godts/ dien hy buyten dat Verbont bewees/ wanneer en aen wien hy wilde: maer nu onder het nieuwe Verbont/ werden alle sonden gereynight/niet allene die gene/ dien wy uyt onwetenheyt ofte swackheyt begaen/ *Antwoordt.*

gaen/ maer oock dien/ dewelcke een opentlijcke over-tredinge des Gebodts Godts zijn/ wanneer maer die gene/ die in sulcke sonden vervalt / daer inne niet en blijft leggen/ maer door een ware boete haestelijck op-staet/ en tot de selve niet weder en keert. De tweede oorsaeck is/ om dat onder het oude Verbont de sonden maer allene op die wijse gereynight werde / dat daer door maer alleens de tijdelijcke straffen ophielden/ van den genen welckers sonden gereynigt wierden: maer al hier onder het nieuwe Verbont/ werden de sonden alsoo vergeven/ dat niet allene de tijdelijcke/ maer oock de eeuwige straffe vergeven werden/ en in plaets van die straffe/ soo wert noch daer en boven in het nieuwe Verbont/ het eeuwige Leven belooft/ aen den genen / dewelcke hare sonden vergeven werden.

393 *Vrage.* Waer mede bewijst ghy dit alle beyde?

Antwoordt. Dat alle sonden/ onder het nieuwe Verbont/ vergeven worden/ betuyght den Apostel Paulus Act. 13. 38. inde Handelinge der Apostelen / daer hy alsoo seght: soo sy u dan bekent/ Mannen Broeders/ dat in desen u vergevinge der sonden verkondight wert/ en van alle daer van ghy niet en konde gereynight werden door de Wet Moses/ in desen/ een yegelijck die gelooft/ gerechtveerdight wert/ Rom. 3. 35. siet oock Rom. 3. 25. en Hebr. 9. 12. daer hy Hebr. 9. 12 seght/ dat Christus door sijn eygen Bloet eenmael in het Allerheylighste in gegaen is/ en heeft een eeuwige versoeninge te wege gebracht.

394 *Vrage.* Maer waerom wert dat Offer des Heeren Christi inden Hemel verrecht?

Antwoordt. Daerom/ datter sulck eenen Hutte van nooden was/ gelijck de Hooge-Priester selfs en sijne Offeren zijn souden; dewijle nu dien Hoogen-Priester selfs onsterfelijck zijn soude/ en sijn Offer onsterfelijck en eeuwigh/ daerom soo waer het noodigh/ dat hy in eenen eeuwige Hutte in gingh dewijle

wijle nu sulck eenen waer/ den Hemel/ dewelcke Godts Woon-stede is/daerom soo waer het van nooden/ dat Jesus in den Hemel in gingh / om dat sijne Ampt te verrechten: waer van den Schrijver des briefs tot den Hebreen aldus segt/ Hebr 7. 26.
want soodanigen Hoogen-Priester betaemden ons: Heyligh / onnoosel/ onbesmet / en af-gescheyden vande sondaren/ en hooger dan de Hemelen geworden/ siet oock Hebr. 8. 4. en 10. 5.

Maer en is Christus te voren genen Hoogen- 395 Vrage.
Priester geweest/ eer dat hy inden Hemel in-gegaen is/ en in sonderheyt/ doen hy gekruyst is?

Neen / want gelijck ghy nu gehoort hebt/dat Antwoordt.
den Schrijver opentlijck seght/ dat als hy op der aerden waer / soo en waer hy genen Hoogen-
Priester. En dat den selven Schrijver oock seght Hebr. 2. 17.
dat hy in alles sijne Broederen gelijck geworden is/op dat hy een barmhertigen en een getrouwen Hoogen-Priester zijn soude/ in die dingen die by Godt te doen waren: soo is daer uyt openbaer dat hy/ soo lange hy den Broederen in alles/ dat is in lijden en sterven / niet gelijck en waer geworden/ soo en is hy oock inder daet selfs onsen barmhertigen Hoogen-Priester niet geweest/ en alsoo en is het lijden en de Doodt/ dat Offer van Christus selve niet geweest; maer allene de den wegh tot het selve.

Maer waerom seght den Apostel dan / dat 396 Vrage.
Christus hem selven voor ons heeft overgegeven/ tot een Offerhande/ en een Slacht-offer/ Gode tot een wel-rieckende reuck.

Voor eerst soo moet men weten/ dat wy de Antwoordt.
Doodt des Heeren Christi van sijne Offer niet af en sonderen/ ja wy seggen/dat de Heere Christus hem selven niet anders geoffert en heeft/ als vermiddels sijne Doodt: maer dit seggen wy / dat sijn Offer selfs inder daet niet voltogen en is geworden/ eer dat hy vanden Dooden op-gestaen

en inde Hemelen op-genomen is.

397 *Vrage.* Maer hoe sal men dan die plaets verstaen/dat Jesus door hem selfs/ de reyniginge onser sonden gemaeckt heeft/ en geseten is/ ter Rechtersijde der Majesteyt inde hooghten?

Antwoordt. Den Schrijver en spreeckt al hier daerom soo niet/ als soude den Heere Jesus te voren eer hy in de Hemelen gegaen waer/sijne Offer door den Doodt verrecht hebben: maer daerom spreeckt hy alsoo/ om dat de wijse van reyniginge van die tijt aen/ dat Jesus vanden Dooden op-gestaen en inde Hemelen gegaen is/ daer hy hem Godt voor ons geoffert heeft/voltrocken geworden is/ dat is/ daer is van dier tijt aen dat geschiet/waer door wy bewogen werden/ die vergevinge der sonden/ dien ons van Godt aen-geboden is aen te nemen/ en den Heere Christus heeft van dier tijt aen inder daet selfs die macht om ons vergevinge onser sonden te schencken verkregen/ uyt welcke dingen daer na voort en voort volght de reyniginge en de verlossinge vande straffe der sonden selve.

398 *Vrage.* Maer waerom gedenckt de Schrifture/ wanneer sy van het Hooge-Priester-ampt des Heeren Jesus spreeckt/ (dit) dat hy voor ons bidt?

Antwoordt. Wanneer de Goddelijcke Schrifture vanden Heere Jesus Christus getuyght/dat hy voor ons bidt/ dat en geschiet niet daerom/ om dat hy van Godt den Heere wat eygentlijcks voor ons verbidden soude: want dat tegens sijne volkomen macht strijden soude/ dien hem Godt gegeven heeft/ en om welckers willen hy onsen Koningh is; maer dat geschiet daerom/om ons daer door te gemoet te voeren/ dat den Heere Jesus alle sijne macht uyt genaden van sijnen Vader ontfangen heeft/ en dat uyt loutere genaden en goetheyt Godts/ en dat hy alle die wercken/dien hy verrecht / alle tijt deselve van Godt door gebeden

beden wederom ontfanght: en dat doet den Hey-
ligen Geest daerom/ om dat die *Prerogative*, ofte
dat voor-recht en die Heerlijckheyt des Vaders/
geheel en ongeschonden soude blijven.

F I N I S.

REGISTER, Ofte Aenwijsinge vande voornaemste *Stucken deses Boecks.*

Waer in Geantwoordt wert, op dese Schriftuer-plaetsen die volgen.

Iudas.

1 Petri.

FINIS.